

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(BULGAR DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

**İVAN VAZOV'UN "BOYUNDURUK ALTINDA" ROMANINDA OSMANLI-
TÜRK İMGESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Filiz TEKİN

Ankara-2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(BULGAR DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

**İVAN VAZOV'UN "BOYUNDURUK ALTINDA" ROMANINDA OSMANLI-
TÜRK İMGESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Filiz TEKİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Melahat PARS

Ankara-2017

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(BULGAR DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

Filiz TEKİN

İVAN VAZOV'UN "BOYUNDURUK ALTINDA" ROMANINDA OSMANLI-TÜRK
İMGESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Melahat PARS

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Melahat PARS

Prof. Dr. Zeynep ZAFER

Doç. Dr. Ayfer YILMAZ

İmzası

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 02.05.2017

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(09/05/2017)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Filiz TEKİN

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM: “YENİDEN DOĞUŞ” DÖNEMİ OLARAK ADLANDIRILAN XIX. YÜZYIL BULGAR EDEBİYATI

1.1. Paisiy Hilendarski	4
1.2. Sofroniy Vračanski	5
1.3. Neofit Rilski, Nayden Gerov	7
1.4. Dobri Çintulov.....	7
1.5. Georgi Rakovski.....	11
1.6. Petko Raçov Slaveykov.....	13
1.7. Lyuben Karavelov.....	13
1.8. Hristo Botev.....	14

II.BÖLÜM: İVAN VAZOV

2.1. Hayatı ve Yapıtları	20
2.2. İvan Vazov’un Sanatı	27

III.BÖLÜM: “BOYUNDURUK ALTINDA” ROMANINDA OSMANLI-TÜRK İMGESİ

3.1. “Boyunduruk Altında” Romanına Genel Bir Bakış.....	37
3.2. “Boyunduruk Altında” Romanında Olaylar.....	41
3.3. “Boyunduruk Altında” Romanında Türk Tipleri.....	53

3.4. “Boyunduruk Altında” Romanında İvan Vazov’un İslamiyete, Osmanlı Devleti’ne ve Türklere Bakış Açısı.....	67
3.5. “Boyunduruk Altında” Romanında Osmanlı-Türk Etkileri.....	86
3.6. “Boyunduruk Altında Romanında Üslup	89
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	103
ÖZET.....	109
ABSTRACT.....	111

ÖNSÖZ

Tez konusu seçiminde bana yol gösteren, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bilimsel katkılarıyla her an yanımda olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Melahat PARS'a, engin bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Zeynep ZAFER'e ve yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Yusuf Hüseyin Babekoğlu'na, lisans eğitimim boyunca bende büyük emeği geçen değerli hocam Zeliha CEBECİ'ye, her an yanımda olan Arş. Gör. Nevra Vardal Atak ve Arş. Gör. Emrah Gaznevi'ye ve değerli mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

Bununla birlikte beni yetiştiren ve maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama ve kardeşlerime; sabır, destek ve sevgisiyle her zaman yanımda olan eşim Halil İbrahim TEKİN'e sonsuz teşekkür ederim.

Filiz TEKİN

Ankara, 2017

GİRİŞ

1789 Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ulusçuluk kavramı Balkanlardaki ulusal bilinci de tetikler. Ancak asıl milli bilinç çok daha gerilere, II. Viyana Kuşatması'na kadar uzanır. Kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanması Osmanlı Devleti'nin gücünün aslında yenilebilir olduğunu gösterir. Bu durum Balkan halklarının Osmanlı İmparatorluğuna karşı gelmeleri için bir çıkış noktası oluşturur. Öyle ki XVII. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan ayaklanmalardan etnik bilinç izleri görülmeye başlanır.¹ Gecikmeli olarak Balkanlarda başlayan ulusalcılık hareketleri XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Bulgar halkı arasında da kendini gösterir. Bu süreci tetikleyen ise Bulgar edebiyatçıları olur. Bulgar Edebiyatı'nda “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan bu dönemde edebiyatçılar ulusal bilinci uyandırma konusunda etkili olurlar.

Fransızca kökenli “yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans, XIV. yüzyılda İtalya'da başlayıp XV. ve XVI. yüzyıllarda tüm Avrupa'da etkisini gösterir. Avrupa'da Rönesans, matbaanın icadı, coğrafi keşifler, Eski Yunan Edebiyatı ve biliminin incelenmesi, birçok klasik yapıtın Latince ve diğer Avrupa dillerine çevrilmesi gibi bilimsel ve sanatsal alanlarda etkisini gösterir.² Bulgar edebiyatçıları tarafından Bulgar Rönesansı olarak adlandırılan XVIII. yüzyıl edebiyatında kilise merkezli bakış açısı ulus, vatan gibi kavramlarının yer aldığı bakış açısıyla değişir ve ideolojik bir kimlik taşır.

¹ Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 69.

² <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/oa/article/viewFile/5000116250/5000108179>

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan edebiyatçılar, “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan dönemde edebiyatlarında ulus ve vatan kavramlarını ele alarak Bulgar halkını Osmanlı İmparatorluğuna ve Türklere karşı yoğun bir biçimde bilinçlendirmeye çalışırlar. Bu bağlamda da yapıtlarda olumsuz Türk imgesine sıklıkla rastlanır.

“Ulus ve vatan” kavramları, bu dönemin önemli isimleri arasında yer alan İvan Vazov’un da sanatçılığını biçimlendirmiştir. Bulgar halkında Türk nefreti uyandırmayı amaçlayan yazar, 1876 Nisan Ayaklanması’nı konu edindiği “*Boyunduruk Altında*” başlıklı romanında olumsuz bir Osmanlı-Türk imgesi yaratır. Henüz Türkçeye çevrilmemiş olan söz konusu roman, Osmanlı İmparatorluğunu, Türkleri ve İslam dünyasını kapsamaktadır.

I.BÖLÜM

“YENİDEN DOĞUŞ” DÖNEMİ OLARAK ADLANDIRILAN XIX. YÜZYIL BULGAR EDEBİYATI

Osmanlı İmparatorluğunun fethinden sonra Avrupa siyasi haritasından silinen Bulgar Devleti'nin dini kurumları, Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanarak patrik ve piskoposlar tarafından yoğun bir Rumlaştırma asimilasyonuna maruz kalır. XVII. yüzyıl ortalarına kadar dini içerikli olmak üzere Bulgarca yalnızca üç kitap basılabilir. Kilise ve manastıra bağlı mahalle mektepleri dışında hiçbir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Yunan klasiklerinin okutulduğu Rum okullarında yetişen Bulgar çocukları, Bulgar kimliklerinden utanmaktadırlar.³ Böyle bir dönemde Paisiy adında bir Bulgar papaz Bulgar halkını, Rum Kilisesi'nin dini baskılarından ve Osmanlı Devleti idaresinden kurtarmak, onlarda ulusal bilinci ve duyguları uyandırmak amacıyla 1762 yılında “*Slav Bulgar Tarihi*” (*История славяноболгарская*) başlıklı kitabını yazar. Bulgar edebiyat tarihçilerine göre bu yapıt Bulgar Edebiyatı'nda “*Yeniden Doğuş Dönemi*” nin başlangıcıdır.

Bireyin ön planda olduğu Avrupa Rönesansı'ndan birkaç yüzyıl gecikmeli başlayan ve Bulgar edebiyatçıları tarafından Bulgar Rönesansı olarak adlandırılan dönemde ulus ve vatan kavramları ön plandadır. Bu dönem edebiyatçıları, yapıtlarında Osmanlı Devleti ve Türklere karşı hakarete varan ifadelerle Bulgar halkında düşmanca duygular uyandırarak onları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtır. Bu dönemde öne çıkan isimlerden bazıları şunlardır;

³ Şentürk, Hüdayi, Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 52.

1.1. Paisiy Hilendarski

1762 yılında Papaz Paisiy Hilendarski'nin Hilendarski Manastırı'nda yazmaya başladığı ve yine aynı yılda tamamladığı “*Slav-Bulgar Tarihi*” (*История славяноболгарская*) başlıklı yapıtı Bulgar halkında ulusal bilinç ve duyguları harekete geçirmeyi amaçlar. Bu bağlamda yapıtın önsözünde yazarın Bulgar halkına seslenişi dikkat çekicidir:

“Bulgar, kendi soyunu ve dilini öğren. Vatanını sev, milletinin geçmişini öğrenmeye çalış. Bir zamanlar senin de çarların, patriklerin ve azizlerin vardı. Diğer milletler, kendi tarihlerini biliyor ve öğreniyorlar. Onlar, kendi tarihlerini, pek sevdikleri kendi ana dillerinde yazıp okuyorlar. Yunanlılar, Sırlar bizi hakir görüp bizimle eğleniyorlar, bizi hükümdarsız, patriksiz, azizsiz, tarihsiz sayıyorlar. İşte ben bunun için bu tarihi yazmağa uğraştım. (...) Ben, öyle şaşkın Bulgarlar tanırım ki, kendi soylarını bilmezler ve tanımazlar. Ancak Rumca okuyup yazarlar ve kendilerine Bulgar denmesinden utanırlar. Acaba niçin? Ey akılsız, sana Bulgar denmesinden niçin utanıyorsun? Niçin Bulgar gibi düşünüp Bulgar gibi yaşamıyorsun? (...)Allah⁴ fakirleri, mazlum çobanları, sabancı Bulgarları daha çok sever. İşte ben, böyle Bulgarlığı, Bulgar dilini hakir gören, yabancı dillere, yabancı âdetlere meyleden Bulgarları gördüm de bu kitabı yazdım ve herkesi bu kitabı okumağa, Bulgar milletinin geçmişini öğrenmeğe davet ediyorum.”⁵

Paisiy, Bulgar halkını kendi dillerini kullanmaktan utandıkları ve kendi tarihlerinden uzak kaldıkları için sert bir biçimde eleştirir ve onlara dillerini kullanmaları yönünde öğütler verir. Yazarın yapıtını kaleme aldığı dönemde Bulgar matbaası henüz olmadığından,⁶ köy ve kasabaları dolaşarak kitabını halka okutur, çoğalttırır⁷ ve onlara ulusal bilinci aşılamağa çalışır.

⁴ Alıntılar metnin orijinalindeki gibi verilmiştir.

⁵ Şimşir, Bilal N., Rumeli'den Türk Göçleri II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. XXXII-XXXIII.

⁶ Şentürk, Hüdayi, 1992, s. 54.

⁷ Şimşir, Bilal N., a.g.e., s. XXXIII.

1.2. Sofroniy Vraçanski

Bu dönem edebiyatına katkıda bulunan diğer isim ise asıl adı Stoyko Vladislavov olan papaz Sofroniy Vraçanski (1739-1813)'dir. 1765 yılında Kotel'de Paisiy Hilendarski ile karşılaşır ve "*Slav-Bulgar Tarihi*" kitabını kopya ettirir.⁸ Ancak hayat hikâyesini anlattığı "*Günahkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi*" (*Жумие и страдания грешного Софрония*) başlıklı yapıtında Paisiy Hilendarski ile karşılaşmasından hiç söz etmez.⁹

Yapıtında doğumundan başlayarak başından geçen olaylara ve Bulgaristan'ın XVIII. yüzyıldaki durumuna değinmektedir. Söz konusu yapıtında Sofroniy Vraçanski, doğduğu toprakları terk etmeyi büyük bir günah olarak kabul eder.¹⁰ Bunun yanı sıra Türk ve Ruslar arasında geçen savaşı şöyle anlatır:

"Sene 1768'de Türk askeri Moskof'la muhabere etmeye başladı. Ne diyebilirim ki... Akın akın gelmeye başladıklarında o gözü dönmüş vahşi Hacerilerin, Hristiyanlara yapmadıkları kötülük kalmadı. Akıllarına ne geldiye yaptılar, çok insan katlettiler. (...)"¹¹

Anılarına yer verdiği kitabında Pazvantoğlu Osman'ın Vidin valiliği sırasında Bulgarların maruz kaldığı durumla birlikte olumsuz bir Türk imgesi ön plandadır. Örneğin; karşılaştığı bir Osmanlı askerini ikna etmek için ona para teklif eder ve istediğini alır. Sofroniy'in şu sözleri, Osmanlılara parayla her şeyin yaptırılacağı yönündeki olumsuz düşüncelerini yansıtmaktadır: "*Ne yapacağımızı şaşırmiştık;*

⁸ Angelov, Bonyu, et.al., Reçnik na bılgarskata literatura, İzdatelstvo na Bılgarska Akademiya na naukite, Tom 2, Sofiya, 1977, s. 325.s

⁹ Vraçalı Sofroni, çev. Aziz Nazmi Şakir-TAŞ, Osmanlı'da Bir Papaz, Günahkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 72.

¹⁰ Angelov, Bonyu, et.al., Reçnik na bılgarskata literatura, İzdatelstvo na Bılgarska Akademiya na naukite, Tom 3, Sofiya, 1982, s. 327.

¹¹ Vraçalı Sofroniy, a.g.e, s. 14.

aramızda konuşup çavuşa 30 kuruş vaat ettik, çünkü Türkler parayla kolay ikna olurlar.

(...)”¹²

Sofroniy, Rum papazlarının da baskısıyla 1803 yılında Bükreş’e gider ve orada Rusya’nın yardımı ile Bulgar halkının kurtuluşu için çalışır.¹³ Türklerden kurtuluşun ise Rusya’nın yardımıyla gerçekleşeceğini dile getirir. Sofroniy Vraçanski’nin 1810 yılında Bükreş’te Bulgarlara yaptığı çağrı şöyledir:

“Ey Bulgar halkı! Size bir baba şefkatiyle sesleniyorum, sevgili evlatlarım. Selam size, ey Bulgaristan topraklarında yaşamakta olan Hristiyanlar! Sevinin, çünkü bütün Bulgaristan halkını büyük bir mutluluk bekliyor. Yakında özgürlüğünüze kavuşacaksınız. Zavallı çilekeş Bulgar halkı, Tanrı’nın lütfuna ve inayetine mazhar olacak ve Tanrı büyük hükümdar Aleksandır Pavloviç’in yüreğini duyarlılıkla doldurarak, sizi Türklerin barbarca işkencelerinden kurtulması için onu gönderecektir. Sizleri sıkıntılarınızdan kurtarmak için Hristiyan kardeşlerinizin oluşturduğu bir Haçlı ordusunun imdadımıza koşacağını göreceksiniz. Dört yüzyıldır özlemini çektiğimiz o aydınlık günler yakındır. (...)”¹⁴

Osmanlı yönetimindeki Bulgar halkının özgürlüğüne kavuşacağına inanan ve halkı da bu düşünceye inandırmak isteyen Sofroniy Vraçanski, yaptığı bu çağrıyla ulusal bilinci körükler ve Hristiyan birliğinin oluşturulacağı yönündeki mesajıyla Osmanlı İmparatorluğundan kurtulacaklarını dile getirir.

¹² Vraçalı Sofroniy, 2003, s. 21.

¹³ Şimşir, Bilal N., 1989, s. XXXIII.

¹⁴ Vraçalı Sofroni, a.g.e., s. 77

1.3. Neofit Rilski, Nayden Gerov

Bulgar halkını bilinçlendirme hareketlerinden biri de Bulgarca eğitimin verilmesi için kurulan Bulgar okullarıdır. Bu doğrultuda yeni Bulgar okulu¹⁵ için katkıda bulunanlar arasında Neofit Rilski, Vasil Aprilov, Nayden Gerov gibi önemli isimler yer alır.¹⁶

Rusya ve Avrupa’da eğitim görmüş olan Vasil Aprilov, 1831’e dek kendini Yunanlı saymaktadır.¹⁷ Bir Slav olduğunu ilk defa Panslavist Venelin’in “*Düinkü ve Bugünkü Bulgarlar*” başlıklı yapıtını okuyarak hatırlar.¹⁸ Yuriy Venelin, Bulgarların Türk-Tatar asıllı olduklarını reddetmekle birlikte eski Bulgarların da Volga Slavlarından olduklarını ve büyük Slav ailesinin bir kolu sayılmaları gerektiğini ileri sürer. Odesa ve Bükreş’te Bulgarlar arasında Panslavizm duygusunu bu kitap yayar.¹⁹

Aprilov, Panslavizm davasına hizmet için 1835 yılında ilk modern Bulgar okulunu açar.²⁰ Bulgar çocukları için Rusya’da burs verilmesi ve bunların Rus orta ve yüksekokullarında eğitim görme fikrini savunur.²¹

1.4. Dobri Çintulov

Yunanların eğitimdeki baskılarına karşı mücadele eden bir diğer edebiyatçı da Dobri Çintulov’dur (1823-1886). Dobri Çintulov, kıraathanelerin (okuma yurtları) gelişmesinde ve Yunan ruhanilerine karşı mücadelede aktif olarak rol almış bir isimdir.

¹⁵ 1835 senesine kadar Bulgar okulları modern değildir, var olan din okullarında öğretim dili çoğunlukla Rumcadır ve eğitim dua metninin ezberletilmesinden ibarettir. 1835 yılında Bulgar okullarının modernleşmesi için adımlar atılır. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. XXXVIII-XLI.

¹⁶ Pars, Melahat “Serdar” Grigor Pırılıçev, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 20.

¹⁷ Ortaylı, İlber, 2014, s. 97.

¹⁸ Şimşir Bilal N., 1989, s. XXXIX.

¹⁹ Şimşir Bilal N., a.g.e., s. XXXVI.

²⁰ Şimşir Bilal N., a.g.e., s. XXXIX-XL.

²¹ Şimşir Bilal N., a.g.e., s.XLI.

Osmanlı İmparatorluğuna, çorbacı²² olarak adlandırılan köy ağalarına, Fanaryotlara²³ karşıdır. Yirmiye yakın şiiri bulunur.²⁴ “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan bu dönemin ilk isyancı şairlerinden biri²⁵ olan Dobri Çintulov şiirlerinde halkı ayaklanmaya teşvik eder.

“*Yiğit Bulgarlar*” (*Българи юнаци*) başlıklı şiirinde ayaklanma çağrısının yankıları duyulmaktadır:

“Bulgar yiğitleri,
Hâlâ uyuyacak mısınız?
Özgürlüğümüze kavuşmak için,
Bayrakları kaldırın!
(...)
Levski'nin²⁶ sesi,
Bizi çağırıyor,
Türk'ün sesi
Bizden kaçıyor.”²⁷

Çintulov'un Türklere karşı kin ve nefret duyguları içeren şiirlerinden bir diğeri de “*Neredesin Sen, Ey Sadık Halk Sevgisi*” (*Къде си, вярна ти любов народна*) başlıklı şiiridir. Bulgar halkını ayaklanmaya, savaşa davet eden şiirde Türklerin kılıçtan geçirilmesini, onların kanlarının dökülmesini ister:

²²Çorbacı: Varlıklı, toprak sahibi Hristiyan Bulgarlara verilen addır.

²³Fanaryot: İstanbul Rum kilisesine mensup Rumlara verilen ad.

²⁴Bojkov, Stoyko, Et al., İstoriya na bulgarskata literatura, Tom 2, İzdatelstvo na Bulgarska akademiya na naukite, Sofiya, 1966, s. 224.

²⁵Pars, Melahat, 2008, s. 21.

²⁶“Vasil Levski: (1837-1873) Osmanlı Devleti'ne ve Bulgar zenginlerine karşı mücadele eden , üyesi ve kurucusu olduğu ihtilâlcî örgütlere gereken parayı sağlamak amacıyla soygun yapan ve soygun organize eden Bulgar ihtilâlcilerinden biridir. (...) Mücadelesinde hiçbir zaman sınır tanımayan Levski sonunda Bulgarlar tarafından ele verilmiş ve tutuklandıktan sonra Bulgar üyelerinin de bulunduğu Osmanlı mahkemesi tarafından suçlu bulunarak Sofya'da idam edilmiştir. Bulgarlar tarafından milli bir kahraman olarak saygı görmektedir.” Bkz. Zafer, Zeynep, Yeni Bir Bakış Açısıyla İvan Vazov, Her Dilde Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 84.

²⁷Dobri Çintulov'un şiirleri günümüze kadar dilimize çevrilmediği için sanatsal kaygılar güdülmeden Bulgarcadan çevirisi anlamca aktarılmaya çalışılmıştır.

“(…)

Alevlen içimizdeki yakıcı aşk, alevlen!

Türklerin karşısında duralım!

Tüm Koca Balkanlara,

Hep birlikte gür sesle bağıralım,

Büyük küçük herkes uyanın,

Silahlarınızı kuşanın!

(…)

Belinize ince kılıçları kuşanın,

Atalarımızın toprağı için kalkın,

Türklerin soyunu kılıçtan geçirin,

Engin ovaları,

Derin vadileri,

Onların cesetleriyle doldurun!

Vatanımız, şanımız,

Özgürlüğümüz, devletimiz için,

Bütün kanımızı dökelim,

Gaddar, dinsiz Müslümanlardan,

Hürriyetimizi alalım!

Sırasıyla Bulgar bayrakları dalgalandıralım,

Tanrıya elimizde haçla dua edelim,

Ey bizim yaratıcımız İsa,

Açık gökyüzünden bizim çilemizi,

Uzun süren sabrımızı bir gör!

(…)”

“*Ayaklan, Ayaklan Ey Balkan Yiğidi!*” (Стани, стани, юнак Балкански)

başlıklı şiirinde de benzer düşmanca duygular görülmektedir:

“Ayaklan, ey Balkan yiğidi ayaklan,
Uyan derin uykudan,
Osmanlı halkının karşısında,
Sen yol göster Bulgarlara,
(...)”

Aynı şiirde Çintulov, Sırp, Karadağ ve Rusya gibi kardeşleri olarak gördüğü Slav ırkının yardımıyla Osmanlı Devleti’ne karşı duracaklarını ve onlar sayesinde özgürlüklerine kavuşacağını şöyle dile getirir:

“Sırp ve Karadağlılar,
Seve seve yardıma koşacak,
Kuzeyden cesur Ruslar,
O an meydana çıkacak.
(...)
Balkan aslanımız kalksın,
Onun rüzgârından hava essin,
Osmanlı hilâli,
Kara bulutlar altında kararsın!

Bayrakları çekelim,
Toprağımız parlasın,
İsimlerimiz şöhret bulsun,
Türk soyu ortadan kalksın!”

“*Bulgaristan, Sevgili Anneciğim*” (Българийо, мила майко!) başlıklı şiirinde ise aynı ayaklanmaya çağrı yer alır:

“(…)
Senin kahraman oğulların,

Balkan dağına çıkmak ve
Dedelerinin sopalarıyla,
Pis Türkleri öldürmek istiyor.

(...)

Biz Şanlı haydut etelerimizle,
Bizim Sırp ve Karadağlılarla,
Ortak dŐmanımıza karşı,
ıkacağız Balkan'a!"

"Rüzgar Esiyor, Balkan İnlıyor" (*Вятър ечи, Балкан стене*) başlıklı Şiirinde Đintulov, Türklerin zorbalık yaptığını belirterek düşmanlık ve kin duygularını körükler. Aynı zamanda tüm Bulgar halkına silahlanma çağırısında bulunur:

"Zaman geldi, kalkın,
Ryanızdan uyanın,
Bu kadar boyunduruk, zorbalık yeter,
Silahlara herkes!
(...)"

Rusya'da eğitim gören Şair, Türklere beslediği nefreti çok açık bir biçimde dile getirir. Şiirlerini ise Bulgar halkını Türklere karşı savaşa davet etmek için kullanır. Gencinden yaŐlısına Bulgar halkını ayaklanmaya ve Osmanlı Devleti idaresinden kurtulma uğrunda Türk ırkını ortadan kaldırmaya davet eder.

1.5. Georgi Rakovski

nemli Bulgar isyancılar arasında olan Georgi Rakovski (1821-1867), Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğundan kurtulması için mücadele etmiş bir isimdir.

Kırım Savaşı yıllarında İstanbul’da on iki kişiden oluşan bir çete kurar.²⁸ 1856 senesinin sonlarına doğru bazı Sırp’ların desteğiyle “*Bilgarska dnevnitsa*” (Българска дневница)²⁹ başlıklı gazete çıkarır ve böylece ayaklanma içerikli gazeteciliğin temelini atmış olur.³⁰

Bulgar halkının Osmanlı yönetimine karşı isyan içerikli yapıtlar veren Rakovski’nin “*Orman Yolcusu*” (Горски пътник) başlıklı poeması kitlesel veya toplu halde ayaklanmayla ilgili düşüncelerini ifade ettiği bir yapıttır. Rakovski, Türklere beslediği nefreti şu dizelerle dile getirir:

“Tarihin sonunda cesaretlenen ey halk,
Bugün boyunduruğu ağır bir biçimde taşıyorsun,
Özgürlük yok oldu gitti,
Türk’ün kötülüğü onu bastırdı.
(...)
Kanını acımasızca emiyor,
Karanlıktaki engerek yılanları!
Tanrının ismiyle utanmadan yalan söylüyor,
Çeteci Türk softaları!”³¹

Osmanlı idaresi altındaki Bulgar halkının “*boyunduruk altında*” yaşadığını ifade eden Rakovski’nin bu poeması, diğer yapıtlarda olduğu gibi Türklere karşı öfke ve nefret duyguları içerir.

²⁸ Bojkov, Stoyko, Et al., 1966, s. 242.

²⁹ “Bilgarska dnevnitsa”, “Bulgar Günlüğü” anlamına gelmektedir.

³⁰ Bojkov, Stoyko, Et al., a.g.e., s. 243.

³¹ Georgi Rakovski’nin şiirleri günümüze kadar dilimize çevrilmediği için sanatsal kaygılar güdülmeden Bulgarcadan çevirisi anlamca aktarılmaya çalışılmıştır.

1.6. Petko Raçov Slaveykov

Türklerle ilgili olumsuz duyguları dile getiren bir diğerk şair de Petko Raçov Slaveykov'dur (1827-1895). Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz ifadelerin yer aldığı “*Bulgarlara*” (*Към Българите*) başlıklı şiirinde Türklere karşı beslediğı öfke ve kin açıkça görölmektedir:

“Yeter bu kadar esaret,
Bu kadar öfke,
Acı, korku, boyun eğme,
Hürriyet bizi çağırıyor,
Bugün bütün dertler için,
Hırsıla bağırđım:
Size ve hükümranlığınıza ölüm, zalimler!”³²

Ulusal bilinci uyanık tutmayı amaç edinen Petko Raçov Slaveykov, yukarıdaki şiirinde “esaret altında” yaşayan halkın bağımsızlığına kavuşacağını ifade eder ve halkın özgürlüğe kavuşma ümidini kaybetmemesini ister.

1.7. Lyuben Karavelov

Birçok Bulgar kaynağında da belirtildiğı gibi Lyuben Karavelov da Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Romanya'da yaşayan ve Osmanlı Devleti'ne karşı yürütölen Rus ve Batı propagandasına hizmet etmiş bir isimdir. Bulgar edebiyat tarihçileri Lyuben Karavelov'u (1834-1879) araştırmacı ve yazar olarak nitelendirmektedirler.

³² Petko Raçov Slaveykov'un şiirleri günümüze kadar dilimize çevrilmediğı için sanatsal kaygılar güdülmeyen Bulgarcadan çevirisi anlamca aktarılmaya çalışılmıştır.

Karavelov'un şiirlerinde de Türklere karşı olumsuz ifadelerle sıkça rastlanmaktadır. 1872 yılında kaleme aldığı “Özgürlüğün Ekzarh’a³³ İhtiyacı Yoktur”(Свободата не ще екзарх) başlığını taşıyan şiirinde Türklerin küçük çocukları katlettiğinden söz eder:

“(…)

Bundan sonra,

Felakete sabredemeyeceğim ve

Bir Türk, çocuğumu katlederken

İzleyemeyeceğim.

(…)”³⁴

Türklerin küçük çocuklara dahi zarar verdiğini ifade eden Karavelov, Bulgar halkını Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmaya çağırır ve yukarıdaki dizeleriyle onları yüreklendirmeyi amaçlar.

1.8. Hristo Botev

Bulgar Edebiyatı’nda “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan XIX. yüzyıl edebiyatının en önemli şairlerinden biri kuşkusuz Hristo Botev (1848-1876)’dir. Hristo Botev Nisan Ayaklanması’na katılmak için iki yüz çeteciye toplayarak 1876 yılında

³³ Ekzarh: Ortadoks kilisesinde psikopos yardımcısı; metropolitte yüksek, piskopostan düşük papaz rütbesidir.

³⁴ Lyuben Karavelov’un şiirleri günümüze kadar dilimize çevrilmediği için sanatsal kaygılar güdülmeden Bulgarcadan çevirisi anlamca aktarılmaya çalışılmıştır.

Romanya’da Tuna nehrini geçer ve üç gün sonra çıkan çatışmada hayatını kaybeder. Bazı Bulgar tarihçilerine göre çeteci arkadaşları tarafından öldürülen bir ihtilâlcidir.³⁵

Yapıtlarında Osmanlı Devleti’ne karşı alevlenecek muhtemel isyana katkıda bulunan kişileri öven ancak isyanı onaylamayan Bulgarları çok sert bir dille eleştiren bir kalem olarak karşımıza çıkar.

Şair, Osmanlı yönetimine karşı olan Bulgar çetecilerinden Hacı Dimitir’i³⁶ “*Hacı Dimitir*” (*Хаджи Димитър*) başlıklı şiirinde şöyle övmektedir:

“Sağ o, sağ! Balkan’da batmış kanlara,

Yatıyor gencecik, inildeyerek,

Yatıyor, göğsünde derin bir yara,

Yatıyor dev gibi, dünyalara dek.

(...)

Özgürlük cenginde ölen ölmez ki

Matemini tutar onun gök ve yer

Ve doğa ve vahşi hayvanlar dahi...

Aşıklar onun’çin türküler söyler.

Gündüz dişi kartal onu gölgeler,

Yavaş yavaş yalar yarasını kurt,

Bir doğan sürekli üstünde döner,

Ve sanki ondadır beklenen umut.

(...)

Ortalık ağardı. Balkan’da yine

Koçyiğit upuzun, kanı akıyor,-

³⁵ Zafer, Zeynep, 2009, s. 12-13.

³⁶ Hacı Dimitir (1840-1868) bir Bulgar çetecidir. Hacı Dimitir ile Stefan Karaca 128 kişilik bir çetede çetenin elebaşı olarak seçilir. 1868 senesinde Tuna üzerinden Romanya’dan Zıştovi’ye geçerken çarpışmada öldürülür. Filibe’deki Fransız Konsolosu Dozon, Hükümetine yazdığı bir yazıda Hacı Dimitir’dan şu şekilde bahseder: “(...) Ölenler arasında geçen yıl da takip edilmiş olan İslimye’li Hacı Dimitir adında biri de var(...) Çetenin safları vatanseverlikle hareket eden Bulgarlardan mı...yoksa maceraperestlerden mi kurulmuştu?...Ben daha ziyade ikinci faraziye mütemaliyim.” Bkz. Şimşir, Bilal N., Ankara, 1989, s. LX-LXI.

Yarasını kurt yalıyor sevgiyle,
Kızgın güneş yakıyor ha yakıyor.”³⁷

Botev, “*Savaş*” (*Борба*) başlıklı şiirinde Osmanlı yönetimini olumsuz ifadelerle eleştirir:

“(…)
Bu dünya alışmış boyunduruğa
Zulme, kötülüğe ve her buyruğa;
Ağır demir eli öpmek marifet
Ve dinlemek yalanları tınmadan
Dövülürken yalvar, sakın ol, sabret,
Canavar, derini yüzdüğü zaman
Ve kanını hırsla emerken yılan,
Sadece Tanrı’dan bekle selamet,
“Yarabbi bağışla, günahkârım ben!”
Yalvar, yakar, inanmaya devam et
Tanrı yüz çevirmez, sevilmeenden...
Dünyanın hali bu! Zulüm ve yalan
Bu melun toprakta hüküm sürüyor!
Rehine olarak burada durmadan
Gece gündüz ne nesiller çürüyor.
Kan ve günah batağı bu diyarda,
Alçaklığın, sapıklığın ve feryadın,
Gözyaşının arttığı bu diyarda
Kaynağı yerde bin bir belanın!
Bir savaş coşuyor ve kutsal sona
Koşarken...Etrafta yükselecek tiz
“Ya ekmek ya kurşun!” diyen sesimiz.”³⁸

³⁷ Atasoy, Ahmet Emin, 1860’lardan Günümüze Bulgar Şiiri Antolojisi, “Aziz Kliment Ohridski”
Üniversite Yayınevi, Sofya, 2014, s.29-30.

³⁸ Atasoy, Ahmet Emin, a.g.e., s. 26-27.

Hristo Botev, “*Meyhanede*” (*В механата*) başlıklı şiirinde Bulgar din adamları ile “çorbacı” olarak adlandırılan köy ağalarını eleştirirken Türklerin Bulgar halkını haksız yere öldürdüğünden bahseder:

“(…)

Soyuyorlar yoksulları

Ve en başta köy ağası,

Sonra doymaz mal tüccarı

Bir de papaz Rab belası!

(…)

İçip coşup neler neler

Deriz düşman anasına

Ve dar gelir meyhaneler,

“Haydi dağa!” narasına.

Unutulur yemin falan

Ayılmanın ilk anında,

Sırtırız bile bazen

Şehitlerin karşısında.

Oysa düşman kütür kütür

Yıldırıyor halkı hâlâ

Asmak, kesmek, dayak, küfür...

Akıl almaz cezalarla!

(…)”³⁹

“*Haydutlar*” (*Хаўдѹму*) başlıklı şiirinde ise Osmanlı Devleti’ne karşı oluşan çetelerin başında olan Çavdar voyvodayı⁴⁰ över ve Türklerin ondan korktuğunu şöyle dile getirir:

³⁹ Atasoy, Ahmet Emin, 2014, s. 31-32.

“Çavdar voyvodayı kim bilmez,
Kim onun şanını duymamıştır ki?
Soyguncu efendi olan köy ağaları,
Türk serdarları,
Dağdaki çoban,
Ya da zavallı yoksullar?
Yirmi yıl boyunca çetesini
Yöneten çavdar,
Türkler ve köy ağaları için,
Korkunç bir hayduttu,
Zavallı yoksullar için ise,
Kol kanattı Çavdar voyvoda.”

Sonuç olarak Bulgar halkının dini yönden Fener Rum Kilisesi'nin baskısından, siyasi yönden ise Osmanlı İmparatorluğundan kurtulması amacıyla Paisiy Hilendarski tarafından yazılmış olan “*Slav-Bulgar Tarihi*” adlı yapıt “Yeniden Doğuş Dönemi”nin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu yapıt, Bulgar edebiyatçılarına ulusal bilinci ve duyguları yeniden harekete geçirmek adına adeta bir kapı aralar. Öyle ki Paisiy Hilendarski'nin ardından halka ana dilini, kültürünü ve tarihini anlatan yapıtlar peşi sıra ortaya çıkar. Ancak şiir, anı ve düzyazıdan oluşan bu metinler, özgürlüğe giden yolda Bulgar halkını ayaklanmaya davet etmek ve onları Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmakla kalmaz okurların zihinlerine Türklere karşı nefret tohumları eker. Sözü ettiğimiz bu Bulgar yazarlar, Bulgarların Osmanlı İmparatorluğundan Slav ırkının özellikle de Rusya'nın vereceği destekle kurtulacaklarına inanırlar.

Edebiyatı fikirlerini kolaylıkla dile getirebildikleri bir propaganda aracı olarak kullanan dönem yazarları, yapıtlarında “ulus”, “vatan”, “hürriyet”, “esaret” “köle”, “kölelik”, “zafer”, “ayaklanma”, “düşman”, “savaş”, “kılıç”, “silah”,

⁴⁰ Voyvoda: Osmanlı Devleti idaresinden kurtulmak amacıyla çetelerin başındaki kişilere verilen isimdir.

“boyunduruk”, “kahramanlık” gibi sözcüklere sıkça başvurur. Yapıtların başkahramanlarını ise Osmanlı Devleti’ne karşı başkaldıran haydut ve çete liderleri oluşturur. Bu kişiler, işledikleri bazı suçlardan arındırılarak özgürlükleri uğruna savaşp ölen kişiler olarak yapıtlarda idealleştirilir. Kuşkusuz ki bu idealleştirmenin temel amacı, Osmanlı yönetiminden uğruna Bulgar halkını ölümü dahi göze almaya ikna etme çabasıdır.

II. BÖLÜM

İVAN VAZOV

2.1. Hayatı ve Yapıtları

İvan Minçov Vazov (27.06.1850-22.09.1921) Türkçe adı Akça Kilise olan Sopot'ta dünyaya gelir. Orta sınıf tüccar olan dedesi İvan Kirkov, Ana Minçova ile evlidir. Babası Minço İvanov Vazov, annesi ise Sıba Vazova'dır. Yazarın soyadının nereden geldiğine ilişkin farklı görüşler bulunur. Bulgar kaynaklar, dedesinin Türk ileri gelenlerine şeker ve kahve ikram ettiği ve çok güzel konuştuğu için "vaaz" anlamına gelen "vazıt" (вазѣт) olarak anılmaya başlandığı bilgisine yer verir.⁴¹ Başka bir görüş ise Türkçe "ayvaz" yani "uşak" sözcüğünden geldiği, "Ayvazov" soyadının "Vazov" biçimini aldığı yönündedir.⁴²

Vazov, 1857'den 1863 yılına dek Sopot'ta ilkokulu bitirir.⁴³ Öğretmeni Parteniye Belçev'in yardımıyla Rus şiirlerine ilgi duyar. 1865 yılında babası, oğlunu Yunanca öğrenmesi için Hristo Botev'in babası olan B. Petkov'un yanına, Kalofer şehrindeki bir okula gönderir. Petkov, Vazov'un Klasik Yunan Edebiyatı ile tanışmasında önemli rol oynar.⁴⁴ Rusça ve Fransızca kitaplardan oluşan kütüphanede sıkça vakit geçirdiği Kalofer'deki dönem, yazarın hayatında büyük bir öneme sahiptir.⁴⁵

⁴¹ Vılçev, Veliçko, İvan Vazov, Jiznen i tvorçeski pıt, İzdatelstvo na bılgarskata akademiya na naukite, Sofiya, 1968, s. 28.

⁴² Eren, Hasan, "Bulgarlar ve Türk Dili", Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bildiriler 7 Haziran 1985, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 10.

⁴³ Vılçev, Veliçko, a.g.e., s. 43.

⁴⁴ Vılçev, Veliçko, a.g.e., s. 51.

⁴⁵ Bojkov, Stoyko, Et al., İstoriya na bılgarskata literatura, Tom 3, İzdatelstvo na Bılgarska akademiya na naukite, Sofiya, 1970, s.89.

1866'da ticarete gerekli olan Türkçe ve Yunancayı öğrenmesi için babası tarafından Filibe Lisesi'ne gönderilir. Ancak Vazov ticaret için gerekli olan bu dilleri öğrenmek yerine Fransızcasını geliştirir ve bu sayede okuyabildiği Alphonse de Lamartin, Viktor Hugo gibi edebiyatçıların şiirlerinden etkilenir.⁴⁶

Vazov'un yaratıcılığında annesinin katkısı büyüktür. Onun sayesinde yaratıcılığında önemli bir yeri olacak olan çevirisi yapılmış “*Telemakhos, Genoveva, İskender...*” gibi yapıtların yanı sıra ulusal duyguları harekete geçirecek birçok yapıtı okuma fırsatı bulur.⁴⁷ Okuduğu yapıtlar arasında Vazov'u en çok etkileyen Vasil Drumev'in “*Mutsuz Aile*” (*Нещастна фамилия*) ve “*Öğrenci ve Hayırseverler*” (*Ученик и благодетели*) başlıklı uzun öyküsü⁴⁸ ile Eugene Sue'in “*Derbeder Yahudi*” başlıklı romanıdır.⁴⁹

1868'de babası, İvan Vazov'u kendi dükkanlarında çalışması için Sopot'a çağırır. Ancak Vazov, babasının iş yerindeki defterlerini aşk ve doğa temalarının işlediği şiirleriyle doldurur. Daha sonra, 1870 yılında babası, Vazov'u ticaret öğrenmesi için amcası Kirko'nun yanına Romanya'ya gönderir. Vazov burada Romence öğrenerek Romence şiirler de okur. “*Periodiçesko spisanie*” (*Периодическо списание*)⁵⁰ dergisinde fırtınadan dolayı devrilen bir çam ağacından etkilenerek yazdığı⁵¹ “*Çam Ağacı*” (*Борът*) başlıklı şiiri yayımlanır.⁵² “*Çitalişte*” (*Читалище*)⁵³ dergisinde, “*Oteçestvo*” (*Отечество*)⁵⁴ ve “*Svoboda*” (*Свобода*)⁵⁵ gibi gazetelerde ise vatansever

⁴⁶ Angelov, Bonyu, Et. al., Reçnik na bılgarskata literatura, Tom 1, Sofiya, İzdatelstvo na bılgarskata akademiya na naukite, 1976, s. 172.

⁴⁷ Vılçev, Veliçko, 1968, s. 43.

⁴⁸ Vılçev, Veliçko, a.g.e., s. 46.

⁴⁹ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s.88.

⁵⁰ “Periodiçesko spisanie”, “Sürekli Dergi” anlamına gelmektedir.

⁵¹ Tsaneva, Milena, “İvan Vazov”, Bılgarska literaturna klasika 1, İzdatelstvo Stilb, Yambol, 1993, s. 31.

⁵² Serafimov, Tsanko, Biografii na pisateli ili stilbove na bılgarskata duhovnost, İzdatelstvo “Slovo”, Veliko Tırnovo, 2006, s. 86.

⁵³ “Çitalişte”, “Kıraathane” (Okuma Yurdu) anlamına gelmektedir.

⁵⁴ “Oteçestvo”, “Vatan” anlamına gelmektedir.

⁵⁵ “Svoboda”, “Hürriyet” anlamına gelmektedir.

temalı şiirlerini yayımlar. İgov, Vazov'un vatanını babası gibi, Bulgar halkını ise oğlu gibi sevdiğini dile getirir.⁵⁶

Amcasının yanında ticari hayatı sıkıcı bulan İvan Vazov cebinde çok az miktarda parayla Braila'ya kaçar, orada farklı suçlara karıştığı için Osmanlı İmparatorluğu sınırlarından kaçan Bulgar mülteci ve komitacıların arasında bir süre kalır. Romanya'nın Galati şehrinde Hristo Botev ile karşılaşır, burada sanatçının yapıtlarında vatandaşlık ve vatan sevgisi duyguları hareketlenmeye başlar.

Bulgaristan'a dönüşünün ardından 1872-1873 yıllarında Mustafa Paşa (Svilengrad) şehrinde öğretmenlik yapar. Romence aracılığıyla Fransızcasını geliştiren Vazov, buradan Pernik şehrine geçerek Sofya-Köstendil demiryolu yapımında Fransızlara tercümanlık yapar. Yaklaşık bir buçuk yıl kalmış olduğu Pernik'te Bulgar köy yaşamını yakından tanıma fırsatı bulur.⁵⁷ 1881 yılında yazdığı "*Trayko ve Riza*" (*Трайко и Риза, 1881*) adlı poemasının konusunu yazarın buradaki yaşamı oluşturur. 1874'te doğduğu şehre, Sopot'a geri döner. O tarihlerde Nisan Ayaklanması için hazırlıklar yapılır ve 1875 yılında Vazov'un da katıldığı İhtilâl Komitesi kurulur. Bu fikirlerin etkisi altında ise isyan şarkıları yazar.⁵⁸

1876 Nisan Ayaklanması'nın⁵⁹ ardından İhtilâl Komitesi üyelerinin karşı karşıya kaldığı yakalanma tehlikesinden dolayı İstanbul üzerinden yine Romanya'ya kaçar. Aşırı milliyetçi yapıtlar veren Vazov fiilen hiçbir zaman silahlı mücadelenin içinde yer almaz. Bu durum daha sonra kendisini eleştirmesine neden olur.⁶⁰

⁵⁶ İgov, Svetlozar, *Kratka istoriya na bulgarskata literatura*, İzdatelstvo "Zahari Stoyanov", Sofiya, 2005, s.251.

⁵⁷ Dinekov, Petır, Et al., İvan Vazov, *Sıbrani sıçineniya v dvadeset toma*, Tom 19, İzdatelstvo "Bılgarski pisatel", Sofiya, 1957, s. 7.

⁵⁸ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s. 91.

⁵⁹ 1876 Nisan Ayaklanması: 20 Nisan 1876 yılında çıkan bu ayaklanma Bulgar tarihine "Nisan Ayaklanması" olarak geçmiştir. Osmanlı topraklarına talip olan bazı Batılı devletler ve özellikle Rusya'nın yardımı ve organizasyonu ile bu ayaklanma patlak verir. Bu ayaklanmanın, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açması sonucunda ortaya çıkan Bulgar Prensiği'nin kurulmasındaki rolü büyüktür.

⁶⁰ İgov, Svetlozar, 2005, s.253.

Bükreş'te kendi çetesini organize eden Hristo Botev ile yeniden karşılaşır. Burada Lyuben Karavelov ile de tanışan yazar, Bulgar mültecilere ait siyasi bir kuruluş olan “*Bulgar Merkez Yardımsever Topluluğu*”na girer ve burada sekreter olarak çalışmaya başlar. Bu dönemde Vazov’un hayatı siyasi anlamda biçimlenmeye başlar.⁶¹ 1876’da ilk şiir kitabı “*Bayrak ve Kemeççe*” (*Пряпорец и гусла*)’yi “*Peuçin*” takma adıyla, 1877’de “*Bulgaristan’ın Kederleri*” (*Тъгите на България*) başlıklı ikinci şiir kitabını ise gerçek adıyla yayımlar.

İvan Vazov, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında “*Kurtuluş*” (*Избавление*, 1878) adlı şiir kitabını yazar. Bir süre Sviştov ve Rusçuk şehirlerinde Nayden Gerov’un⁶² yanında kâtip ve çevirmen olarak çalışır. Bir yıl Rusçuk’ta kaldıktan sonra Berkovitsa’ya gider. 1879-1880 yıllarında Mahkeme Başkanı olarak çalışır. Burada “*Yığın*” (*Грамада*, 1879) başlıklı şiirini ve “*Komşum Gmitra*” (*Моята съседка Гмитра*, 1880) başlıklı poemasını yazar.⁶³

1881 yılında ise “*Kemeççe*” (*Гусла*) adlı şiir kitabını yayımlar. Vazov, Yerel Meclis’te milletvekili, aynı zamanda editör, eleştirmen ve kültürel faaliyetlere katılan bir yazardır. Editörlüğünü yaptığı “*Narodniy glas*” (*Народний глас*)⁶⁴ gazetesinin sayfalarında Konstantin Veliçkov⁶⁵ ile birlikte Aleksandır Batenberg⁶⁶ yönetimine karşı

⁶¹ Serafimov, Tsanko, 2006, s. 87.

⁶² Nayden Gerov (1823-1900), Filibe doğumludur. 1841-1845 yıllarında Odesa’da eğitim görmüştür. Yazar, halk bilimci ve eğitimcidir. Kırım Savaşı sırasında Rusya’da yaşar. İlk Bulgar poeması “*Stoyan ve Rada*” (*Стоян и Рада*)’nın yazarıdır. Halk bilimcisi olarak yaklaşık beş yüz halk şarkısı yazar. Filibe’deki Rus Konsolosluk’unda konsolos yardımcısı olarak çalışır ve Rusların emrinde çalışarak Rusya’nın Balkan siyasetinde önemli bir rol üstlenir. Bkz. Antonova, İlonka, Et al., Bılgarski ensiklopediçen reçnik, Gaberoff, Veliko Tırnovo, 2001-2002.; Zafer, Zeynep, 2009, s.14.

⁶³ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s. 92.

⁶⁴ “Narodniy glas”, “Halkın Sesi” anlamına gelmektedir.

⁶⁵ Konstantin Veliçkov (1855-1905), Nisan Ayaklanması hazırlıklarına katılır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus ordusunda çevirmen olarak çalışır. “*Narodniy glas*” (*Народний глас*) gazetesini ve “*Zora*” (*Зора*) dergisini editörlüğünü yapar. 1872 yılında İstanbul’da Veliçkov ile karşılaşmasının önemini İvan Vazov şöyle dile getirir: “İstanbul’daki kısa ve yegane karşılaşmamızdı ve bu karşılaşma bizi sonsuza dek bağladı.” Bkz. Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s. 215-229.

⁶⁶ Aleksandır Batenberg (1857-1893) Bulgaristan’ın 1879-1886 yılları arasındaki prensidir. Bkz. Antonova, İlonka, Et al., 2001-2002, s.28.

muhafız yazılar yazar. “*Nauka*” (*Наука*)⁶⁷ dergisinin baş editörü seçilir. 1885 yılında ise Konstantin Veliçkov ile birlikte Bulgaristan’daki ilk dergi “*Zora*” (*Зора*)’u⁶⁸ kurarlar.

Filibe şehrinde Vazov edebi açıdan en verimli dönemini yaşar. Şair tarafının yanı sıra nesir alanında da kendini gösterir ve edebiyatçı yönü hızlı bir biçimde gelişir.

“*Mayıs Çiçeği*” (*Майска китка*, 1880), “*Ovalar ve Korular*” (*Поля и гори*, 1884), “*İtalya*” (*Италия*, 1884), “*Kemençe*” (*Гусла*, 1881), “*Slivnitsa*” (*Сливница*, 1886) şiir kitaplarını, “*Unutulanların Destanı*” (*Епопея на забравените*, 1881-1884), “*Söndürülemeyeni Söndüremezsün*” (*Не се гаси туй, що не гасне*), “*Bulgar Dili*” (*Българският език*), “*Özgürlüğe Dair*” (*Към свободата*), “*Yeni Slivnitsa Mezarlığı*” (*Новото гробище над Сливница*) şiirlerini, “*Hor Görülenler*” (*Немили-недраги*, 1883), “*Amcalar*” (*Чичовци*, 1885), “*Mitrofan i Dormidolski*” (*Митрофан и Дормидолски*) uzun öykülerini ve Sırp-Bulgar Savaşı’nı konu alan kısa öyküsü “*Geliyor mu?*” (*Иде ли?*) gibi çeşitli yapıtlar kaleme alır. 1884 yılında ise Konstantin Veliçkov ile birlikte “*Bulgar Edebi Metinler Derlemesi*” (*Българска хрестоматия*)’ni çıkarır.

Rusya’nın yayılcı politikasından çekinen eski ihtilalci Stefan Stambolov’un⁶⁹ Naipliği ve Başbakanlığı sırasında yöneticiler, Rus egemenliğinden kurtulma ve Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurma çabasında dırlar. Vazov’un Rusya’ya olan aşırı bağımlılığı nedeniyle Stefan Stambolov’un politikasına karşı çıkması, onu tutuklanma

⁶⁷ “*Nauka*”, “*Bilim*” anlamına gelmektedir.

⁶⁸ “*Zora*”, “*Tanyeri*” anlamına gelmektedir.

⁶⁹ “Stefan Stambolov, 1886 yılındaki Naiplikte P. Karavelov ve S. Mutkurov ile yer almıştır. Stambolov, ünlü Bulgar ihtilalcilerindendir. Rusya’nın Bulgaristan’ın iç işlerine karışmasından dolayı ülkedeki durum siyasi krize girer. Aynı yılın Kasım ayında Rusya, Bulgaristan’la olan diplomatik ilişkilerini keser ve ülkedeki Rus casusların desteklediği protesto ve silahlı isyanlar patlak verir. 1887-1894 döneminde Bulgaristan’ın Başbakanı ve Dışişleri Bakanı’dır. Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kuran Stambolov, aşırı Rus yanlısı Bulgarların nefret beslediği biri olur ve 1895 yılında Sofya’da bıçaklanarak öldürülür.” Bkz. Zafer, Zeynep, 2009, s.16.

tehlikesiyle karşı karşıya bırakır. Bu nedenle önce İstanbul'a, birkaç ay burada kaldıktan sonra da Odesa'ya kaçar.⁷⁰

1887-1888 yıllarında Odesa'da en önemli yapıtlarından biri olan “*Boyunduruk Altında*” (*Под узомо*) başlıklı romanını yazar. Vazov'un annesi Sıba Vazova dönemin bakanı Stefan Stambolov ile oğlunun Bulgaristan'a dönmesi için konuşur ve bu sayede yazar 1889 yılında Bulgaristan'a döner.⁷¹ Sanatçı, Odesa'dan Bulgaristan'a dönerken romanını yanında götürmek istemez ve bu durumu şöyle dile getirir:

“Odesa'dan ayrılmadan önce Türklerin beni baştan aşağı arayacaklarından korkarak daha önce Bulgaristan'da görev yapmış olan bir diplomattan ‘Boyunduruk Altında’ romanım ile diğer tüm yazılarımı İstanbul'daki Rus elçiliğine, oradan da Sofya'ya göndermesini rica ettim.”⁷²

1890'da “*Dennitsa*” (*Денница*) dergisini çıkarır, bu dönemde gerçek yaşamından öyküler içeren ve iki ciltten oluşan “*Karalamalar ve Renkler*” (*Драски и шарки, 1893-1895*)'i yazar.

Yazarın 1896 yılında kaleme aldığı Bulgar halkının yaşamını anlattığı “*Yeni Toprak*” (*Нова земя, 1896*) başlıklı yapıtı olumsuz eleştirilere maruz kalır, hatta bu eleştiriler öylesine ağırdır ki Vazov'un yazarlıktan vazgeçme kararı almasına neden olur.

1897'den 1899 yılına kadar Konstantin Stoilov Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapar.

Vazov'un yapıtları arasında “*Derbeder Şarkılar*” (*Скитнишки песни, 1899*) ve “*Gökyüzümüzün Altında*” (*Под нашето небе, 1900*) şiir kitapları, üç ciltlik

⁷⁰ Zafer, Zeynep, 2009, s.16.

⁷¹ Zafer, Zeynep, a.g.e., s. 16.

⁷² Şişmanov, İvan D , İvan Vazov, Spomeni i dokumenti, İzdatelstvo “Bilgarski pisatel”, Sofiya, 1976, s. 118.

“Gördüklerim ve Duyduklarım” (Видено и чуто, 1901), “Renkli Dünya” (Пътър свят, 1902), “Banki’de Bir Sabah” (Утро в Банки, 1905) öykü kitapları, “Светослав Тертер” (Svetoslav Terter, 1907, Kazalar⁷³ Çariçesi” (Казаларска царица, 1903) romanları, “Nora” (Нора, 1909) ve “İvan Aleksandır” (Иван Александър, 1907) uzun öyküleri yer alır.

Bunların yanında tiyatro alanında da yapıtlar veren Vazov, “Gazeteci mi?” (Вестникар ли?, 1900), “İkili Mücadele” (Дубой, 1902) “Koltuk Düşkünleri” (Службогонци, 1903) başlıklı komedyalarını ve “Eşkiyalar” (Хъшове, 1894), “Uçuruma Doğru” (Към пропасть, 1910), “Borislav” (Борислав, 1909), “İvaylo” (Ивайло, 1913), “Tsarevets Efsaneleri” (Легенди при Царевец, 1910) başlıklı dramalarını kaleme alır.

I. Balkan Savaşı, II. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında yazmış olduğu şiirleri, *Zaferlerin Yankıları Altında*” (Под гърма на победите, 1914), *Makedonya Şarkıları*” (Песни за Македония, 1916), *Yeni Yankılar*” (Нови екове, 1917) başlıklı kitaplarında yer alır. Vazov savaş şiirleri yazmaya bir süre ara verir ve doğa temalı *Temmuz Çiçeği*” (Юлска китка, 1917) yapıtını kaleme alır.

“Ölmeyecektir!” (Не ще загине!, 1919) ile Vazov’un yetmiş aşkın aşk şiirinin yer aldığı *Leylak Kokusunu Alıyorum*” (Люлека ми замириса, 1919) da kaleme aldığı önemli yapıtlar arasındadır.

1920 senesinde halk şairinin 70 yaşı törenlerle kutlanır. Bundan bir sene sonra *Taht*” (Престолът) başlıklı tarihi dramasını henüz bitirmişken 22 Eylül 1921 yılında Sofya’da kalp krizi geçirerek yaşamını yitirir. Vazov’un ölümü sırasında Sofya’da bulunan Yahya Kemal Beyatlı *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*”

⁷³ Kazalar, bir köy adıdır. Bkz. Zafer, Zeynep, 2009, s. 17.

başlıklı yapıtında “*Balkan’a Seyahat*” başlığı altında Vazov ve cenaze töreni hakkında şunları söyler:

“(…) En güzide siyasileri mutlaka revolver, bomba ve bıçak oyunuyla sahneden çekilen bu memleketin halkı az çok bir şahıs etrafında müttehid görünüyor: Şair İvan Vazov. Elli seneden beri Bulgarlığın domuzundan kırmızı biberine kadar bütün millilikleriyle teganni eden bu ihtiyar şairi akşam üstleri Sofya’nın Tokatlıyan’ı olan Panah kahvesinin taraçasında oturur görüyordum. Önünden akan bu halk ona hâlikına bakar gibi bakıp geçiyordu, o halkı bir havari gözüyle süzüyordu. Bütün hayatında milletin bir Victor Hugo’su olmağa özenmiş olan bu şairin tercüme edilmiş bazı parçalarını okudum, hiç sevmedim. Bana örneğinin soluk bir gölgesi göründü, lakin özü itibarıyla Bulgar mı Bulgar. Ziyaretine gitmemi teklif ettiler; Beşi bir süngüde⁷⁴ ünvanlı bir parçasını gördüğüm için görmek istemedim ben orada iken ani bir ölümle öldü. Derhal kasabanın sokakları siyaha büründü. Hükümet resmi matem ilan etti. Bütün Bulgaristan şehirlerinde, kasabalarında, köylerinde çanlar çalınıyor, pencerelerden siyah bayraklar, matem kurdeleleri sarkıyor, hudutsuz bir matem haftası. (...) Tabut bir imparator tabutu kadar tantanalı, arkasında bütün nazırlar, mebuslar, ileri gelenler. (...)”⁷⁵

2. 2. İvan Vazov’un Sanatı

Okul yıllarında Rusça ve orta seviyede Fransızca öğrenen Vazov, Avrupa edebiyatı ve şiirleriyle tanışma fırsatı bulur. Henüz gençlik yıllarında Rus ve Fransız şairleri okur ve 14 yaşlarında şiir yazmaya başlar.⁷⁶ Vazov daha gençlik yıllarında tanıştığı Rus ve Fransız şiirlerinin etkisiyle İtalyan, Alman ve İngiliz kültürüne de ilgi duyar. Homeros, Goethe, Hugo, Puşkin, Moliere gibi edebiyatçılardan da etkilenir.⁷⁷

⁷⁴ “İvan Vazov’un ‘Beşi Bir Süngüde’ başlıklı bir yapıtı bulunmamaktadır. Yahya Kemal, muhtemelen Vazov’un Balkan Savaşı hakkındaki şiirini okumuştur. Şiir, Bulgar askerlerin yakınlarına gönderilmesi amacıyla “Beşi Bir Süngüde” (По пет на нож) (...) serisi olarak kartpostala basılmıştır. Kartpostalın ön yüzünde beş Türk askeri Bulgar bir askerin süngüsüne geçirmiş şekilde bir resim bulunmaktadır.” Bkz. Zafer, Zeynep, “Yahya Kemal, Balkanskoto Skopie, zapadniyat Parij i iztoçniyat İstanbul”, Detstvo, yunoşestvo, političeski i literaturni spomeni, İzdatelski tsentr “Boyan Penev”, Sofiya, 2013, s. 166.

⁷⁵ Zafer, Zeynep, 2009, s.19.

⁷⁶ Tsaneva, Milena, 1993, s. 30.

⁷⁷ İgov, Svetlozar, İstoriya na bilgarskata literatura 1878-1944, Akademično izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, Sofiya, 1995, s. 27.

1870’te ticareti öğrenmek için gittiği Oltenitsa’da Romence öğrenir, Romen şairlerinin yapıtlarını okur ve eğitici konular içeren şiirler yazar.⁷⁸

Sopot’ta 1868’den 1870’e dek yazmış olduğu şiirleri aşk şiirleridir.⁷⁹ Gençlik dönemlerinde kaleme aldığı aşk ve doğa temalı şiirleri “*Mayıs Çiçeği*” (*Майска китка*, 1880) başlıklı şiir kitabında yer almaktadır. Sanatının merkezinde doğa olan Vazov, “*halk şairi*” olmasının yanında “*doğa şarkıcısı*” olarak da bilinir.⁸⁰ İgov, Vazov’un yapıtlarına ilişkin şunu söyler: “(...) onun şarkı ve şiirleri her Bulgar’ın söylediği ilk şiir ve şarkılardır.”⁸¹ Çağdaşları Vazov’u Bulgar Edebiyatı’nın “*halk şairi ve patrik*”i olarak nitelendirirler.⁸²

Bulgar halkının Homeros’u olarak nitelendirilen sanatçının iki binin üzerinde şiiri bulunmaktadır. Ancak bunların dışında kaybolmuş ve farklı rumuz kullanarak yazdığı için kendisine ait olduğundan emin olunamayan birçok şiirinin daha olduğu bilinmektedir.⁸³

Vazov, kaleme aldığı yapıtlarında Bulgar halkının tarihsel olarak yaşadıklarına da yer verir. İgov, Vazov’u Nisan Ayaklanması, Osmanlı-Rus Savaşı, Sırp-Bulgar Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı gibi tarihi olaylara yapıtlarında yer verdiği için Bulgar tarihinin yazarı olarak nitelendirir.⁸⁴ Vazov’un kaleme aldığı yapıtlar için “*Bulgar halk yaşamının sanatsal ansiklopedisi*” benzetmesini yapar.⁸⁵ Bu bağlamda Bulgar edebiyatçıları ve eleştirmenlerin aksine şiirlerinde hemen hemen bütün tarihi olayları ve intikam duygularını içeren Vazov’un sanat anlayışı, şiirlerde intikam ve kan kokusunun olmaması gerektiğini vurgulayan, Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı’nı

⁷⁸ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s.91.

⁷⁹ Bojkov, Stoyko, Et al., a.g.e., s.91.

⁸⁰ Stefanov, Valeri, Tvorbata-Myasto v sveta, İzdatelstvo İK “Diogen.bg”, Sofiya, 2004, s.111.

⁸¹ İgov, Svetlozar, 2005, s.251.

⁸² İgov, Svetlozar, a.g.e., s.251.

⁸³ İgov, Svetlozar, 1995, s.21.

⁸⁴ İgov, Svetlozar, a.g.e., s. 21

⁸⁵ İgov, Svetlozar, 2005, s. 251.

yaşamış ve şiirlerini bundan uzak tutmuş olan Yahya Kemal Beyatlı'nın sanat anlayışına yabancı ve uzaktır.⁸⁶

1871 yılında Braila'ya gider ve burada Bulgar komitacı ve ihtilalcilerden oluşan siyasi bir çevrenin içinde bulunur. Bu çevre, Rusya ve bazı Batılı devletlerin desteği ile Osmanlı Devleti'ne karşı kin duyguları besleyen gençlerden oluşmaktadır ve Osmanlı topraklarındaki Türklere karşı Bulgarları ayaklanmaya hazırlamaktadır. Onlardan biri olan Hristo Botev ile Galati'de yakınlaşan Vazov, Botev'in kişiliğinden etkilenir ve sosyalist şiirler yazar. İşte Vazov, bu süreçte siyasi içerikli yapıtlar kaleme almaya başlar.⁸⁷ Bu bağlamda yazarın Romanya'da geçirdiği bu dönem (1870-1872), vatandaşlığının ve sanatının şekillenmesinde bir hayat üniversitesi olarak görülür.⁸⁸ 1874 yılında “*Yeni Akort Edilmiş Kemeçe*” (*Новонагласената гусла*) şiirini yazar.

Vazov'un yaratıcılığında en çok dikkat çeken konu Türklere karşı bakış açısıdır. Vazov'un Türklere beslediği nefretini sanatının ve yaşamının neredeyse her alanında görmek olasıdır. 7 Ağustos 1876 tarihinde “*Stara planina*” (*Стара планина*)'nın⁸⁹ ilk sayısında “*Peuçin*” takma adıyla yazdığı, Türklere olan nefret duygularına yer verdiği “*Avrupa'ya*” (*Към Европа*) adlı şiirinde sanatçı Avrupa'ya şöyle seslenir:⁹⁰

“(…)

Şimdi yaşlı [H]Emus⁹¹ korkuyla titrerken,

Türk zorbalığı tüm sınırları aşmış,

Korku ve nefret tüm dünyaya yayılmışken,

Buna dayanabilir mi diye sormak isterdim Avrupa'ya!

(…)

Ey Avrupalılar, yaşayın siz özgürlük içinde,

⁸⁶ Zafer, Zeynep, 2013, s. 13.

⁸⁷ Zafer, Zeynep, 2009, s. 23.

⁸⁸ Tsaneva, Milena, 1993, s. 31.

⁸⁹ Koca Balkan Dağları.

⁹⁰ Stefanov, Valeri, 2004, s. 78.

⁹¹ Koca Balkan Dağları.

İğrenç ölümlerin moda,
Bizden giden kurbanların sayısının çok olduğu,
Bu lanet topraklarda,
Bizim gibi boyunduruk altında değilsiniz siz,
(...)
Ey Avrupalılar, talihsiz değilsiniz bizler gibi siz,
Yuvanızda sevgili yavrularınızın ırzına korkusuzca geçen,
Sizi göz yaşına boğan ve kana boyayan,
Böyle kötü barbarları evinizde görmediniz siz.”
(...)
Bugün Boğaz’ın utancıdır ona bir Türk’ün hakim olması
(...)”⁹²

1877’de yazmış olduğu “*Bulgaristan’ın Kederleri*” (*Тъгите на България*) adlı şiir kitabında Rakovski, Hacı Dimitir gibi 1876 Nisan Ayaklanması’nda önemli rol oynayan kişilere övgüler düzerken Türklere olan nefretini de dile getirir. 1876 yılında Batak’ta meydana gelen olaydan sonra kaleme aldığı ve bir Türk askerinin ağzından kazandığı bir zaferini anlattığı “*Türk’ün Zaferi*” (*Триумфът на турчина*) başlıklı şiirinde bu tür duygulara rastlamak mümkündür:

“Ey Allah’ım! Susuzluğumuzu giderdik bir gâvurun kanıyla
Yenilgiye uğrattık biz düşmanımızı,
Bayrağımızı,
Çaktık onun külleri üstüne!

Muhammed’in ismiyle,
Onların kirli haçına ayak bastık,
Ey Allah, bu nasıl muhteşem bir zaferdir,
Ve korkunç intikamımızın işareti olarak

⁹² Tsanev, Georgi, Et al., İvan Vazov, Sıbrani sıçineniya v dvadeset toma, Tom I, Pod redaktsiyata na Georgi Tsanev, İzdatelstvo “Bilgarski pisatel”, Sofiya, 1955, s.111.

Her tarafta siyah kanlar görünür.(...)”⁹³

Vazov, 1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle “Kurtuluş” (*Избавление*) başlıklı yapıtını yazar. Yapıtta Osmanlı Devleti yönetiminden kurtuluşlarından ve Bulgarların “İvan Dede” (*Дядо Иван*) olarak andıkları Ruslara övgü ve minnettarlığından söz eder.⁹⁴ Yazarın “Boyunduruk Altında” (*Под игом*) ve “Amcalar” (*Чичовци*, 1885) gibi yapıtlarında de bu sevgisini görmek olasıdır.⁹⁵ Tüm yaşamı boyunca hiç bitmeyen Rusya sevgisi nedeniyle Vazov zaman zaman eleştirilerin hedefi haline gelir.

Bulgar halk kahramanları için yazdığı “Unutulanların Destanı” (*Епопея на забравените*, 1881-1884) başlıklı yapıtlarında Vazov, “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan dönem isimlerinin ulusal kahramanlıklarından söz ederek onları över. Destanda kahramanların fiziksel özellikleri, yaşları ve kişisel yaşamlarından çok faaliyetlerine değinir.⁹⁶

Yazarın çalışmaları arasında şiir, kısa öykü, uzun öykü, roman, seyahat notları, dram, komedy, eleştiri, çeviri ve çocuklar için yapıtlar bulunur. İgov, farklı türde yapıtlar vermiş olmasına rağmen Vazov’un şair kişiliğini şöyle tanımlar: “(...) her şeyden önce Vazov şairdir, büyük bir şair. Bu yola şair olarak başladı, şair olarak ün kazandı, öyle kabul edildi ve son nefesine kadar da şiir yazdı.”⁹⁷

⁹³ İvan Vazov’un Türklere karşı olumsuz ifadelerin yer aldığı buna benzer şiirleri günümüze kadar Türkçeye çevrilmemiştir. Özdemir İnce ve Ataol Behramoğlu tarafından “Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi”, “Bulgar Şiiri Antolojisi” ve Ahmet Emin Atasoy tarafından hazırlanan “1860’lardan Günümüze Bulgar Şiiri Antolojisi” kitaplarında İvan Vazov ve Hristo Botev’in bazı şiirleri yer almaktadır. Ancak bu antoloji kitaplarında yukarıda bahsettiğimiz Türklere karşı olumsuz ifadelerin yer aldığı şiirler bulunmamaktadır. Bkz. İnce, Özdemir, Behramoğlu, Ataol, Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi, Adam Yayıncılık, İstanbul,1983; İnce, Özdemir, Bulgar Şiiri Antolojisi, Dost Yayınları, Ankara, 1971; Atasoy, Ahmet Emin, 1860’lardan Günümüze Bulgar Şiiri Antolojisi, “Aziz Kliment Ohridski” Üniversite Yayınevi, Sofya, 2014.

⁹⁴ İgov, Svetlozar, 1995, s.19.

⁹⁵ İgov, Svetlozar, a.g.e., s.19.

⁹⁶ Tsaneva, Milena, 1993, s. 39.

⁹⁷ İgov, Svetlozar, 2005, s. 254.

Vazov, XIX. yüzyıl sonlarına kadar lirik; bu dönemden sonra ise nesir türünde yapıtlar verir.⁹⁸ İlk kısa öyküsü 1886 yılında yayımlanır. “*Vilko Savaşta. Sırp-Bulgar Savaşıyla İlgili Öyküler*” (*Вълко на война. Разкази из сръбско-българската война, 1886*) başlıklı öykü kitabını “*Uzun Öyküler ve Hikâyeler*” (*Повести и разкази, 1891-1893*) başlıklı kitabı izler. 1894-1895 yıllarında ise iki ciltlik “*Karalamalar ve Renkler*” (*Драски и шарки*) başlıklı kitabını yayımlar.⁹⁹

1883 yılında Filibe’de (Plovdiv) yazmış olduğu “*Hor Görülenler*” (*Немили-Недрагу*) başlıklı uzun öyküsünde Vazov’un da aralarında olduğu, Osmanlı topraklarında işledikleri suçtan ötürü Romanya’da mülteci olarak yaşayan Bulgar eşkıyaları kaleme almıştır. Vazov, romanda adı geçen karakterlerin gerçek yaşamda farklı isimlerle var olduğunu ifade eder.¹⁰⁰ Şişmanov ile bir sohbeti sırasında yazar, yapıtı hakkında şunları söyler: “*Bu uzun öykü Romanya’da benim de aralarına düştüğüm eşkıyaların hayatının tam olarak tasviridir. Yapıttaki genç şair Briçkov benim. Diğer herkes farklı isimler altında hayatta olan kimselerdir.*”¹⁰¹

1885 senesinde “*Amcalar*”(*Чичовци*) adlı uzun öyküsünü kaleme alır. “*Boyunduruk Altında*” (*Под узото*) başlıklı romanında da karşımıza çıkan Hacı Smion, İvanço Yota, Fratyu Bey, Miço Beyzade gibi kişiler bu uzun öyküde de yer alır. Yapıttaki kişiler vatanseverdir; ancak korkaktırlar. Yazar, yapıtında Bulgarların bağımsızlığı için kendini feda edecek cesareti olmayan, rahatına düşkün bu kişilerle alay eder.¹⁰²

“*Hor Görülenler*” (*Немили-Недрагу, 1883*) ve “*Amcalar*”(*Чичовци, 1885*) adlı iki uzun öyküsü dışında “*İvan Aleksandır*” (*Иван Александър, 1907*) ve “*Nora*”

⁹⁸ Dinekov, Petır, Vazov-Maystor na Bılgarskiya razkaz, **Pisateli i Tvorbi**, İzdatelstvo “Narodna Kultura”, Sofiya, 1958, s. 42.

⁹⁹ İgov, Svetlozar, 2005, s. 262.

¹⁰⁰ İgov, Svetlozar, 1995, s. 37.

¹⁰¹ Şişmanov, İvan D., 1976, s. 261-262.

¹⁰² Zafer, Zeynep, 2009, s.29

(*Нора, 1909*) başlıklı iki uzun öykü denemesi daha bulunmaktadır. Ancak bu iki öykü “*Hor Görülenler*” ve “*Amcalar*” öykülerinde olduğu kadar başarı elde edememiştir.¹⁰³

Yapıtlarında tarihsel olaylara sıkça yer veren yazar “*Geliyor mu?*”(*Иде ли?*) adlı kısa öyküsünde 1885 yılında Sırp-Bulgar Savaşı sırasında bir annenin savaşa giden oğlunu bekleyişi ve oğlunun ölümü üzerine yaşadığı üzüntü anlatılır.

“*Geliyor mu?*”(*Иде ли?*, 1889-1890), “*Yotso Dede Görüyor*” (*Дядо Йоцо гледа, 1900*), “*Misafirperver Olmayan Bir Köy*” (*Негостолюбиво село*), “*Karandaşev Ava Gidiyor*” (*Кардашев на лов*), “*Deliorman’da Bir Macera*”(Една одисея из Делиорман), “*Bir Bulgar Kadını*”(Една българка, 1889) başlıklı öyküler, Vazov’un en iyi öyküleri arasında sayılmaktadır.¹⁰⁴

Vazov’un “*Koca Balkan Dağlarının Bir Köşesi*”(Един кът от Стара планина, 1882) ve “*Rodopların Derinliklerinde*” (*В Недрама на Родопите*) gibi seyahat notları da bulunmaktadır. “*Bulgaristan’ın Dışında* ” (*Извън България*) başlıklı yapıtı ise Rusya, İstanbul, Bükreş, Belgrad, İsviçre’deki seyahat notlarından oluşur.¹⁰⁵ Farklı ülkeleri görmüş olan Vazov, milliyetçi yaklaşımının etkisiyle kendi ülkesinden daha güzel bir yerin olmadığını şöyle dile getirir: “(...) *Bana öyle geliyor ki yeryüzündeki hiçbir toprak bu ülke kadar güzel değil.*(...)”¹⁰⁶

Bunların dışında sanatçının komedy ve drama türü yapıtları da bulunmaktadır. Sanatçının ilk komedy yapıtı “*Mihalaki Ağa*”(Михалаки чорбаджи, 1882)’dır. “*Mihalaki Ağa*” komedyasından daha büyük edebi değere sahip olan “*Mortagon*” (*Мортагон, 1882*) başlıklı komedyasını ise K. Veliçkov ile birlikte yazar.

¹⁰³ İgov, Svetlozar, 1995, s.40.

¹⁰⁴ Zafer, Zeynep, 2009, s. 33.

¹⁰⁵ İgov, Svetlozar, 2005, s. 264.

¹⁰⁶ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s. 210.

Entrikalara yer verilmeyen “Eşküyalar” (Хъшове, 1894) başlıklı draması eşkıyaların yaşamından bir kesittir.¹⁰⁷ “İvaylo” (Ивайло, 1913) dramasında ise XIII. yüzyıl derebeylik zülmüne karşı köylülerin ayaklanması ele alınır.¹⁰⁸ Ancak 1896 yılında yazdığı “Beloduşkov” (Белодушков) draması eleştirmenler tarafından öyle büyük eleştiriler alır ki Vazov uzun süre tiyatro yapıtı kaleme almaz. K. Krıstev, Vazov’un drama alanındaki yetersizliğini şöyle eleştirir: “(...) Tiyatro yazarı olarak Vazov için iyi şeyler söylenemez. Drama tarihimizde hep onun kusurları hakkında konuşulur.”¹⁰⁹

Uzun bir aradan sonra kaleme aldığı “Gazeteci mi?” (Вестникар ли?, 1900), “İkili Mücadele” (Двубой, 1902) ve “Koltuk Düşkünleri” (Службозонци, 1903) adlı komedyalar sanatçının en iyi tiyatro yapıtları arasında sayılmaktadır.¹¹⁰ Özellikle “Koltuk Düşkünleri” başlıklı komedyaya teknik olarak en iyi Bulgar komedyalarından biri olarak görülmektedir.¹¹¹ Konstantin Stoilov Hükümeti zamanında bakanlık görevi yapan Vazov, bu komedyada buradaki deneyimlerinden faydalanır. Sanatçı, bakanlık yaptığı sırada arkadaşı İvan Popov’a şunları anlatır: “Bay Popov, Bakan olarak çok fazla can sıkıntım ve baş ağrılarım var. Hele bu yüz­süz koltuk düşkünlerinden öyle bıktım ki.” Yapıtta adı geçen Bakan Baltov da Vazov’un bakanlık yaptığı dönemde yaşadıklarına benzer bir biçimde insanların onu rahatsız etmesinden şikayetçidir: “(...) Ne evde rahat var ne de bakanlıkta rahat çalışabiliyorum.”¹¹²

¹⁰⁷ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s.197.

¹⁰⁸ Bojkov, Stoyko, Et al., a.g.e., s.202.

¹⁰⁹ Krıstev, Krıstõ, “İvan Vazov”, **Mladi i stari**, İzdatelstvo “Zahari Stoyanov”, Sofiya, 2003, s.89.

¹¹⁰ İgov, Svetlozar, 2005, s. 264.

¹¹¹ İgov, Svetlozar, 1995, s.55.

¹¹² Bojkov, Stoyko, Et al., a.g.e., s.205.

Vazov'un söz konusu yapıtı 1979 yılında İsmail Ağlagül tarafından dilimize çevrilmiş, 2001 yılında da Ankara'da sahnelenmiş ve bir yıl sonra da Kültür Bakanlığı tarafından kitap olarak yayımlanmıştır.¹¹³

Toplum için sanat anlayışını benimseyen Vazov yaratıcılığının daima Bulgaristan'a ve Bulgar halkına faydalı olmasını ister. Bu bağlamda yazar, Penço Slaveykov'un yapıtlarını Bulgar halkına ve gerçekliğe uzak kaldığını düşündüğü için eleştirir.¹¹⁴ O dönemde Bulgar Edebiyatı'nda da etkisini gösteren "sanat için sanat" anlayışının, halka faydalı olmadığı ve belli bir amacı olmadığını savunarak bu sanatı eleştirir. Sanatının ilk dönemlerinde kaleme aldığı doğa ve aşk temalı şiirleri, Penço Slaveykov'un eleştirdiği bu yapıtlarına yakındır ve yakın arkadaşı Şişmanov ile yaptığı bir sohbet sırasında kendisini de bu konuda sert bir şekilde eleştirir.¹¹⁵

Bulgaristan'daki politik sorunlardan dolayı İstanbul üzerinden gittiği Odesa'da (Rusya) "*Boyunduruk Altında*" başlıklı romanını yazar. Milena Tsaneva'ya göre Vazov'un kaleme aldığı "*Amcalar*" (*Чучовци*, 1885), "*Boyunduruk Altında*" (*Под игото*, 1889-1890) ve "*Yeni Toprak*" (*Нова земя*, 1896) başlıklı yapıtları birer üçlemidir¹¹⁶ ve bu üçlemenin içerisinde en güçlü olan "*Boyunduruk Altında*" başlıklı romanıdır. Yazarın "*Boyunduruk Altında*" (*Под игото*, 1889-1890) başlıklı romanının devamı niteliğinde olan "*Yeni Toprak*" (*Нова земя*, 1896) adlı romanı edebi açıdan zayıf bulunularak sert bir biçimde eleştirilir.¹¹⁷

Bu çalışmanın konusu olan "*Boyunduruk Altında*" başlıklı yapıt, 1889-1890 yılları arasında "*Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knijnina*" (*Сборник за*

¹¹³ Zafer, Zeynep, 2009, s. 35.

¹¹⁴ Bojkov, Stoyko, Et al., 1970, s.98.

¹¹⁵ Bojkov, Stoyko, Et al., a.g.e., s.101.

¹¹⁶ Tsaneva, Milena, "Za natsionalnata epopeya "Pod igoto", V tirsene na geroya, Dirjavno izdatelstvo "Narodna prosveta", Sofiya, 1979, s. 42.

¹¹⁷ Kristev, Kristö, 2003, s.89.

народни умотворения, наука и книжнина)¹¹⁸ adlı dergide tefrikalı olarak yayımlanır, 1894 yılında ayrı bir kitap olarak basılır.¹¹⁹ 1910 yılında ise tiyatroya uyarlanır.¹²⁰

Bulgar toplumu için büyük bir öneme sahip olduğu görüşü kabul ettirilen söz konusu romanda Vazov, Osmanlı Devleti'ni ve yöneticilerini ağır bir biçimde eleştirerek Bulgar halkının 1876 yılında çıkardığı Nisan Ayaklanması'nı ve ayaklanma hazırlıklarını kendi bakış açısıyla verir. Bununla birlikte Bulgar halkının Osmanlı Devleti'ne karşı dikkatli olması ve Rusya'ya olan sadakatini unutmaması konusunda olağanüstü bir çaba gösterir.

Osmanlı-Türk imgesinin son derece olumsuz bir bakış açısıyla ele alındığı romanın detaylı incelemesi aşağıdaki bölümde ele alınacaktır.

¹¹⁸ “Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knijnina”, “Halk Söylenceleri, Bilim ve Edebiyat Derlemesi” anlamına gelmektedir.

¹¹⁹ Aretov, Nikolay, Çernokojev, Nikolay, “Pod igoto”, **Bilgarska literatura XVIII-XIX vek**, İzdatelska kışta “Anubis”, Sofya, 2008, s.453.

¹²⁰ Radev, Radoslav, İvan Vazov i bilgarskoto predveçerie, İzdatelstvo “Slavena”, Varna, 1999, s. 96.

III. BÖLÜM

“BOYUNDURUK ALTINDA” ROMANINDA OSMANLI-TÜRK İMGESİ

3.1. “Boyunduruk Altında” Romanına Genel Bir Bakış

İvan Vazov’un Victor Hugo’dan etkilenerek yazdığı “*Boyunduruk Altında*” başlıklı romanı Bulgar Edebiyatı’nın en önemli yapıtı olarak değerlendirilmektedir. Yakın arkadaşı Şişmanov ile yaptığı bir sohbet sırasında sanatçı romanını yazarken Victor Hugo’dan etkilendiğini şu sözleriyle dile getirir:

“Odesa’da romanımı yazmaya başladığımda Victor Hugo’nun ‘Sefiller’ romanına benzer bir yapıtı yazmaya niyetlendim, romanın başlangıcında görüldüğü üzere Ognyanov’un Marko Ağa’nın evine sığınması, Jean Valjean’ın Monsenyör Bienvenu’nun evini geceleyin ziyaretini hatırlatıyor.”¹²¹

Yazar romanda Goethe’nin “*Genç Werther’in Acıları*” mektup romanı, Robert Schumann’ın “*Genoveva*” ve Shakespeare’in “*Hamlet*” başlıklı yapıtlarının yanı sıra dünya edebiyatçılarının da adlarını sık sık anar.¹²²

¹²¹.Şişmanov, İvan D., 1976, s. 263.

¹²² Vazov, Goethe’nin kahramanı “*Genç Werther*”in yaşadıklarını “*Boyunduruk Altında*” başlıklı yapıtında kendi kahramanlarına da yaşatmıştır. Örneğin sosyalist yanlısı “Rus öğrenci” olarak anılan Kandov, tıpkı Goethe’nin “*Genç Werther’in Acıları*” başlıklı yapıtında Werther’in nişanlı olan Lotte’ye karşı beslediği aşkın aynısını Ognyanov’un sevgilisi Rada’ya karşı yaşar. Kandov da Genç Werther gibi romanın başkahramanı olan Ognyanov’un sevgilisi Rada’ya aşık olur. Burada da Rada’ya yazılmış bir aşk mektubu vardır. Bir diğer örnek ise “*Genoveva*” başlıklı yapıttır. Kont’un savaşa gitmesinin ardından Kontes iftiraya uğrar. Savaştan dönen Kont, eşinin öldürülmesi için emir verir; ancak Kontes’i dağa götüren muhafız, kadını öldürmez. Bunun üzerine Kontes bir mağarada hayatını sürdürmeye mecbur kalır. Yıllar sonra ormanda eşiyile karşılaşan Kont, eşinin suçsuzluğunu anlar. Genoveva dramında olduğu gibi başkahraman Ognyanov, nişanlısı Rada’yı Kandov ile birlikte gördüğünde aralarında bir aşk olduğu yanılıgısına kapılır. Ayaklanma sırasında büyük acılar yaşayan Rada, suçsuzluğunu Ognyanov’a anlatmak için bir mektup yazar. Yapıtın son bölümünde Sokolov’un Ognyanov’a Rada’nın suçsuz olduğunu anlatması üzerine Ognyanov’un saklanmış olduğu yıkık dökük bir kulübede Rada ile karşılaşır. Vazov, Genoveva dramında olduğu gibi Rada ve Ognyanov’a benzer olayı yaşatmıştır.

Milena Tsaneva'ya göre Vazov, Bulgar Edebiyat Tarihi'ndeki ilk profesyonel yazardır.¹²³ Sürgün yıllarında yazdığı yapıtına ilişkin sanatçı romanının beşinci basımında şu ifadeleri kullanır:

“Odesa'da yaklaşık bir sene geçirdim. Orada yitirilen vatan üzerine çok fazla keder, acı çektim. (...) Ancak sonra bana bu romanı yazma ilhamı geldi ve yeniden Bulgaristan'ın havasını teneffüs ettim, binlerce anı canlandı, binlerce parlak ve güzel resim...(...) Sürgün acılarını unuttum. (...) Şimdi ise bu sürgüne minnettarım.”¹²⁴

Bulgar ırkını yüceltip Türkleri aşağılayan bu roman, Bulgar eleştirmenlerince Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki Bulgar yaşamının küçük bir ansiklopedisi,¹²⁵ tüm Bulgar nesillerine vatan sevgisini aşıl原因 bir kitap olarak nitelendirilir.¹²⁶ Aynı zamanda yapıt, Yeni Bulgar Edebiyatı tarihindeki ilk roman olma özelliğine sahiptir.¹²⁷

Vazov, romanın başlığı için arkadaşlarına on tane seçenek sunar, aralarında “*Kanlı Şafak*” (*Кървава заря*)'ın da olduğu başlıklardan “*Boyunduruk Altında*” en iyi başlık olarak seçilir.¹²⁸

Siyasi bir amaçla yazılmış olan bu yapıt özellikle sosyalist dönem yöneticilerinin maddi desteği ve çabasıyla Bulgar Edebiyat tarihinde en çok çevirisi yapılmış kitaptır. Bu bağlamda Vazov “*Boyunduruk Altında*” romanı ile yurtdışında ün kazanan ilk Bulgar yazarı olma özelliğine sahip olur.¹²⁹ Araştırmacı yazar Dr. İsmail Cambazov makalesinde “(...)Türk düşmanlığı ile bilinen ünlü Bulgar yazarı İvan Vazov'un Türkçeye de çoktan çevrilmiş, İstanbul'da birkaç defa basılmış 'Esaret Altında' başlıklı

¹²³ Tsaneva, Milena, Pod stranitsite na “Pod igoto”, İzdatelstvo “Bilgarski Pisatel”, Sofiya, 1976, s. 10

¹²⁴ İgov, Svetlozar, 2005, s. 259.

¹²⁵ Tsaneva, Milena, a.g.e., s. 12.

¹²⁶ Mihaylov, Dimitir, Literaturni Analizi, Pod igoto, İzdatelstvo “Abagar”, Veliko Tırnovo, 2002, s. 104.

¹²⁷ Hadjikosev, Roman, “Romanıt ‘Pod igoto’”, **İstoriya na Bilgarskata literatura 1878-1918**, Universitetsko izdatelstvo v Bukureşt, 2003, s. 62.

¹²⁸ Radev, Radoslav, 1999, s. 93.

¹²⁹ İgov, Svetlozar, 1995, s.16.

romani(...) ¹³⁰ demektir; ancak yapılan detaylı kütüphane taramaları sonucu romanın herhangi bir Türkçe çevirisine ulaşılammıştır. Vazov'un Türklere şovenizme varan yaklaşımı ve Türklere karşı aşırı nefret söyleminden dolayı yapıtın henüz Türkçe çevirisi bulunmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Vazov, üç bölümden oluşan romanının ilk bölümünü Odesa'da, ikinci ve üçüncü bölümünü ise 1889 yılının bahar ayında Bulgaristan'a döndükten sonra Sofya'da yazar. ¹³¹

Romanda her bölüm birbiriyle bağlantılıdır. Birinci bölümde 35, ikinci bölümde 37, üçüncü bölümde ise 16 başlık bulunmaktadır. Yapıtta üç tip başlık vardır. Birinci tip başlık altında olaylar kısa hikâye tarzındadır. Romanın birinci bölümünde yer alan ve Rada'nın öğrencilerinin halk önünde sınav yapıldığı "*Rada'nın Heyecanı*" (*Радини възнеения*) başlığı ile Ognyanov ve arkadaşlarının düzenlediği dram gösterisinin anlatıldığı "*Gösteri*" (*Представленуето*) başlığı buna örnek niteliğindedir. İkinci tip, uzun hikâye şeklindedir ve olaylar birbiriyle bağlantılıdır. Ognyanov'un Marko Ağa'nın evine gizlice girdiği sahnenin yer aldığı "*Misafir*" (*Госм*) başlığı ile değirmenci Stoyan Dede'nin evine saklanması, orada iki Türk'ü öldürmesi ve oradan manastıra gitmesi gibi olayların anlatıldığı "*Fırtına*" (*Бурята*) başlıkları bu tipe örnek oluşturur. Üçüncü tip başlıklar ise bir fikir içerir. "*Bir Halkın Sarhoşluğu*" (*Пиянство на един народ*) ile "*Uyanış*" (*Пробуждане*) başlıkları buna örnektir. ¹³² Tüm bu farklı tip başlıklara rağmen roman bir bütündür ve olaylar bütünsel bir akış içinde anlatılır.

Romantizm akımının etkisinde kalınarak yazılan romanda 1876 Nisan Ayaklanması önemli bir yer tutar. Vazov, ayaklanma sırasında Bükreş'e kaçtığı için ayaklanmaya ilişkin bilgileri Hr. F. Popov'un anlatılarının yer aldığı "*Samuil. 1876 Nisan*

¹³⁰ Cambazov, İsmail, "Bulgaristan Müslümanlarının Manevi Durumu ve Sorunları", Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut, TİKA 5. Cilt, 2016, s.134.

¹³¹ Minev, Dimo, İvan Vazov, Prouçvaniya i izvori na tvorçestvoto mu, İzdatelstvo "Narodna Kultura", Sofiya, 1967, s. 41.

¹³² Mihaylov, Dimitir, 2002, s. 109.

Ayaklanması Üzerine Tarihi Öykü” (Самуил. Исторически разказ по въстанието на 1876 година.) başlıklı kitaptan edinir.¹³³

Nisan Ayaklanması’ndan önce Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak isteyen Hersek halkı 1875 yılında Hersek Ayaklanması’nı çıkartır. Bu ayaklanmanın etkileri Rus propagandası ve Rusya tarafından desteklenen Bulgar ihtilalcilerin propagandası neticesinde Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Bulgar halkının küçük bir kısmında görülür.¹³⁴ 1875 yılında Eski Zağra’da küçük çapta bir ayaklanma gerçekleştirir.¹³⁵ Ancak bu ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanır ve bunun üzerine hazırlıklar yoğunlaşır. 1876 yılında Bulgarların tarihine geçen Rusya’nın da Osmanlı Devleti’ne savaş gerekçesi olarak gösterdiği daha büyük bir ayaklanma olan Nisan Ayaklanması gerçekleştirilir. Ayaklanma hazırlıkları çerçevesinde Bulgarların yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında içinde dört bölge seçilir ve bu bölgelerde başkanlar belirlenir. Hazırlıklar dördüncü bölge olan Filibe bölgesinde daha büyük sonuçlar verir. Koprivştitisa, Panagürişte, Klisura, Batak gibi köy ve kasabalar ayaklanma hareketinin merkezi olur.¹³⁶

Yazar “*Boyunduruk Altında*” romanında adı geçen isimlerin büyük bir kısmının Sopot’ta yaşayan kişilerin prototipi olduğunu dile getirir.¹³⁷ Bulgar tarihinde rol oynayan Todor Kableşkov¹³⁸, Vasil Levski, Panayot Volov¹³⁹, Georgi Benkovski¹⁴⁰,

¹³³ Minev, Dimo, 1967, s. 41.

¹³⁴ Şimşir, Bilal N., 1989, s. LXIX.

¹³⁵ Eski Zağra Ayaklanması: Osmanlı İmparatorluğuna karşı kurulmuş olan komitelerin 16 Eylül 1875’te çıkarmayı planladıkları bir ayaklanmadır. Ayaklanma planı ise şöyledir; 16 Eylül gecesi isyancılar şehrin batısında belli bir yerde toplanılacak, topluca kasabaya saldırılacak, sancak konağı zapt edilecek ve Türk mahallesi ateşe verilecektir. Planladıkları zamanda Eski Zağra şehrinden 24 isyancı buluşma yerine gelir ancak köylerden gelen olmaz. 24 kişilik çeteden oluşan kasabaya saldırmaya cesaret edemeyerek Balkan’a çekilirler. Dolayısıyla Eski Zağra ayaklanması başarısızlıkla sonuçlanır. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. LXX-LXXI.

¹³⁶ Şimşir, Bilal N., a.g.e., s. LXXVI.

¹³⁷ İvan D.Şişmanov, 1976, s. 263.

¹³⁸ Todor Kableşkov (1851-1876) Bulgar isyan faaliyetlerinde yer alan bir isimdir, 1876 Nisan Ayaklanması hazırlıklarına katılmıştır.

¹³⁹ Panayot Volov (1851-1876) Bulgar isyan faaliyetlerinde yer alan bir isimdir, 1876 Nisan Ayaklanması hazırlıklarında yer almıştır.

¹⁴⁰ Georgi Benkovski (1841-1876) Bulgar isyancılardan biridir. Bir süre Anadolu topraklarında kalır, işlediği suçlardan dolayı kendi memleketine değil başka bölgelerdeki isyan hazırlıklarına katılır. 1875

Rakovski gibi ayaklanma hazırlıklarında rol almış birçok tarihi kişilere ve olaylara romanında yer verir. Svetlozar İgov'a göre roman ayaklanmanın dışında Bulgar halkının âdetlerini ve yaşam biçimlerini de yansıtır.¹⁴¹

Romanın tarihi roman olup olmadığı hakkında birçok fikir öne sürülmüştür. Milena Tsaneva romanın tarihi bir roman olduğunu ileri sürerken Dimitir Mihaylov'a göre kitap tarihi bir roman değil siyasi bir romandır.¹⁴²

3.2. “Boyunduruk Altında” Romanında Olaylar

Yapıtın birinci bölümü romanın başkahramanı Boyço Ognyanov'un 1875 yılı Mayıs ayında Diyarbakır'dan sürgünden kaçarak Akça Kilise kasabasına gelmesiyle başlar. Siyasi suç işlediği için sekiz yıl sürgün hayatı yaşamış ve gerçek adı İvan Kraliç'i Boyço Ognyanov olarak değiştiren başkahraman, babasının yakın arkadaşı, varlıklı Bulgar Marko İvanov'un yanında saklanmak için Akça Kilise'ye gelir. Sokakta karşılaştığı ve ilk kez gördüğü bir genç olan Doktor Sokolov'a Marko Ağa'nın evini sorar. Sokolov, evinin yolunu tarif ettikten sonra Ognyanov'un üzerindeki kıyafetlerin çok eski ve yıpranmış olduğunu görür ve ona üzerindeki ceketini verir. Marko Ağa önce bahçesine gizlice giren, ardından da kendini tanıtan Ognyanov'a evini açar. Ancak gece bekçilerinin bir kaçak olan Ognyanov'u fark etmesi üzerine başkahraman Marko'nun evini terk etmek zorunda kalır ve on üç on dört yaşlarındaki Mariyka adında küçük kızıyla yaşayan Stoyan Dede'nin değirmenine gizlenir.

Eski Zağra Ayaklanması hazırlıklarında yer almıştır. Eski Zağra Ayaklanması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Romanya'ya gider, daha sonra 1876 Nisan Ayaklanması hazırlıklarında da faal olarak yer alır.

¹⁴¹ İgov, Svetlozar, “Pod igoto kato natsionalen epos”, Almanah VI. Klas, Narodni pesni, Bılgarska literatura, Çujda literatura, İzdatelstvo Slovo, Veliko Tırnovo, 1994, s. 187.

¹⁴² Mihaylov, Dimitir, İvan Vazov, istoriya, poetika, dialozi, İzdatelstvo “Dar-Rh”, Veliko Tırnovo, 2016, s. 222

Değirmene birkaç gün önce İvanovo köyünden Dağlı Ganço'nun çocuğunun başını kesen, kasabada zorbalıklarıyla tanınan Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan adında iki Türk yanlarında bir köpekle gelir. Mariyka'yı fark eden iki silahlı Türk, kıza tecavüz etmek için babasına rakı almaya gitmesini emreder. Ne var ki Stoyan Dede kızını yalnız bırakmak istemediği için emirlere itaat etmez. Bunun üzerine iki Türk, yaşlı değirmenciye bağlayıp gözlerinin önünde Mariyka'ya tecavüz etmeye kalkar. Yaşanan bu olaylara tanık olan Ognyanov, daha fazla dayanamaz ve saklandığı yerden çıkarak Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ı öldürür. İki cesedi Stoyan Dede ile birlikte değirmenin yanına gömer. Olayın ardından üçü de o gece manastıra sığınır. Birkaç yıl önce Levski'nin de saklanmış olduğu manastırda değirmendeki cinayete tanıklık eden kasabanın delisi Munço da yaşamaktadır. Bir Osmanlı askerinden şiddet gördüğü için Osmanlılara karşı nefret besleyen Munço, Türkleri öldürmesinden dolayı Ognyanov'a hayranlık duyar.

Ognyanov'un bekçilerden kaçtığı gece "*Nezavisimost*" (*Независимост*)¹⁴³ gazetesi ile isyan bildirisinin olduğu ceket bekçinin eline geçer. Ancak ceket Sokolov'a ait olduğu için Sokolov konağa Akça Kilise kasabasının resmi yöneticisi olan Bey'in yanına sorgu için çağırılır ve birkaç sorgudan sonra hapse atılır. Bu haberi duyan Marko, Bulgar Ganko'nun kahvehanesine gider, orada bir Osmanlı onbaşı olan Şerif Ağa ile karşılaşır, Sokolov için kefil olduğunu ve onun bu suçu işlemediğini ifade eder. Onbaşının gazete ve mektubu unutarak bir süreliğine kahvehaneden ayrılışını fırsat bilen Marko, isyan bildirisini bir tıp ilanıya; gazeteyi de hiçbir siyasi özelliği olmayan "*Zornitsa*" (*Зорница*)¹⁴⁴ gazetesiyle değiştirerek Sokolov'un kurtulmasını sağlar.

¹⁴³“Bağımsızlık” anlamına gelen *Nezavisimost* (*Независимост*) gazetesi “*Yeniden Doğuş Dönemi*” olarak adlandırılan dönem edebiyatçılarından olan Lyuben Karavelov'un editörlüğünü yaptığı bir gazetedir. Bükreş'te yayımlanır. Gazete, “*Svoboda*” (*Свобода*) gazetesinin 23.02.1873 yılında 23. son sayısından sonra basılmaya başlanır. Bulgar ayaklanmalarında önemli rol oynayan bir gazetedir. Bkz. Antonova, İlonka, Et al., 2001-2002, s. 751.

¹⁴⁴ *Zornitsa* (*Зорница*): 27 Ocak-22 Temmuz 1864 yılları arasında Braila'da (Romanya) haftalık olarak yayımlanan ilk Bulgar dergisidir. Aynı zamanda İstanbul'da da yayımlanmıştır. Bkz. Antonova, İlonka, Et al., a.g.e, s. 401.

Doktor Sokolov'un hapse atılmasını manastırın papaz yardımcısı Vikentiy'den duyan Ognyanov, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ancak serbest bırakılan Sokolov ile yolda karşılaşır ve iki genç adam yakın bir arkadaşlık kurar.

Bu sırada, kasabanın varlıklı ailelerinden Türk yanlısı bir Bulgar olan Yordan Ağa'nın evine ziyarete gelen bazı Bulgar misafirler vardır. Yordan Ağa'nın kızına aşık Stefçov ile Yordan'ın kız kardeşi olan Hacı Rovoama'nın aralarında bulunduğu topluluk Doktor Sokolov'un tutuklanması olayını değerlendirir ve komitacılara olan nefretlerini dile getirir.

Yordan Ağa'nın kız kardeşi Hacı Rovoama'nın yanında evlatlık olarak büyüyen, mahalle mektebinde öğretmen olan Rada, halk önünde kız öğrencileri sınav yapacaktır ve bu yüzden çok heyecanlıdır. Öğrenci velileri sınav için kasabada toplanır. Türk yanlısı olarak bilinen Stefçov'un öğrencilere zor sorular sorması üzerine halkın arasına karışmış olan Ognyanov yaşanan bu duruma müdahale eder. Aynı soruları daha kolay sorarak cevap alır ve bir anda halkın sempatisini kazanır. Ognyanov'un sorduğu soruyu yanlış anlayan öğrencilerden birinin Bulgarları Osmanlı Devleti'nden Rusya'nın kurtaracağı yanıtını vermesi üzerine Stefçov sinirlenir ve oradan uzaklaşır. Kız okulunda öğretmenliğe başlayan Ognyanov, Rada ile daha fazla görüşme fırsatı bulur ve aralarında aşk başlar.

Bu sırada Ognyanov hakkında Akça Kilise'de çeşitli söylentiler çıkar ve genç adam merak konusu olmaya başlar. Hacı Rovoama okulda bir masa üzerinde halkı ayaklanmaya davet eden şiirler gördüğünde gerçekleri fark eder ve Rada'ya Ognyanov'un bir komitacı olduğunu söyler. Bunun üzerine Ognyanov gerçek kimliğini Rada'ya açıklar. Ancak bu genç komitacı hakkındaki tüm gerçekleri öğrenen Rada'nın Ognyanov'a olan aşkı daha da artar.

Ognyanov'un sakin geçen günleri Papaz Natail ile Stoyan Dede'nin değirmenin yanından geçerken yaşadığı bir olayla bozulur. Değirmenin yakınında olan Onbaşı Şerif Ağa, Papaz Natail ve Ognyanov ile sohbetে koyulur. Tam o sırada çayırdan birden bire ortaya çıkan ve Ognyanov tarafından öldürülen Emeksiz Pehlivan'ın köpeği, iki Türk'ün gömülü olduğu mezarlık etrafında gezinmeye başlar ve Ognyanov'a saldırır. Köpeğin bu hareketleri onbaşıyı kuşkulandırır. Ancak olayın çok fazla üstünde durmadan kafasında oluşan kuşkuyla oradan uzaklaşır.

Ognyanov Akça Kilise'de bulunduğu sürede Bulgaristan'ın bağımsızlığı için çalışan bazı ayaklanma yanlısı arkadaşıyla toplanır ve birlikte ayaklanma hazırlıkları yaparlar. Ognyanov, ayaklanma hazırlıkları için daha fazla gelir elde etmek, okuma salonuna dergi ve kitap alabilmek için "Genoveva" başlıklı dram gösterisine hazırlık yapar. Gösteri sonunda oyuncu ve izleyiciler Bulgarca ayaklanma şarkıları söyler. Bulgarca bilmeyen Bey, şarkıların anlamını Damyanço'ya sorar. Ancak Damyanço doğru bir çeviri yapmaz ve söylenen şarkıların gösteriyle ilgili olduğunu ifade eder.

Gösterinin ardından Stefçov'un tiyatrodaki olanları Onbaşı Şerif Ağa'ya iletmesi üzerine Ognyanov, Bey'in konağına hesap vermesi için çağrılır. Ancak Ognyanov, söylediklerinin ayaklanma şarkıları olmadığına Bey'i ikna eder ve ceza almaktan kurtulur.

Akça Kilise'de bulunan Ganko'nun kahvehanesinde Bulgarlar Avrupa'daki iç ve dış politikayı konuşurlar. Rus hayranı olan Bulgar Miço Beyzade Ağa, Rusya'nın Kırım Savaşı'nda mağlup olmasına kızar ve Rusya'nın her zaman kazanacağına inanarak bu yenilgiyi reddeder. Konuşmaya katılan Marko Ağa ise beş yüz yıllık sultanlığın devrileceğine inanmamaktadır. Ancak kahvehanedeki büyük çoğunluk özgürlüğün "İvan Dede" yani Rusya sayesinde geleceğine inanmaktadır.

Kahvehanede bulunan Deli Munço, "Rus" diye hitap ettiği Ognyanov'a heyecanla başını kesme işareti yapar, Munço'nun bu hareketinden Ognyanov'un aklına

Stoyan Dede'nin değirmeninde iki Türk'ü öldürdüğünü Munço'nun görmüş olabileceği gelir. Bu hareketlerden şüphelenen, birkaç gün önce de K.'de¹⁴⁵ Kırklarelili bir Bulgar ile tanışan ve orada ne Boyço ne de Ognyanov soyadına ait birisinin olmadığını öğrenen Stefçov, Ognyanov'un gerçek kimliğini öğrenmek üzere ona bir oyun düzenlemeye karar verir. Arkadaşı Merdivenciev ile birlikte "Dunav" (Дунав)¹⁴⁶ gazetesinde Diyarbakır'dan kaçan İvan Kraliç'i tasvir eden sahte bir yazı düzenlerler. Merdivenciev gazeteyi Ognyanov'un görmesi için okula getirir. Bunun üzerine gazeteyi gören Ognyanov, gazeteyi derhal yok eder.

Aynı akşam Papaz Stavri'ye gidecek olan Ognyanov ve Sokolov'un yolda onları takip eden birisini fark etmeleri üzerine takipçinin peşinden koşmaya başlarlar. Takipçi bir süre sonra izini kaybettirir ve bir kapı arkasına saklanmayı başarır.

Papaz Stavri'nin evinde, komitacı misafir olan Kandov, Kör Kolço ve Nikolay Nedkoviç aralarında sohbet etmektedirler. Bu sırada ise Akça Kilise'de ahlaksız bir kadın olarak bilinen Milka'nın kapısının önünde neredeyse tüm mahalle toplanmıştır. Meraklı kalabalık içeride ne olduğunu öğrenmeye çalışırken Onbaşı Şerif Ağa da oraya gelir ve Milka'nın evinde bulunan yabancıyı dışarıya çıkarırlar. Bu yabancıyı Stefçov olması tüm mahalleliyi şaşırtır. Stefçov, o akşam aslında Ognyanov ve Doktor Sokolov'u takip ederken saklanmak için Milka'nın evine sığınmıştır.

Milka'nın evinde yaşanan olaydan sonra konağa getirilen Stefçov, değirmenin yanında Ognyanov'a köpeğin saldırısını anlatan Onbaşı Şerif Ağa'nın yaşadıklarını, onun kasabaya gelişiyle Emeksiz Pehlivan'ın ortadan kayboluşunu ve Ognyanov ile ilgili aklındaki tüm şüphelerini kasabanın yöneticisi Bey'e anlatır. Bunun üzerine Bey, mezarın kazılmasını ve Ognyanov'un tutuklanmasını emreder.

¹⁴⁵ Yapıtın orijinalinde K. şehri olarak verilmiştir. Sopot'a yakın şehir olan Karlovo'dur. Bkz. Gançeva, Bistra, "Pod igoto", Nova bulgarska literatura do pivrata svetovna vojna, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, Sofiya, 1993, s. 34.

¹⁴⁶ Tuna Gazetesi, Mithad Paşa tarafından kurulan, 3 Mart 1865'ten 1877'e kadar yayımlanmış bölge gazetesidir. Türkçe ve Bulgarca olarak basılmıştır.

Ertesi gün manastırda Hristiyan bayramı için dua eden Natail'in karşısına nefes nefese kalmış olan Deli Munço çıkar ve heyecanla gömülen iki Türk'ün mezarının kazıldığını anlatır. Bunun üzerine Papaz Natail, Ognyanov'u aramak için kasabaya gider; ancak onu hiçbir yerde bulamaz. Ognyanov'un kasabadaki kilisede saklandığını öğrenen Doktor Sokolov, Kör Kolço aracılığıyla ona kaçması gerektiği haberini gönderir. Haberi alan genç adam papaz kıyafetleri ile kılık değiştirip kiliseden kaçmayı başarır.

Ognyanov, kaçmasına yarayan papaz kıyafetlerini dağda atarak Koca Balkanlar'da bir köye gitmeye karar verir. Dağda ateş etrafında toplanmış birkaç Bulgar köylüsünün sesini duyar ve yanlarına gider. Karşılaştığı bu insanlar arasında tanıdıkları da vardır. Ognyanov'u gizlemek için Verigovo'da yaşayan yaşlı Bulgar Marin Amca'nın evine götürürler. Burada köy halkı Ognyanov'a büyük bir ilgi gösterir. Tıpkı Marin Amca gibi yoksul olan köylüler, Ognyanov'u korumak için ellerinden geleni yaparlar.

Ognyanov, Akça Kilise'ye giden Marin Amca'dan kasabada olup bitenleri öğrenir. Stoyan Dede, hapishanede dayaktan öldürülmüş, Rada mahalle mektebinden kovulmuştur. Rada için endişelenen Ognyanov, bunun üzerine Akça Kilise'ye gitmeye karar verir. Ev halkının itirazlarına rağmen Verigovo'dan bir Türk kılığında yola koyulur. Dinlenmek üzere durduğu Karnarski Hanı'nda Türklerin aralarında Ognyanov'un iki Türk'ü öldürmesi hakkında konuştuklarını duyar. Han'da bulunan bir zaptiye, Verigovo'ya Ognyanov'u yakalamak için yola çıktıklarını anlatır.

Karnarski Hanını işleten Akça Kiliseli Raçko Prıdle, Türk kılığına giren Ognyanov'u tanır ve ona merakla sorular sorar. 3 yıl önce ölen Levski'nin de aynı handa saklandığını anlatır. Oysa hancı bu hanı bir buçuk yıldır işletmektedir. Bu tutarsızlık Ognyanov'u şüphelendirir ve bir işbirlikçi olduğunu anladığı Raçko'yu handa

bağlayarak güzergâhını değiştirir. Türk ve Bulgar halkının birlikte yaşadığı bir köy olan Altınovo'ya doğru yola koyulur. Orada komitacıları destekleyen, iyi kalpli bir vatansever olan Tsanko Dede'nin evinde saklanır. Genç adam, burada tanıştığı genç komitacılarla başka bir olayın içine girecektir. Tsanko'nun evinde iki Türk tarafından babası öldürülmüş olan Petır Ovçarov'un intikamını almasına yardım eder. Zalim insanlar olarak betimlenen iki Türk zaptiye Yusuf ve Hasan Ağa'yı diğer komitacı gençlerle birlik olup öldürürler.

Romanın ikinci bölümü, Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ın öldürülmesinin ortaya çıkması ile Akça Kilise'deki değişen durumların tasviriyle başlar. Ognyanov ile yakın ilişkisi olan herkes tehlikeye düşmüştür. Hapiste olan Doktor Sokolov'un kurtulması için Marko Ağa ile Miço Ağa kefil olur. Sokolov hapisteyken Stefçov ile Lalka evlenir. Bu durum Lalka'ya aşık olan Doktor Sokolov'u derinden etkiler.

Hapisten çıktıktan sonra artık hastalara bakmayan Doktor Sokolov, Ognyanov'un ortadan kaybolmasının ardından komitacılara başkanlık etmeye başlar. Genç komitacıların arasında Ognyanov'u ele verenin Stefçov olduğu, bu yüzden intikam alınması gerektiği fikri yayılır.

Bu sırada Türk yanlısı bir Bulgar olan Yordan Ağa, çocuklarının da komitacılara destek verdiğini öğrenir. Örneğin kızı ayaklanma hazırlığı için dağa çıkacak gençlere peksimet yaparken yaşları on üçü geçmeyen iki oğlu da ayaklanma için kurşun döker. Büyük oğlunun da evde silah gizlediğini öğrenmesi üzerine oldukça öfkelenir ve duygularını damadı Stefçov ile paylaşır.

Türk yanlısı Stefçov, Yordan'a sokakta Doktor Sokolov tarafından bir komitacıya yazılmış mektup bulduğunu anlatır. Durumu haber vermek üzere Bey'in yanına doğru yola çıkar. Stefçov konağa geldiğinde Bey'in yanında Filibe'den birkaç günlüğüne gelmiş Türklerin resmi casusu olan Hristo Zamanov'u görür. Stefçov, Bey'e

komitacıların Miço'nun evinde toplanacağını anlatarak onları yakalamalarını önerir. Ancak Zamanov ellerinde kanıt olmadan hareket etmelerinin doğru olmadığını söyler. Zamanov, Stefçov'un getirdiği mektubun şifresini çözmek üzere evine gider. Aslında para kazanmak için casusluk yapan Zamanov hâlâ vatanına sadıktır. Bu yüzden de komita plan ve faaliyetlerinin yer aldığı mektuptaki gerçekleri Bey'e ve Türk yanlısı Stefçov'a anlatmak yerine komitacılara toplantı yerlerini değiştirmeleri için haber gönderir.

Komitanın üyeleri ise başkan Sokolov'un önderliğinde Miço Ağa'nın evinde toplanır. Komitacılardan biri olan Kableşkov, Osmanlı'nın politik durumu ve ayaklanma hakkında konuşma yapar. Üyeler, Rusya'nın onlara yardım edeceği ve özgürlüklerine kavuşur kavuşmaz yönetim şeklinin ne olacağını tartışırlar. Komita konuşmasına devam ederken içeri Kör Kolço girer ve Boyço Ognyanov'un hayatta olduğu haberini verir. Birkaç dakika sonra içeriye köylü kıyafetleri içerisinde, tek gözü sargılı Ognyanov girer ve orada bulunanlar Ognyanov'un gelişini sevinçle karşılar, oturumlarına Ognyanov başkanlığında devam ederler.

Konuşmanın bundan sonraki kısmı ayaklanma hazırlıklarındaki eksikliklerle ilgilidir. Komita üyeleri kiraz gövdelerinden top yapımı¹⁴⁷ fikrini ortaya atar ve para eksiklerinin olduğunu ifade ederler.

Ayaklanmanın başarılı olması için silah gereklidir; ancak silah için yeterli paraları yoktur. Yerotey Dede'nin Bulgar çocuklarının eğitimleri için yardımda bulunmuş bir vatansever olduğundan haberdar olmayan Ognyanov, papaz yardımcısı Vikentiy'den papaz Yerotey'in saklamış olduğu paraları almasını ister. Vikentiy, Yerotey'e böyle bir ihaneti yapacağı için kendini suçlu hisseder; ancak Ognyanov sonunda onu ikna eder ve Vikentiy, Yerotey'in odasına girip para ve altınları alır.

¹⁴⁷ 1876 Nisan Ayaklanması sırasında Bulgarlar ayaklanma hazırlığı için kiraz ağacından toplar yaparlar. Bulgar tarihinde "kiraz topu" olarak yerini almıştır.

Dönüşte papaz Yerotey onu görür. Kendisine öfkeleneneğinden korkan Vikentiy'e odasındaki Bulgar çocuklarının eğitimleri için harcadığı paraların yazılı olduğu defteri gösterir. Bulgaristan'ın bağımsızlığı için her şeyi vermeye razı olan papaz Yerotey'in bu hareketi Ognyanov ve papaz yardımcısı Vikentiy'i şaşırır.

Bu sırada Kör Kolço, Rada'ya da Ognyanov'un hayatta olduğu haberini verir. Ognyanov, Rada'nın yanına geldiğinde yaşadıklarını ayrıntılı bir biçimde anlatır. Artık Ognyanov'dan ayrı kalmak istemeyen Rada onunla birlikte ayaklanma hazırlığı için Klisura'ya gider ve orada nikahlanırlar.

Bir bahar sabahı Marko Ağa genç bir komitacı olan Bezportev'in önderlik ettiği bir düşün halayı görür. Çok içkili olan Bezportev, Osmanlı idaresinden şikayetçidir, "Savaş Oluyor!" ayaklanma şarkısını söylemeye başlar ve o sırada orada bulunan atlı bir Türk'ü atından indirir. Bezportev'den korkmuş olan Türk, atından iner ve Bezportev, atına biner gibi Türk'ün üzerine çıkar. Bulgar halkı önünde bir Türk'ü küçük duruma düşürerek İslam dinine ve Türklere hakaret etmiş olur. Marko Ağa gördükleri karşısında şaşkındır. Çünkü daha önce bir Türk'ün açık bir biçimde aşağılandığına tanık olmamıştır. Bu şaşkınlıkla evine vardığında çocuklarının ayaklanmaya hazırlık yaparak kileri cephanelik gibi kullandıklarını görür ve bu duruma çok sinirlenir.

Bunlar yaşanırken genç bir komitacı olan Kandov, bir taraftan vatani için mücadele ederken diğer taraftan da Ognyanov'un sevdiği kadın olan Rada'ya karşı umutsuz bir aşk beslemektedir. Genç adam öylesine mutsuzdur ki bu derdine çare bulmak için doktora gider. Onunla alay eden doktor, Kandov'a Goethe'nin karakteri Werther gibi intihar etmesini önerir.

Rada'nın peşinden Klisura'ya giden Kandov'un duygularını öğrenen Ognyanov oldukça sinirlenir ve Kandov ile Ognyanov kavgaya tutuşurlar. O sırada içeriye

Klisuralı birileri girer ve ayaklanmanın başladığını duyurur. Ognyanov derhal oradan ayrılır.

Klisura'da ayaklanma beş gündür devam etmektedir. Ayaklanmanın desteklenmesi için diğer Koca Balkan kasabalarındaki komitacılara mektuplar gönderilir. Kasabadakiler silahlanır, siperler kazılır, on beş yirmi kişilik savunma grupları oluşturulur. 22 Nisan'da iki Türk'ün öldürülmesiyle ayaklanma kana bulanır. Koprivşititsa'dan Volov'un önderliğinde elli kişilik takviye gelir. Elleriyle yapmış oldukları, siperlere taşınan kiraz topları patlamaz, bu durum moral bozukluğuna neden olur. Siperleri terk etmek isteyen tüccar ve esnaftan oluşan dört kişi ve Türklere casusluk yapan bir çingene yargılanmak üzere Ognyanov'a getirilir. Savaş heyetinin aldığı karara göre görevlerini bırakmak isteyen dört kişi ve casus çingene ölüme mahkum edilirler.¹⁴⁸ Ancak Ognyanov, Çingene Mehmet'i öldürürken Bulgarlardan oluşan diğer dört kişiyi affeder.

Akça Kilise'de herhangi bir ayaklanmanın olmadığını öğrenen Ognyanov, oraya gidip durumu kontrol etmeye karar verir. Türk köyü Rahmanlar'da ayaklanmayı bastırmak için toplanmış Tosun Bey'in¹⁴⁹ iki bine yakın Müslüman'dan oluşan ordusunu görür. Türk kılığında aralarına girdiğinde Osmanlı vaizinin Türkleri Bulgarlara karşı savaşmaya cesaretlendirdiğine tanık olur. Ognyanov ise durumu Akça Kilise'de bulunanlara nasıl haber vereceğini düşünür ve aklına hancının oğluyula Akça Kilise'ye, ayaklanma hakkında bir mektup gönderme fikri gelir. Bu yüzden Ognyanov han sahibi Bulgar kadından yardım ister; ancak kadının kocası Ognyanov'u ele verir. Ognyanov ise han sahibinin karısının yardımıyla oradan kaçmayı başarır.

¹⁴⁸ 2 Mayıs 1876'da Klisura'nın ayaklanmasıyla birkaç Türk 4-5 Mayıs'ta köye yaklaşır ve bu kişiler "Türk casusu" olarak yakalanıp öldürülürler. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. XCII.

¹⁴⁹ Tosun Bey, tarihte de yer alan gerçek bir isimdir. Karlovalı Tosun Bey, 1876 Nisan ayaklanmasını bastırmak için isyancılara karşı koyar ve isyan altı günde bastırılır. Bkz. Şimşir, Bilal N., a.g.e, s.XCII.

Rahmanlar'dan kaçmayı başaran Ognyanov, Klisura'daki siperlere varır. Orada papaz yardımcısı Vikentiy'in de içlerinde bulunduğu bir grubun siperlerini terk etmeyi planladıklarına tanık olur. Sabah olduğunda yirmi kişilik gruptan oluşan iki atlı Türk topluluğu görünür. Ancak, Ognyanov önderliğindeki iki Bulgar grup onları durdurur. Rada'nın Borimeçka'yla gönderdiği mektup Ognyanov'a ulaşır. Ognyanov mektubu okumadan buruşturarak cebine koyar ve o sırada Tosun Bey'in ordusunun geldiğini öğrenir. Siperlerde panik başlamıştır, çatışma yoğun bir biçimde ilerler. Ağır bir darbe alan Bulgar siperleri terk edilmeye başlanır. Ognyanov öfkelenir, papaz yardımcısı Vikentiy'in kaçarken öldüğüne tanık olur.

Yeniliden korkan halk Koprivşititsa'ya doğru kaçmaya başlar. Daha önce Eski Zağra Ayaklanması'na katılmış ve Ognyanov'un fikir arkadaşı olan Muratliyski de ayaklanma için siperlerdedir. Muratliyski'nin eşi ise Rada'yı Klisura'dan ayrılmak için ikna etmeye çalışır. Ancak Rada, kadının gözyaşları içindeki ısrarlarına rağmen orada kalır. Çünkü Ognyanov'a Kandov ile hiçbir ilişkisinin olmadığını, suçsuz olduğunu açıklaması lazımdır. Bir süre sonra Rada, Türklerin kasabaya girdiğini anlar.

Bu sırada siperde tek başına kalan Ognyanov, Klisura'nın ateş içinde olduğunu görür. Gözleri Rada'nın kaldığı evi arar ve Klisura'ya doğru yola koyulur. Panik halinde kaçışan insanların arasından Rada'nın kaldığı evin ateşler içinde olduğunu fark eder.

Üçüncü bölüm, Ognyanov'un ayaklanmada ve Batak'ta¹⁵⁰ yaşananlardan dolayı duyduğu derin üzüntünün betimlenmesiyle başlar. Birkaç gün boyunca dağda ot yiyerek saklanan Ognyanov, Ambaritsa'nın doğusunda yiyeceklerle dolu bir mandıra görür. Akça Kilise'ye yağ satmak için inen tanıdık bir Yörük'ten ekmeğe ister. Ekmeği veren Yörük

¹⁵⁰ Batak olayı: 4 Mayıs 1876 senesinde, Batak'ta Bulgarlar isyan çıkarırlar ve yakaladıkları Müslümanları öldürüp hapsedmeye başlarlar. Bunun üzerine Dorkovolu Mehmet Ağa ve Dospatlı Ahmet Ağa ile civar köylerden topladıkları Pomaklarla isyancıları teslim olmaya çağırırlar. İsyanın bastırılması sırasında Bulgarlar ve Türkler karşılıklı kayıplar verir. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. LVIII-LIX.

Yane, aynı zamanda onu ele verir. Bunun üzerine yeniden kaçmak zorunda kalan Ognyanov, komitacı arkadaşlarından biri olan Borimeçka ile karşılaşır. Arkadaşından Rada'nın hayatta olduğunu öğrenen Ognyanov, bulunduğu yerden kuzeye doğru gitmeye karar verir. Akça Kilise'ye yakın bir tepede kim tarafından asıldığını belli olmayan bir bayrak görmesi Ognyanov'u ümitlendirir. Ancak kasabaya indiğinde tanık olduğu sessizlik onu şüphelendirir.

Ognyanov, nehrin yanındaki bir değirmene gider. Orada Stoyka Dede'nin kızı Mariyka'yı görür. Mariyka'dan Doktor Sokolov'a ve Muratliyski'ye siperlerin olduğu dağdan indiğini haber veren ve tanınmamak için kıyafete ihtiyaç duyduğunu anlatan bir mektup ulaştırmasını ister. Mariyka görevini yerine getirmek için Klisura'ya gittiğinde Klisura zaferinden ganimetlerle dönen Tosun Bey'in ordusuna rastlar. Mariyka, Doktor Sokolov ve Muratliyski'yi arar; ancak bulamaz.

Ayaklanmada başarısızlıkların yaşanması üzerine bazı Bulgarlar saf değiştirir. Kör Kolço, kahvehanenin önünden geçerken daha önce Bulgarların özgürlüğünü savunan Fratyu'nun Osmanlı Devleti'ne yönelik övgü dolu sözlerini duyar ve şaşırır.

Aynı gün Stefçov, zaptiyeden Klisura komitacılarının Akça Kilise'ye geldiğini, Ognyanov'un ise hayatta olduğunu öğrenir. Bu sırada Mariyka'nın mektubu Rada'nın eline geçer. Rada, Kör Kolço ile karşılaşır ve ona Ognyanov'un hayatta olduğunu ve tanınmamak için kıyafete ihtiyacı olduğunu anlatır. Kör Kolço cebine para ve ekmek koyduğu elbiseleri Ognyanov'a iletmek üzere Rada'ya verir.

Ognyanov değirmende Mariyka'nın gelmesini beklerken, dışarıda bir başıbozuk¹⁵¹ görür. Ancak başındaki sarığı çıkardığında bu gönüllü askerin kılık

¹⁵¹ 1876 Nisan Ayaklanması sırasında Ruslara olan yakınlığından dolayı tarihimizde "Mahmudof" olarak bilinen Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, Bulgarların ayaklanma çıkardığı bölgeye askeri birlik göndermez, bölgedeki Müslüman halk ise ayaklanmayı bastırmak için gönüllü halk kuvvetleri oluşturur. tarafından Bu askeri birlik Bulgarlar küçümsemek amacıyla "başıbozuk" olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. XC.

değiştirmiş Doktor Sokolov olduğunu anlar. Sokolov, Ognyanov'a Akça Kilise'deki olaylar ile ilgili bildiklerini anlatır. Yordan Ağa tarafından gönderilen dilekçe ile kasabayı korumak için elli gönüllü Osmanlı Akça Kilise'ye gelir. Muratliyski ve Kandov, bir çingene tarafından ele verilir ve Türkler tarafından öldürülür.

Ognyanov, Sokolov'dan Lalka'nın öldüğünü ve Rada'nın Kandov ile herhangi bir ilişkisi olmadığını öğrenir. Bu yüzden de Rada'ya yaşattıklarından dolayı büyük pişmanlık duyar. Sevdiği kızı bulmak için yola koyulacakken Rada'nın uzaktan gelmek üzere olduğunu görür.

O sırada Ognyanov, Rada ve Sokolov, Tosun Bey'in yüz kişilik birliğinin Ognyanov'u yakalamak için geldiğini görürler. Karşılıklı çıkan çatışma sonunda Rada, Sokolov ve Ognyanov öldürülür. Türkler, öldürülen Ognyanov'un kafasını sırığa geçirerek Akça Kilise'deki meydana götürür. Sessiz kasabada sadece Deli Munço vardır. Ognyanov'un sırığa geçirilmiş kafasını gördüğünde ise Osmanlı İmparatorluğuna ve Muhammed peygambere küfür eder. Roman, Munço'nun da öldürülmesiyle sona erer.

3.3. "Boyunduruk Altında" Romanda Türk Tipleri

"Bey"

Yazar, yapıtında Türkleri vahşî hayvanlara benzetir. Tüm roman boyunca vahşî hayvanlara benzetmediği ve diğer Türklere kıyasla daha sevimli çizgilerle çizdiği tek Türk tipi Akça Kilise'nin üst düzey idari görevlisi, "Bey" olarak bilinen "Hüsni Bey" karakteridir. Bey'i daha sevimli betimlemesinin nedeni, onun söylenilen her şeye inanan saf bir yönetici olması, kendi kararlarını verirken çevresindeki insanların

düşüncelerinden etkilenmesi ve herkes tarafından kolayca kandırılabilen biri olmasıdır. Yapıtta Bey, kararlarını tek başına veremeyen, cahil bir yöneticidir. Okur karşısına ilk kez hükümet konağındaki bir sahnede çıkar.

Sokolov'un ceketinden "*Nezamisimost*" (*Bağımsızlık*) gazetesi ile bir ayaklanma bildirisi çıkar ve bu nedenle Sokolov, Bey'in yanına getirilir. Romanın bu bölümünde Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olan Bey şöyle betimlenir: "*60 yaşındaki yaşlı Bey, doktora surat asıyordu; ancak yine de onu oturması için davet etti.*"¹⁵²

Türkler masum Bulgarlara iftira atan kişiler olarak betimlenir. Sokolov'un uğradığı iftira buna örnektir. Konakta sorguya çekilen Sokolov'un Osman adında bir zaptiyeyi yaraladığı iftirası atılır. Sokolov ise bu duruma tepki gösterir: "*Bu zaptiye vicdansızca yalan söylüyor.*"¹⁵³ Ancak Bey, Sokolov'a inanmak yerine zaptiyeye inanır ve Sokolov'u hapse attırır. Bey, bir yönetici olarak kendi fikirlerinin arkasında durmak yerine başkalarının fikirlerinin etkisinde kalarak olayları yargılamaktadır. Buna benzer örnekler Bey'in yöneticiliğinin güçsüz yanını ön plana çıkarır.

Bey, yaşanan her olay üzerine yaptığı yorumlarla okurun gözünde aptal duruma düşürülür. Bey'in düşük eğitim ve kültür seviyesi özellikle "Genoveva" yapıtının gösterisinde ortaya konmuştur. Kasabada düzenlenen gösteride Ognyanov "Kont" rolündedir. Gösteride Kont, aldatıldığını düşünerek eşinin öldürülmesini emreder. Bunun üzerine Bey şöyle der: "*Bu Konsolos çok budala. İşin aslını öğrenmeden eşinin öldürülmesini nasıl emreder?*"¹⁵⁴

Bey'in yanında oturan Damyanço Grigor ise Bey'e açıklama yapar: "*Bey efendi, konu fazla merak uyandırсын diye öyle yazılmış.*"¹⁵⁵

¹⁵² Vazov, İvan, Pod igoto, İzdatelstvo "Slovo", Veliko Tırnovo, 2000, s. 41.

¹⁵³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 42.

¹⁵⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 105.

¹⁵⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 105.

Yine de Bey oyundaki karakterleri eleştirir: “*Yazar aptal, konsolos ondan da aptal.*”¹⁵⁶

Başka bir sahnede yanında oturan Damyanço’ya sorduğu sorular Bey’in cehaletini gösterir. Bey, daha önce Alman ırkından biriyle tanışmadığını dile getirir. Vazov, yapıtının bu bölümünde Osmanlı yönetiminde görevli olan insanların Avrupa’ya ilişkin bilgi sahibi olmamasını alaya almıştır:

“Bey: Bu memlekette ne cenabet insanlar varmış. Bu olay nerede oluyor?
Damyanço: Almanya’da.
Bey: Almanya’da mı, böyle gâvurlarla daha önce hiç karşılaşmadım.
Damyanço: Nasıl olur Bey efendi, kasabada bir Alman var.
Bey: Şu köse, çift sakallı, mavi gözlüklü adam mı?
Damyanço: Aynen, o, fotoğrafçı.
Bey: O mu gerçekten? O iyi bir gâvur. Her karşılaşmamızda alafraanga şapkasını çıkarır. Ancak ben onu Fransız sanıyordum.”¹⁵⁷

Türk sempatizanı Stefçov dışarıya çıktığı sırada oyunu sahneleyenler tarafından Dobri Çintulov’a ait ayaklanma şiiri seslendirilir: “*Alevlen, içimizdeki yakıcı aşk alevlen!/Türklerin karşısında duralım!*”¹⁵⁸ İzleyiciler de bu şarkıya katılır. Bulgarca bilmediği için söylenen şarkıdan bir şey anlamayan Bey, yanında oturan Damyanço’ya söyledikleri şarkının anlamını sorar. Ancak Damyanço, Bey’e yanlış bir çeviri yapar. Bey o kadar saftır ki karşısında ayaklanma için çağrı niteliğindeki şarkıların söylenmesine karşın bunu anlayamaz. Gösteri bittikten hemen sonra Bey, Ognanov’u konağa çağırır, Ognyanov’a ayaklanma şarkıları söyleyip söylemediğini sorar; ancak genç komitacı reddeder. Bunun üzerine orada bulunan Onbaşı Şerif Ağa’ya sorar. Ayaklanma şarkılarının Bey’in karşısında söylendiğini Stefçov’un daha önce belirtmesine karşın Bey inanmaz, onbaşıya sert şekilde bakar ve şöyle der:

¹⁵⁶ Vazov, İvan, 2000, s. 105.

¹⁵⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 106.

¹⁵⁸ “*Yeniden Doğu Dönemi*” olarak adlandırılan dönem şairlerinden Dobri Çintulov’a (1823-1886) ait “*Neredesin Sen, Ey Sadık Sevgili*” (*Къде си, вярна ти любов народна*) şiiridir. Şiirde Türklere karşı düşmanca hisler uyandıran satırlar yer alır: “*(...)Belinize ince kılıçları kuşanın/ Atalarınızın toprağı için kalkın/ Türklerin soyunu kılıçtan geçirin! (...)*”

“Ne gevezelik ediyorsun Şerif Ağa! Stefçov mu oradaydı ben mi! Kendi kulaklarımla dinlemedim mi ben bu şarkıları! Damyanço Ağa bana şarkıyı olduğu gibi çevirmedi mi! Dün akşam Marko Ağa’yla da konuştuk, o da şarkıyı çok güzel bulmuş. Bir daha böyle saçmalıklar yapmayın! (...)”¹⁵⁹

Sokolov’un ayaklanmaya ilişkin bilgiler içeren şifreli mektubu Türk sempatzanı Stefçov’un eline geçer ve Stefçov soluğu hemen Bey’in yanında alır. Şifreli mektup şu şekildedir:

“Bay Luka, Umarım evde sağlıklı ve iyisinizdir, eşiniz artık hastalanmıyor, size vermiş olduğum ilaçlardan vermeye devam edin. Sizin ticaret nasıl gidiyor? İki haftadır buradan geçtiğinizi görmedim, sağlık probleminizden dolayı değildir diye düşünüyorum. Bu tarafa gelirsen, Yanko’nun eczanesinden 10 kuruşluk güzel avrat otu satın al, benimkiler bitmiş. Evdekilere selamlar. Sokolov.”¹⁶⁰

Bey, orada bulunan Stefçov ve Türklere casusluk yapan Zamanov ile mektubu çözmeye çalışır. Mektuptaki şifreli ifadeleri çözmeye çalışırken Bey’in Bulgarca’yı da bilmemesinden dolayı düştüğü komik ve aşağılayıcı duruma dikkat çekilir. Bey’in, Şişman Bona’nın Osmanlı düşmanı olduğunu ortaya çıkaran şifreli ifadeleri tespit ettiğini düşünmesi ancak bu ifadelerin aslında sıradan bir şifa bitkisine ait olduğunun anlaşılmasıyla onun aptal yönü okuyucuya yansıtılmıştır:

“Stefçov okumasına devam etti ve ‘güzel avrat otu (belladona)’ sözcüğüne geldiğinde Bey onu durdurdu ve neşeli bir biçimde: ‘Burada bir nokta koymuş, Şişman Bona, yakalandı işte! Ne zaman bu dişi mandaya rastlasam kendi kendine hep birşeyler söylüyor. Hep diyorum bu kadında bir şeytanlık ve kadının İmparatorluğa karşı bir düşmanlığı var diye.

Bey’in bu söyledikleri sabah akşam kiliseye gitmeyi ihmal etmeyen ve her zaman konağın yanından geçen altmış beş yaşındaki Bona Nine’yi bağlamıyordu.

Stefçov ve Zamanov aralarında güldüler. Bey’e bu sözcüğün anlamının hastalığı iyileştirmeye yarayan bir çiçek olduğunu anlattılar.”¹⁶¹

¹⁵⁹ Vazov, İvan, 2000, s. 111.

¹⁶⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 232.

¹⁶¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 232-233.

Osmanlı Devleti'nin üst düzey yöneticisi olarak okurun karşısına çıkan Bey, yukarıdaki diyaloglarda görüldüğü üzere aptallığı vurgulanarak küçük duruma düşürülür, bu bağlamda Osmanlı'nın yönetim sistemi de eleştirilmiş olur.

“Emeksiz Pehlivan” ve “Topal Hasan”

Vazov'un yapıtta işlediği olumsuz Türk tiplerinin başında Emeksiz Pehlivan gelir. Vazov, yakın arkadaşı Şişmanov ile yaptığı bir sohbet sırasında Emeksiz Pehlivan'ın Akça Kilise'de yaşayan gerçek bir kişi olduğu hakkında şunları söyler: *“Emeksiz Pehlivan iri yapılı bir Türk canavarının gerçek ismidir.”*¹⁶²

Yapıtta, Emeksiz Pehlivan kızlara ve çocuklara, masum Bulgar halkına korkunç olaylar yaşatan bir karakterdir. Bu zalim karakter, Vazov tarafından şöyle betimlenir:

“Sırtında avcı silahı olan iki Türk eşikte doğruldu. Biri köpeğin zincirinden tutuyordu. Onlardan ilki gerçekten de kana susamış olan Emeksiz Pehlivan, manalı şekilde içeri baktıktan sonra içeriye girdi. Uzun boylu, kambur, cılız, çelimsiz ve köseydi. Görünüşü, ismi ve yaptıkları kadar korkutucu değildi. Sadece onun külrengi gözleri bir maymunun gözleri gibi kurnaz ve kötü bir biçimde hareket ediyordu.”¹⁶³

Emeksiz Pehlivan'ın en belirgin özelliği, gaddar, kadın düşkünü ve katil bir Türk olmasıdır. Emeksiz Pehlivan öyle canidir ki Dağlı Ganço isimli bir köylünün çocuğunun başını keser,¹⁶⁴ masum çocuğu doğramasının ardından cansız bedenini arabayla kasabada gezdirir.¹⁶⁵ Bunu gören Marko Ağa'nın oğlu Asen, olanlardan etkilenerek hastalanır. Vazov, bu tür olaylar sunarak Emeksiz Pehlivan'ın cani bir Türk olduğunu

¹⁶² Şişmanov, İvan D., 1976, s. 264.

¹⁶³ Vazov, İvan, 2000, s. 24.

¹⁶⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 23.

¹⁶⁵ Vazov'un kaleme aldığı *“Boyunduruk Altında”* yapıtında Emeksiz Pehlivan'ın Bulgar bir çocuğun başını kesip şehirde gezdirme olayına yer verilir. Tarihte 1876 yılında Bulgarların başarısız oldukları Nisan Ayaklanması sonrasında dış basın Osmanlı Devleti'ne karşı karalama kampanyası başlatır. Bunlardan biri olan Daily News gazetesinde MacGahan *“kesilmiş kadın ve çocuk Bulgar kellelerinin arabalar dolusu teşhir edildiği”* gibi asılsız yazılar yazılmıştır. Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. CXXVII.

okura kanıtlamak ister. Kasabadaki herkes Emeksiz Pehlivan'ın kötülüklerinden, zorbalıklarından korkmaktadır. Öyle ki romandaki bu karakterin sadece adını duyduklarında dahi Bulgarlar korkudan titremektedirler.

Emeksiz Pehlivan, yanında Topal Hasan'la değirmenci Stoyan Dede'nin kapısına dayanır. Kapıya doğru yönelen Stoyan Dede, gelenin Emeksiz Pehlivan ve Topal Hasan olduğunu fark ettiğinde korkar, sararır ve şöyle der: “*Avcılar. Bu kahrolasıcalar ne yapacaklar şimdi! Emeksiz Pehlivan burada.*”¹⁶⁶

Emeksiz Pehlivan'ı gördüğü anda verdiği tepki ise bu karakterin zorbalığını kanıtlar niteliktedir:

“Değirmenci düşünceli bir biçimde biraz durdu, nasıl karar alacağını düşünmek için şaşkınlıkla başını tuttu. Alnından ter damladı. Birden tozlu sergen altına gitti, bir balta çekti ve baskıdan itilen kapının arkasına koydu. (...) Acı ve ızdırap dolu yüzünde korkunç bir ümitsizlik belirdi. Babalık hissi öfkeli vicdanına galip geldi.(...)”¹⁶⁷

Yapıtta zalim olarak bilinen Emeksiz Pehlivan, Hristiyan kızların namusuna göz dikecek kadar da ahlaksız bir Türk'tür. Bu nedenle yapıtta Bulgar erkekleri Hristiyan Bulgar kızlarını Türk erkeklerden koruyan kişiler olarak karşımıza çıkar. Yapıttaki her Türk, Hristiyan Bulgar kızına düşkündür. Yazar, Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ın Stoyan Dede'nin kızını gördükleri anı şöyle betimler: “*Türkler, aç bakışlarını uyuyan kıza dikti.*”¹⁶⁸

Emeksiz Pehlivan bu tasviri doğrular nitelikte Stoyan Dede'nin kızı Mariyka'yı gördüğünde kıza olan beğenisini şu sözleriyle dile getirir: “*Güzel kızın varmış, maşallah ağa. Misafirlere biraz hizmet etsin. Haydi bize rakı al, biz senin değirmenini bekleriz. Emeksiz Pehlivan'ın kim olduğunu bilirsin sen!*”¹⁶⁹

Türkler, Stoyan Dede'yi rakı almak için değirmenden uzaklaştırmak ister; ancak değirmenci, kızını Türklerin yanında yalnız başına bırakmak istemez ve Emeksiz

¹⁶⁶ Vazov, İvan, 2000, s. 23.

¹⁶⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 25.

¹⁶⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 24.

¹⁶⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 25.

Pehlivan'ın bu isteğine uymaz. Bunun üzerine Emeksiz Pehlivan sinirlenir ve o an şöyle betimlenir: “*Vay huzur herif, dişini çıkartıyor, görüyor musun? dedi ve yatağanını çıkarttı. Gözleri kanla dolmuştu.*”¹⁷⁰

Bu olaylar üzerine Emeksiz Pehlivan, arkadaşı Topal Hasan'a değirmenciye bağlamasını emreder. Emeksiz Pehlivan, Stoyan Dede'nin gözleri önünde Mariyka'ya tecavüz etmek ister. Vazov, Emeksiz Pehlivan'ın şu sözleriyle onun sadistliğini vurgular:

“(…)Topal Hasan, bu yaşlı değirmen sıçanını bağlayalım, istediği gibi manzarayı izlemek için burada kalsın. Böyle bir budalaya daha önce rastlamamıştım. Bağlı halde kalsın ve değirmeni ateşe verdiğimizde biz de seyrimize bakalım.”¹⁷¹

İki Türk, Stoyan Dede'yi bağlamak için işe koyulur. İki masum Bulgar iki cani Türk'e yalvarır. Olaylara tanık olan Ognyanov ise, Türkleri öldürmek için gizlenmiş olduğu yerden çıkar ve daha önce hiç kimseyi öldürmemiş olan biri için bu iki Türk “sinek” gibi görünür: “*Şimdiye kadar kan görmemişti; ancak Türkler ona sinek gibi görünmüştü.*”¹⁷²

Yapıtın ilerleyen bölümlerinde yine aynı Türklerden bahsederken onların ölümü hak ettiğini belirterek Türkleri “fare”ye benzetir: “(…)Ancak gerektiğinde iki fare gibi iki kişiyi öldürdüm. Dikkat edersen önümde iki silahlı canavar vardı.”¹⁷³

Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ın öldürülmesine sevinen Stoyan Dede, Emeksiz Pehlivan'ın anne kucağındaki masum çocuklara dahi zarar verdiğini şu sözleriyle anlatır: “(…) Bir annenin kucağındaki çocuğu dahi ağlatırdı. Şimdi dünya böyle bir zalimden kurtuldu. Tanrı sana ömür versin oğlum!”¹⁷⁴

¹⁷⁰ Vazov, İvan, 2000, s. 25.

¹⁷¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 26.

¹⁷² Vazov, İvan, a.g.e., s. 27.

¹⁷³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 257.

¹⁷⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 28.

Vazov'a göre Türkler, istekleri yerine getirilmediğinde gizlemiş oldukları kötü yüzlerini gösterip insanlara zarar veren kişilerdir: *“İki Türk sevimlilik maskelerini çıkarttı ve vahşi bakışlarını değirmenciye ok gibi fırlattı.”*¹⁷⁵

Romanın bir diğer olumsuz tip örneği Topal Hasan'dır. Vazov, Emeksiz Pehlivan'ın yanında değirmene gelen Topal Hasan'ı diğer Türk tiplerinde olduğu gibi hayvana benzetir: *“Kısa, adaleli, topal ve en hayvani iç güdülerin, merhametsizliklerin yansıdığı hayvan suratlı diğer Türk, Emeksiz Pehlivan'ın ardından odaya girdi ve kapıyı kapattı.”*¹⁷⁶

Topal Hasan, Emeksiz Pehlivan'ın kötülüğünü pekiştirmek için kullanılmış bir yan karakterdir. Öyle ki yazar Topal Hasan'ı kullanarak okurda olayların yarattığı vahşet duygusunu güçlendirir. Tek bir adamın savunmasız genç bir kıza tecavüz etmesi büyük bir suçtur. Oysa, iki adamın birden bu zorbalığı yapması bir ırkı barbarlık ve vahşilikle suçlamak için yeterlidir. Bu bağlamda Topal Hasan'ın romandaki rolü Türk düşmanlığına giden kapıyı açmak için kullanılan bir kilittir.

“Şerif Ağa”

Romandaki diğer olumsuz Türk tipi Onbaşı Şerif Ağa'dır. Yazar, Şerif Ağa hakkında çok fazla detay vermemiştir. O da diğer Türkler gibi kurnaz ve kötü bir tip olarak betimlenir: *“35 yaşında, yüzü sararmış, büyük, çıkıntılı alnı olan, gözleri küçük, kül renginde, tembel ve uykulu bakışlıydı. Afyon içmiş gibi görünüyordu.”*¹⁷⁷

Bölgenin güvenliğinden sorumlu olan Şerif Ağa romanda genellikle Türkler ile arası iyi olan Stefçov ve Akça Kilise yöneticisi Bey'in yanında görünür. Türk nizamının

¹⁷⁵ Vazov, İvan, 2000, s. 24.

¹⁷⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 24.

¹⁷⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 97.

temsilcisi olarak okurun karşısına çıkar. Başlarında Şerif Ağa'nın olduğu bir grup güvenlik gücü, Ognyanov'u kasabadaki kilisede ararken birkaç Bulgar'ı bir odada kapalı tutarlar. Bu duruma karşı çıkanlarla birlikte sessiz kalanlar da vardır: “(...)Kandov, kudururcasına öfkeleniyordu, diğerleri daha sakin duruyordu, çünkü Türk nizamının nasıl olduğunu biliyordu.”¹⁷⁸

Şerif Ağa'nın diğer bir özelliği kurnaz olmasıdır. Örneğin Şerif Ağa, Emeksiz Pehlivan'ın yanından ayırmadığı köpeğinin aniden ortaya çıkıp Ognyanov'a saldırmasından kuşkulandır. Orada bulunan Stoyan Dede, öldürülen iki Türk'ü “köpek” olarak nitelendirir ve Şerif Ağa'nın da istenmeyen biri olduğunu dile getirir: “(...)onu diğer köpeklerin yanına gömelim. Yine nereden çattık bu odun Şerif'e. İstemediğin ot burnunda biter.”¹⁷⁹

Kurnaz, güvenilmez ve şüpheli bir Türk olan Şerif Ağa, Bulgar halkı tarafından da sevilmeyen bir Osmanlı askerdir.

“Yusuf Ağa” ve “Hasan Ağa”

Kısa boylu bir zaptiye olan Yusuf Ağa ile tek gözü görmeyen Hasan Ağa, ilk kez Altınovo köyünde gençlerin eğlendiği ve atıştığı bir Bulgar imece gecesinde okur karşısına çıkar. İki Türk, bu gecenin sonunda Tsanko Dede'nin evine gelir. Ev sahibi Tsanko Dede ile iki Türk zaptiye arasında geçen konuşma, Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan örneklerinde olduğu gibi Türklerin zorbalığını okura kanıtlar niteliktedir:

“Tek gözlü zaptiye yağmurluğunu güçlü bir biçimde silkeleyerek: ‘Neden onca saat bizi kapıda tutuyorsun kerata?’ dedi.
Pürüzlü bir suratı olan kısa boylu diğer zaptiye: ‘Kapıyı açmak için keyfin gelene kadar donduk!’
Tsanko birkaç mazeret mırıldandı.

¹⁷⁸ Vazov, İvan, 2000, s. 153.

¹⁷⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 100.

Tek gözlü zaptiye: ‘Ne mırıldanıyorsun? Bize bir tavuk kes, bir de tereyağında yumurta yap.’ diye bağırdı.
Tsanko bir şey söylemek istedi; ancak tek gözlü zaptiye akşam sofrasına kötü kötü bakarak: ‘Çene çalma gavur, hemen karına söyle, bize akşam yemeği hazırlasın! Bize gavur hoşaf çorbası ve ceviz kabuklarıyla mı ziyafet vermeyi düşünüyorsun?(...)’ dedi.”¹⁸⁰

Bu iki Türk de diğer Türk tipleri gibi hayvana benzetilir, onlar da huzur bozan, vahşi, kadın düşkünü, açgözlü, haksız yere insanlara zarar veren kişilerdir. Yapıtta Hasan Ağa şöyle betimlenir:

“Tek gözlü zaptiye buhar ve ağır bir pis koku salan nemli tozluğunu ateşte kurutarak ‘Kızını getir, bize hizmet etsin’ dedi.”¹⁸¹
(...)
“Tek gözlü: Kâhya, git ihtiyarı çağır, ona bir şey daha soracağız, şunu da al.’ dedi ve bir şişeyi uzattı.
Tsanko: Rakı mı, şimdi kapalıdır her yer ağam.
Tek gözlü cevap vermek yerine Tsanko’nun yüzüne çarığını yapıştırdı. Tabiatı gereği daha iyi olsa da içerken ve içmek istediğinde daha da vahşileşiyordu(…)”¹⁸²

Emeksiz Pehlivan örneğinde olduğu gibi Türklerin gelişiyle Bulgarların kalbine korku yerleşir. Türkler, Bulgar ev sahiplerinden kendileri için yemek yapmalarını isterken aynı zamanda Bulgarlara hakaret ederler: “Çene çalma gavur, karına söyle, bize akşam yemeği hazırlasın!(...)”¹⁸³

Türkler genç kızların nerede olduklarını sorar. Tsanko Dede’nin genç kızların evlerine gittiğini söylemesi üzerine kısa boylu zaptiye Yusuf Ağa ısrarla kızların gelmesini ve kendilerine hizmet etmelerini ister: “Git kızları tekrar getir, akşam yemeği için gelsinler ve bize rakı ikram etsinler. Neden onları gönderdin?”¹⁸⁴

Genç kızların gitmesine sinirlenen iki Türk, ev sahibinin kızını sorar. Değirmenci Stoyan Dede gibi Tsanko Dede de onların kızına zarar vereceğini düşünür: “Sakin ola çocuğumu korkutmayasın, ağam!”¹⁸⁵

¹⁸⁰ Vazov, İvan, 2000, s. 184.

¹⁸¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 185.

¹⁸² Vazov, İvan, a.g.e., s. 187.

¹⁸³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 184.

¹⁸⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 185.

¹⁸⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 185.

Türklerin Hristiyan kızlara sarkıntılık etmeleri masum Bulgarları korkutur. Ancak Bulgarlar artık Türklerin kaba hareketlerine ve kötülüklerine alışmıştır. Örneğin, Hristiyan kızların namusuna göz diken bu iki Türk'ün Bulgar kızlarına küfür etmesi üzerine yazar durumu şöyle açıklar:

“Bulgarlar hep sineye çekiyorlardı. Bunu yapmaya alışkınlardı. Kölelik süreci insanlık için aşağılayıcı bir özellikte olan ‘Eğilen başı kılıç kesmez.’ atasözünü ortaya çıkarmıştır. Tsanko’nun Tanrıdan tek dileği Türklerin, kızına sarkıntılık etmemeleriydi.”¹⁸⁶

Bu Türk zaptiyeler de Bulgarlar tarafından sevilmeyen kişilerdir: “*Tanrı onları kahretsin. Bizi yıkmak ve korkutmak için bu kahrolası dinsizler şimdi nereden peyda oldular!*”¹⁸⁷

Tsanko Dedelerin evinde unutulmuş olan “*Özgürlük ya da Ölüm*” (*Свобода или смърт*) yazılı kama Türklerin eline geçer ve Türkler, orada bulunan muhtara kamadaki yazıyı sorar, yazıyı anlamadığını söylemesi üzerine Türkler ona zarar verir ve o an şöyle anlatılır:

“Kısa olan zaptiye kamçısını aldı ve tükürdü. Kamçı şap diye ses çıkardı, iki kez muhtarın boynunu dolandı. Muhtarın yanağından kan fişkıriyordu. Kısa boylu zaptiye: Kalp millet, dedi. Muhtar sessizce kanını sildi. Zaptiye: ‘Ya bunu okursun ya da boğazını bıçakla deşerim!’ diye bağırdı.”¹⁸⁸

Yusuf Ağa ile Hasan Ağa, “*Özgürlük ya da Ölüm*” yazılı Petır Ovçarov’a ait kamayı muhtara zorla okutmaları üzerine Petır’ın babası Stoyko Dede’yi derhal buldukları yere çağırırlar, ona işkence yapmaya başlarlar ve masum Bulgar’ı haksız yere öldürürler. Bu durum Deyko isimli Bulgar’ı isyan ettirir: “*(...)Böyle bir hayat çekilmez!*”¹⁸⁹

¹⁸⁶ Vazov, İvan, 2000, s. 185.

¹⁸⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 187.

¹⁸⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 186.

¹⁸⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 190.

Yazar, zalim olarak nitelendirdiği bu iki Türk tipini korkunç bir ölümle cezalandırır. Böylece hem Bulgarların intikamı alınmış hem de bu iki Türk'ün hak ettiği sona işaret edilmiş olur:

“Borimeçka: Tek gözlüyü ben öldürürüm.
Osten: Borimeçka ve Spiridonçe tek gözlüyü, Ognyanov ile ben de diğerini öldürürüz.
Namlular çalılıkların arasından Türklerin üzerine doğruldu ve civarda ardı ardına patlamalar yankılandı. Gençler dumanların içinden baktılar. Tek gözlü zaptiye düşmüş, diğeri ise başka tarafa savrulmuştu.
(...)
Danail: Babamı hangisi öldürdü?
Ognyanov: Tek gözlü öldürdü, şimdi şu aşağı tarafta.
Danail yola fırladı. İki dakika içinde onu buldu ve babasının zavallı katilini deşmeye başladı. Diğerleri de geldiğinde komitacı Danail¹⁹⁰ kendini kaybetmiş bir halde Türk'ü bıçaklıyordu. Tıpkı canavara benziyordu. Henüz ölmemiş olan Türk, insana değil de kıyılmış bir ete benziyordu.”¹⁹¹

Emeksiz Pehlivan ve Topal Hasan örneğinde olduğu gibi Hasan Ağa ile Yusuf Ağa karakterleri de Bulgarların huzur dolu mekânlarına gelip masum halkı rahatsız eder. Tsanko Dede'nin evine gelir gelmez rakı içmek istemeleri ve evdeki genç kızları sormaları Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ın zorbalıklarını pekiştirir niteliktedir. Yazar, onların da sonunu Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan örneğindeki gibi kötülüklerinin cezasını vatansever Bulgarların intikamıyla hazırlar.

“Tosun Bey”

Yapıtın son bölümlerinde karşımıza çıkan başka bir olumsuz tip, Tosun Bey'dir. “(...)Beyaz sarıklı, uzun boylu, cılız, esmer(...)”¹⁹² olan Tosun Bey, gönüllü Osmanlı birliğinin önderidir. Ayaklanmayı bastırmak için gelen bu önder, yapıtta zalim, aç

¹⁹⁰ Danail, öldürülen Stoyko Dede'nin oğludur.

¹⁹¹ Vazov, İvan, 2000, s. 198.

¹⁹² Vazov, İvan, a.g.e., s. 339.

gözlü, gaddar bir Türk olarak okur karşısına çıkar. Ayaklanmanın bastırıldığı yerden dönerken şöyle tasvir edilir:

“(…) Önder Tosun Bey, koyu kırmızı kumaşla şeritli ve aşağıya kadar inen uzun kırmızı püskülleri olan mükemmel bir gri kaşmir Avrupa hırkası giymişti. Sonradan, Tosun Bey’in bu kıyafetin ne için giyildiğini bilmediği anlaşıldı, onu gösterişli bir cübbe olarak kullanmak için almıştı ve onunla Akça Kilise’ye girmek istiyordu.”¹⁹³

Romanın sonunda ise Tosun Bey, öldürdüğü Ognyanov’un kellesini sırtına geçirip kasabaya götürür. Yazar, Tosun Bey’in öldürülen Rada’nın başını kasabaya götürmemesini siyasi nedenlere bağlar: “*Rada’nın başı da siyasi nedenlerden dolayı kazığa geçirilmemişti, Tosun Bey, Tımraşlı¹⁹⁴’dan daha kurnazdı.*”¹⁹⁵

Vazov, Tosun Bey’in ordusunu vahşi, barbar, ganimet toplayan yağmacı bir topluluk olarak tasvir eder. Bununla birlikte Bulgar isyancıları “gönüllüler” olarak nitelerken okuyucuda nefreti artırmak amacıyla Osmanlı gönüllü askerlerini “başıbozuk” olarak nitelendirmektedir.:

“(…)Ovanın yakınından tarlaların üzerinde büyük bir toz bulutu kalkıyordu ve bu tozdan, ağır adımlardan bir gürültü, atlı patırtısı ve birbirine karışmış sesler geliyordu. Sonra gürültü ve tozla onları ortaya çıkaran bir şey görüldü. Bu, Tosun Bey’in ordusuydu. Ordu kargaşa ve zafer kazanmış bir biçimde Klisura’nın yakılmasının ardından yaptıkları soygun ve yağmalamadan üç gün sonra geri dönüyordu. Yayan ve atlılar silah ve ganimet yüklenmiş, nizamsız şekilde yürüyordu...(…) Bu, Akça Kilise’nin doğusu civarlarında yaşayan birkaç yüz başıbozuktan oluşan ordunun yalnızca bir bölümüydü. Şimdi onlar zafer kazanmış bir biçimde bayraklarıyla ve beraberinde getirebildikleri tüm kazanç ve ganimetlerle geliyorlardı. (...) Daha çok kolaylık olması amacıyla başıbozuklar, bahtsız Klisura’da yağma ettikleri daha pahalı kıyafetleri kendilerine almışlar ve onları üzerlerine çekmişlerdi. Bu kana susamış taburun aynı zamanda komik bir görüntüsü de vardı; tabur, Asya havasında bir karnavaldaki merasim alayına benziyordu. Çoğu, hava çok sıcak olmasına karşın pahalı vaşak ve almalı zengin kadın gocukları giymişti. Hatta iyi giyinmiş bazı başıbozuklar vardı, galiba aşağılama için Klisura kiliselerinden kaptıkları altın kilise kıyafetleri giymişlerdi.(...)”¹⁹⁶

¹⁹³ Vazov, İvan, 2000, s. 387.

¹⁹⁴ Tımraşlı Ahmet Ağa: 1876 ayaklanmasında Peruştitsa köyünde çıkan Bulgarların ayaklanmayı bastırmak için gönüllü birliğin başındaki isimlerden biridir. Bkz. Şimşir, Bilal N., Ankara 1989, s. CV

¹⁹⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 420.

¹⁹⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 387.

Gönüllü Osmanlı birliklerinin komutanı olan Tosun Bey, Osmanlı ordusunun bir temsilcisidir. Tarihte de var olan bu isim, 1876 Nisan Ayaklanması'nı altı günde bastırmayı başarır. Vazov, gerçek bir ismi kullanarak romanını okurun gerçek olarak algılamasını ister.

“Bey’in Eşi”

Yazar romanda Türk kadın tipine yer vermemiştir; ancak Bey'in eşi yapının ikinci bölümünde Sokolov'un kurtarılmasında etkili olan bir isim olarak okur karşısına çıkar.

Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan'ın Ognyanov tarafından öldürmesinin ortaya çıkması üzerine komitacı gençle bağlantısı olan herkes sorguya çekilir. Sokolov da Ognyanov'a yakınlığından dolayı tutuklanır. Marko Ağa ile Miço Beyzade, Doktor'u kurtarmak için ona kefil olurlar ve bu sayede Sokolov hapisten kurtulur. Ancak bu kurtuluşun arkasında gizli bir isim vardır. O da kasabanın yöneticisi Hüsnü Bey'in eşidir. Genç kadın daha önce doktorun cebinden ayaklanma içerikli gazete ve bildiri çıktığı sırada Sokolov'a yardım etmiştir.

Yazar, Bey'in eşine doğrudan “*Potifar'ın eşi*”¹⁹⁷ benzetmesini yaparak Müslüman bir Osmanlı kadınına açıkça aşağılamaya çalışmıştır. Çünkü İslam inancına göre Hz. Yusuf, Potifar'ın karısı olarak bilinen Züleyha ile evlenmiştir. Ancak Hristiyan inancına göre Yusuf, günaha davet eden bu kadının birlikte olma teklifini reddetmiştir ve Potifar'ın eşi Hz. Yusuf'a kendisine tecavüz etmek üzere olduğu iftirasını atmıştır.

¹⁹⁷ Potifar, Tevrat'a göre Firavun zamanında yaşamış bir muhafız komutanıdır. Kardeşleri tarafından Hz. Yusuf, Mısır'da Potifar'a köle olarak satılır. Potifar'ın karısı Yusuf'la birlikte olmak ister; ancak Yusuf onu reddeder ve kadın, Yusuf'un kendisiyle birlikte olmak istediği yönünde iftira atar. Böylece Yusuf zindana atılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=440002>.

Romanda ise Sokolov arzuları karşısında Yusuf'un direncini göstermemiştir ve Bey'in eşiyle kısa süreli bir ilişki yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nde bir kasaba yöneticisi olan Hüsnü Bey'i aldatan bu kadın, kahraman Bulgar kadınlarının aksine ahlâksızlığı simgeler:

“(…)Kefil olarak Marko Ağa ve Miço Beyzade'nin yoğun çabaları, cesetlerin gömülmesi olayına karışmamış olan Doktor Sokolov'un serbest bırakılmasını sağladı. Ancak iki kefil onlara yardım eden başka bir ortakları daha olduğunu bilmiyorlardı. Bu gizemli ortak, Marko Ağa'nın Doktor Sokolov'u ilk kurtarma girişimindeki ortağıyla aynıydı. (...): yaşlı Bey'in eşi. Bir tesadüf Doktor Sokolov'la Potifar'ın bu genç karısını bir araya getirmişti; ancak Doktorda Yusuf'un baştan çıkarılmasındaki dayanma direnci yoktu... Çoktan kopmuş olan bu geçici bağ sayesinde Sokolov, bu zor durumdan kurtuldu çünkü Bey'in eşi Sokolov'un suçsuz olarak bırakılması için Bey'i K.'ye gitmeye zorlamıştı.”¹⁹⁸

Yukarıdaki Türk tiplerinde görüldüğü gibi özellikle Vazov'un Türkleri anlattığı bölümlerde kaba, küfürlü ifadelerle başvurması subjektif yaklaşımının en belirgin özelliğidir. Bu bağlamda okur, siyasi bir düşünce güdümünde oluşturduğu romanının içerisinde İslamiyet, Osmanlı ve Türk düşmanlığıyla yoğun bir biçimde karşılaşır. Aşağıdaki bölümde yazarın bu yaklaşımı ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

3.4. “Boyunduruk Altında” Romanında İvan Vazov'un İslamiyet'e, Osmanlı Devleti'ne ve Türklere Bakış Açısı

“*Boyunduruk Altında*” başlıklı roman, uzun yıllar Osmanlı yönetimi altında yaşayan Bulgar halkının “*boyunduruk*” olarak adlandırdığı Osmanlı yönetiminden kurtulmak üzere başlattıkları bir ayaklanma ile ilgili kaleme alınan yapıttır. Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde Rusya'nın ve Avrupa'nın desteğiyle Balkan halklarının peş peşe ayaklanarak kendi vatanlarını kurma fikri, Bulgar halkı arasında da baş

¹⁹⁸ Vazov, İvan, 2000, s. 211.

gösterir. Yazar yapıtında özgürlüğe giden yolda okurlarına Bulgar halkının zulüm gördüğünü kanıtlamak ister. Bir ulusun sahip olabileceği en önemli değerın özgürlüğü olduğunu belirtirken sıklıkla “*boyunduruk*” ile ilgili düşüncelerini dile getirir:

“Tüm kötülüklerinin yanında esaretin bir ayrıcalığı daha vardır; halkları neşelendirmesi. (...) Kristal gibi akan küçük bir derenin kenarında, söğüt ağaçlarının serin gölgesi altında içilen bir yayık şarap, insana esareti unutturur; mor patlıcanla pişirilmiş bir güveç, kokulu maydanoz, acı biber; bir de insan bunları sarkmış dalları arasından yüksek mavi gökyüzünü gördüğü bir çimen üzerinde yediğinde bir sultanlığa sahiptir, eğer bir de yanında kemancılar varsa dünyadaki mutluluğun zirvesindedir. (...) Çünkü diğer kötülüklerin yanında boyunduruğun halk eğlencelerini düzenlemek gibi bir önceliği vardır. (...) Boyunduruk altındaki halkların onları hayatla barıştıran kendilerine ait felsefeleri vardır. Mahvolmuş ve çıkış kapısı olmayan bir insan, sonunu bir kurşun ya da boynuna geçen bir iple getirir. Boyunduruk altındaki bir halk ise ümitsiz olsa dahi hiçbir zaman intiharı seçmez; o yer, içer ve dünyaya çocuklar getirir. Eğlenir. Örneğin, halk ruhunun yaşantısının ve halkın dünya görüşünün yansıdığı halk şiirlerine bir bakın. Kara ızdıraplar, uzun zincirler, koyu zindanlar ve irin dolu yaralar; deniz dolusu türkülerin fişkırıldığı yağlı kızarmış kuzular, kırmızı şaraplar, sert rakılar, keyifli düğünler, bilge insanlar, yeşil ormanlar ve koyu gölgelerle birbirine örülmüştür.”¹⁹⁹

İvan Vazov, Bulgar halkının Osmanlı Devleti yönetiminden kurtulması gerektiğini ele alırken yapıtında İslamiyet’e, Osmanlı Devleti’ne ve Türklere oldukça olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşır. Yazar yapıtında ulusal ve dini unsurları sert ve kışkırtıcı bir biçimde kullanarak Bulgarları ve Türkleri ulusal ve dini kökenleri üzerinden ayrıştırıp bir “öteki” imgesi yaratır. Bu ötekileştirme romanın ikinci bölümünde, Osmanlı Devleti’nin görevlendirmiş olduğu bir vaizle karşılaştığında, başkahramanın iç monoloğunda kendini açık bir biçimde gösterir:

“İşte burada olanlar, bunlar, bu vaizlerle ilgili söylentilerin doğru olduğu anlamına geliyor. Biz Türk Hükümeti’ne karşı bir ayaklanma yayıyoruz, onların din adamları ise Bulgar halkının yok edilmesi ile ilgili vaazlar veriyor! Demek ki korkunç bir savaş olacak, halkın halkla savaşı, artık kendimizi kandırmayalım... Bulgar toprağı iki ırk için dar... Varsın öyle olsun. Artık dönmek yok! (...) Tanrım! Bulgaristan’ı koru!”²⁰⁰

¹⁹⁹ Vazov, İvan, 2000, s. 85-86.

²⁰⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 337.

Yapıtta Bulgarlar, dini bağlarla birbirine bağlıdır ve bu nedenle Türklere karşı tek bir beden oluşturup özgürlüklerine kavuşabileceklerine inanırlar. Örneğin, Verigovo'daki köylüler Hristiyan dininden birini ele vermeyeceklerini, gerekirse onun için canlarını bile feda edeceklerini şöyle dile getirirler: “(...)Biz sıradan insanlarız; ancak bir Hristiyan'ı satmayız, senin gibi biri için canımızı bile veririz.”²⁰¹

Yazar yapıtında Hristiyanları kalbi iyilik dolu insanlar olarak yansıtırken Müslümanları tehlikeli ve kötü kalpli kişiler olarak ele alır. Ognyanov'un dağda gizlendiği sırada yaşadıkları bu duruma örnek oluşturur:

“Kulağına fısıltı şeklinde insan sesleri geliyordu. O, gecenin bu saatinde kömürcülerden başka kimsenin olamayacağını düşündü. Şimdi bir de uzaktan gördüğü kırmızı alevi hatırladı. Onlar Bulgar mı yoksa Türk müydü? Şaşırmış, donmuş ve güçsüz kalmıştı, eğer oradakiler Hristiyan ise ona merhamet gösterebilirlerdi.”²⁰²

Benzer bir söylem Kalço'nun Türkleri, Hristiyan düşmanları olarak ifade ettiği şu cümlelerinde görülür:

“(...)Türk gazabının masum çilekeşi olan Stoyko Dede'nin adını rahmetle analım. Tanrı ona rahmet eylesin, bize de Hristiyan düşmanıya savaşmamız için sağ elimize güç, cesur bir yürek versin ve bir kişiye yüz kişi olarak intikamımızı alalım. Tanrı Stoyko Dede'yi affetsin.”²⁰³

Rusya'nın desteğiyle Bulgaristan'ın kurulacağına inanan Miço Ağa'nın İslamiyet'e ve Türklere karşı hakaret içeren konuşması yazarın İslamiyet'e bakış açısını yansıtmaya bağlamında dikkat çekicidir:

“A be, bunu bana mı anlatacaksınız? Dediğimden şunu anlarım: biz önden, Rusya ise topuzuyla ta 'Ayasofya'ya kadar arkamızdan gelecek. Ona sormadan olur mu, eğer Lyubobratçı'ın²⁰⁴ yaşlanabileceği güçlü bir

²⁰¹ Vazov, İvan, 2000, s. 167.

²⁰² Vazov, İvan, a.g.e., s. 160.

²⁰³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 207.

²⁰⁴ Miço Lyubobratçı (1839-1889), Hersek'te Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan halklarını örgütleyen bir Sırp voyvodasıdır.

omuz olmasa bu binlerce köpeği öldürmezdi. Benim diyeceğim şu ki, Türk İmparatorluğunun verem hastalığındaki gibi sayılı günleri kaldı. İnanmayanlar dinleyin: ‘Türk sultanının başkenti Konstantinopol kan dökülmeden ele geçirilecektir. En sonunda Türk Devleti çökecek, açlık ve ölüm başlayacak ve bu felaketler sonucunda Türkler kendiliğinden trajik bir biçimde yok olacaklardır.’ Diğer taraftan yine şunlar söylenir: ‘Mescitleriniz, idolleriniz ve Kur’an’ımız sonsuza dek yok olacaktır. Doğu’nun Hristiyanlık düşmanı ey Muhammed! Zamanın doldu, kabrin yakılacak ve kemiklerin kül olacak...’²⁰⁵

Rahmanlar köyünde isyancıları bastırmak üzere toplanmış Müslümanlara vaaz veren bir Türk vaizinin söyledikleri, bir din adamının cümlelerinden çok, katliam gerçekleştirmek üzere olan bir cemaat önderinin ifadelerini çağrıştırmaktadır:

“Ey hak dininden olanlar! Bir zamanlar büyük padişahımızın şanlı sultanlığında ateş, Osmanlı’nın ismini duyduğunda titrerdi. Doğu ve Batı onu selamlardı, denizler hediyeler gönderir, kral ve kraliçeler halifenin tahtı önünde eğilirler ve halifenin tahtının önündeki tozları yalarlardı. İşte o zamanlarda Allah ve onun aziz peygamberi Muhammed büyüktü. Ancak görüldüğü gibi Allah önünde çok hata yaptık, sarhoşluk ettik ve ahlaksızca davrandık, günahkârlarla arkadaşlık ettik ve onların kurallarını kabul ettik. İşte Allah, bizim lanetlenmiş insanlar tarafından lanetlenmemize, ezilenler tarafından ezilmemize müsaade etti... Ey Allah, Allah! Bize, Doğu ve Batı’yı düşmanlarının kanıyla ıslatmamız için Azrail meleğinin ateşli kılıcını gönder! Denizleri kızıla boyayalım, gökyüzünü şanlıyalalım... İşte benim sözlerim bunlar, müminler! Bıçaklarınızı çekin, hazır olun ve silahlarınızı dua ile doldurun çünkü artık İslam’ın tek ve yüce Allah’ı önünde utancı, gavurların kanıyla yıkama zamanı geldi.”²⁰⁶

Papaz yardımcısı Vikentiy komitacılar silah yardımı yapabilmek için Papaz Yerotey’in parasını çalmaya çalışır; ancak papaza yakalanır. Bu sırada iki din adamının arasında geçen konuşmada İslamiyet karşıtlığının izlerine rastlanır:

“Neden benden istemiyorsun evladım? Ben Bulgaristan’ı sevmiyor muyum? İşte bugün yarın günahkâr ruhum gidecek... Paraların hepsini kime bırakacağım, kimim var? Benim mirasçılarım siz, hepiniz, genç Bulgarlar... Biz yaşlılar anlayamadık, yapamadık. Yüce Tanrı size lanet olası İslam aleminden Hristiyanları kurtarmak için yardım etsin.”²⁰⁷

²⁰⁵ Vazov, İvan, 2000, s. 117.

²⁰⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 337.

²⁰⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 260-261.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere Vazov, İslamiyet'e karşı ön yargılı bir tutum içerisindedir. Büyük bir okur kitlesine hitap eden sanatçı, temel olarak dinsel motifler üzerinden Osmanlı'ya karşı olumsuz bir imge yaratmaya çalışmaktadır. Yazarın takındığı bu taraflı tutum romanın içerisinde yer alan tarihi olayların yansıtılmasında da kendini göstermektedir. Örneğin, yapıtta 1876 Nisan Ayaklanması'nda neredeyse hiç Türk ölmezken Bulgar halkı adeta bir katliam yaşamıştır:

“Artık zamanıydı, çünkü çok geçmeden Rada, Türklerin çoktan girmiş olduğu kasabanın kuzey sınırından çaresiz kadın çığlıkları duydu. Üzüntüden şaşkınlık ve hayret içinde kalmış dururken pencereden bir tabur başıbozğunun bir sokaktan kılıfsız bıçaklarla koştuklarını, iki kişiye yetiştiklerini ve onları kestiklerini gördü... Rada çok net bir biçimde yere düşenlerden kırmızı bir şeyin aktığını gördü, ölümü, en korkunç şekildeki ölümü gördü ve bu ölümden delice bir korkuya kapıldı... Yaşama arzusu bu genç kızda şiddetli gücüyle uyandı ve bu şiddetli güç, ondaki diğer bütün duyguları bastırdı, az önceye kadar ona umutsuzluk veren ölme arzusunu yendi. Bu şehvet düşkünü kana susamışların ona bağışladıkları hayattan veya ölümden kurtulmak için kaçmaya başladı.”²⁰⁸

Yapıtta, Nisan Ayaklanması sırasında gerçekleşen Peruştitsa²⁰⁹ ve Batak olaylarına da detaylı bir biçimde yer verilir. Vazov, 1876 yılında gerçekleşen bu olayla ilgili olarak romanda sadece Bulgar kanının döküldüğünden bahseder. Batak olayı kadar yankı uyandırmayan; ancak çok fazla insanın öldüğü Peruştitsa olayından acı ile şöyle söz eder:

“Ne çok acı çeken! Ne çok kurban! Ne çok ölüm ve nasıl bir yok ediliş! Evet biraz da kahramanlık! Ancak nasıl bir kahramanlık! Peruştitsa neyse Zaragoza²¹⁰ da odur. Ancak Peruştitsa'yı bütün dünya tarihi bilmiyor... Batak! Bu isim kendi başına savaştan, yangınlardan, dumanlardan havalandı, kainatın üzerine uçtu ve halkların hafızasında ebedileşti!

²⁰⁸ Vazov, İvan, 2000, s. 361.

²⁰⁹ Peruştitsa olayı: “8 Mayıs 1876 yılında Tımrışlı Ahmet Ağa, Adil Ağa ve İsmail Ağa kumandasındaki Türk, Çerkez, Pomaklardan oluşan gönüllü birlikleri isyancıları bastırmaya çalışır ancak isyancılar karşı koyar. 11 Mayıs'ta Filibe'den Reşit Paşa komutasında asker gönderilir. İsyancılara birkaç kez çağrıda bulunulmasına karşın isyancılar direnir. Köy her taraftan kuşatılır ve top ateşine tutulur. 13 Mayıs'ta Türkler köye girer. Bunun üzerine bazı isyancılar teslim olmamak için evlerini yakar, eşlerini ve çocuklarını öldürerek intihar eder. 14 Mayıs'ta köy tamamen kuşatılır ve ayaklanma bastırılır.” Bkz. Şimşir, Bilal N., 1989, s. CV-CVI.

²¹⁰ Zaragoza: İspanya'nın kuzeydoğusunda, Ebro nehrinin sağ yakasında olup Zaragoza idari bölümünün ve Aragon özerk bölgesinin merkezidir. Zaragoza, 714 yılından 1118 yılına kadar Endülüs Müslümanları hakimiyeti altında kalmıştır. Bkz. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c36/c360086.pdf>

Batak! Bu isim, hem özel hem cins isim olarak ayaklanmamızı tanımlıyor... Kader bize bazen oyun oynar. Bu durumda da kader bize ilahi hikmet sağladı, bize Batak'ı verdiyse II. Aleksandır'ı²¹¹ da yaratmış oldu.”²¹²

Romanın cesur komitacılarından biri olarak anılan Redaktör Bezportev Osmanlı İmparatorluğundan “Türk köleliği” olarak bahsederken duygularını şöyle dile getirir:

“(…) Evet, duygusal bir Bulgar olarak şarap içiyorum... Çünkü halk acı çekiyor ve ben ‘Boyunduruktan ve sarhoşluktan bıktım!’ diye bağıryorum. Böyle rezil bir hayat yaşamaktansa ölmek daha iyi. (...) Türk kölesi olan bu zavallı Bulgaristan için yüreğim acı çekiyor. Hak istiyoruz, insan hakları! Zenginlik ve kadın istemiyoruz... (...) Ulus aşkı beni sarhoş etti... (...) Halk için ölen umarım sonsuza kadar yaşar. (...) Yaşasın Bulgaristan!”²¹³

Redaktör Bezportev bunları söylediği sırada ayaklanma şarkısı söylemeye başlar ve atlı bir Türk'ü durdurup ona sataşır. İşgalci olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin bulunması gereken yerin Asya toprakları olduğunu dile getirir. Sanatçı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Bulgar edebiyatında mitolojik bir motif²¹⁴ olan Asya toprağını, yapıtta Doğu'nun, ilkelliğin, barbarlığın ve öteki oluşun bir göstergesi olarak kullanır:

“Çıtak²¹⁵ nereye gidiyorsun? Bu aziz toprağı çiğnemeye nasıl cesaret edersin?.. Bu toprak Bulgar toprağı, senin toprağın Asya çölünde, oraya defol! Aşağıya in hayvan, bu aziz toprağı öp!.. Eğer öpmezsen şeytanlar sultanını, bekçilerini ve haremini alacak.”²¹⁶

Türk, Bezportev'in söylediklerini anlamaz. Ondand rahatsız olup bir an önce gitmek ister. Bezportev ise gitmesine müsaade etmez. Türk ile Bezportev arasında geçen konuşma şöyledir:

²¹¹ Aleksandır II. (1818-1881). Osmanlı Devleti'ndeki Slavların savunuculuğunu yaptığı için Bulgarlar tarafından “Kurtarıcı Çar” (*Цар Освободител*) olarak anılan Rus İmparatoru. 1878 senesinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmış ve bu savaşı kazanmıştır.

²¹² Vazov, İvan, 2000, s. 367.

²¹³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 282-283.

²¹⁴ Kirovo, Milena, Bitit i buntit v romana “Pod igoto”, **Bilgarska literatura- svetove i svetuvaniya, Tom I**, İzdatelstvo “Dante”, Sofiya, 2006, s. 69.

²¹⁵ Çıtak: Dağda yaşayan ve geçimini odun satarak sağlayan; kaba, huysuz anlamındadır. Yazar romanda Türkler'i küçümsemek amacıyla “çıtak” olarak nitelendirilmiştir.

²¹⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 283.

“Bezportev parlak kamasını çıkararak: Aşağıya in! Yoksa kanını içeceğim!
Türk’ün de belinde silahı vardı; ancak silahını unuttu, titredi ve boyun eğmiş bir şekilde atından indi. Redaktör’ün vahşi bakışından korkmuş halde: Benden ne istiyorsun efendi? dedi.
Bezportev: Nereye gidiyorsun çıtak? dedi.
Türk: K’ye.
Bezportev: Mekke’ye ne zaman gideceksin?
Türk’ün bilinci tamamen kayboldu, sesi boğazında düğümlendi ve zar zor: ‘Bırak beni, efendi.’ dedi.
Bezportev: Haydi birlikte gidelim Mekke’ye. Sen bin yıl Bulgarlara bindin. Bekle şimdi ben senin sırtına bineyim!
Bezportev Türk’ün sırtına çabucak bindi, elleriyle boynundan tuttu ve: ‘Haydi ileriye, Mekke’ye doğru yol al.’ dedi.
Tüm topluluğun gözleri önünde bağıriş ve gülüşmelerle Türk, sırtında Bezportev ile öylece gitti.”²¹⁷

Yazarın Türkleri aşağılayan böyle bir olayı yapıtında kullanması nedensiz değildir. Bu kurgu sayesinde Osmanlı Devleti’nin gücüne inanan ve Bulgar halkının özgürlüğüne kavuşamayacağını düşünen okuru dahi ikna eder. Romanın tedirgin karakterlerinden olan Marko Ağa’nın düşünceleri buna örnektir:

“(…) Bu dünyada elli yıl yaşamıştı, bir Bulgar’a yeşil rengin yasak edildiği ve Türklerle karşılaştığında attan inmesinin emredildiği zamanları unutmamıştı, o bizzat reaya olarak bunca aşağılamayı yaşamış, sorgulamış ve hazmetmiş bir insan olarak şimdi gördüklerine inanamıyordu. Topluluk önünde, binlerce seyirci önünde topal ve içkili bir Bulgar’ın emriyle bir Türk’ün atından nasıl indiğini, Osmanlı oluşunu, silahını nasıl unuttuğunu, kapısızın²¹⁸ tıpkı bir hayvana biner gibi onun sırtına nasıl bindiğini ve herkesin gözü önünde onu nasıl taşıdığını görmüştü. Bütün bu olanlar öyle beklenmedik bir şekilde olmuştu ki. Bu, öyle tesadüf ya da sarhoşluktan değildi, dün ve önceki gün bu olamazdı, bugün oldu, tüm halk güldü ve çok özel bir şey olmuş gibi alkışladı... Nasıl bir zamandayız? Bu reyanın cesareti ve beydeki bu korku nereden geliyor? Ya da gerçekten artık imparatorluğun devrilme zamanı gelmiş miydi yoksa Miço Ağa ve gençler haklı mıydı?(…)”²¹⁹

Osmanlı yönetiminin sıklıkla eleştirildiği romanda Osmanlı sultanına karşı çıkan ve yazara göre suçsuz bir Bulgar’ın ya ölümle ya da Diyarbakır’a sürgün edilerek cezalandırıldığı vurgulanır. Stefçov’un şu sözleri buna örnektir: “*Kanunlara göre*

²¹⁷ Vazov, İvan, 2000, s. 284.

²¹⁸ Kapısız: Serseri, haydut, yol kesen.

²¹⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 284.

sultanın vatandaşına dokunmak ya ölümlerle ya da Diyarbakır'a sürgünle cezalandırılır."²²⁰

Kasabada tüm siyasi olayların tartışıldığı Ganko'nun kahvehanesinde bulunan kişiler, Osmanlı Devleti'nin Bulgarların özgürlükleri de dahil olmak üzere her şeylerini aldıklarını konuşurlar. İçlerinden biri Osmanlı Devleti'ni şu sözlerle eleştirir: *"(...)Bu sultanlık mı? Yanıyor ama dumanı tütmüyor. Sırtımızdaki gömleği bile aldılar... Kasabadan dışarıya burnunu uzatmaya cesaret edemiyorsun. Bu sultanlık mı? Çöplük.*"²²¹

Ognyanov'un yakın arkadaşı ve önemli bir isyancı olan Doktor Sokolov, Osmanlı yönetiminin adaletsizliğinden söz ederken kasabadaki ileri gelen kişilerin halka zarar verip herhangi bir ceza almamalarını da eleştirir. Örneğin, kasabada zorbalığı ile tanınan Emeksiz Pehlivan, insanları haksız yere öldüren ve buna rağmen ceza almayan bir karakterdir. Sokolov bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:

"Soruyorum, denedik mi? Hiçbir şey yapmadığımız halde bizi kesip doğruyorlar. Ne kadar çok susarsak o kadar çok vuruyorlar. Dün başsız olarak götürdükleri o masum Gonço'nun evladı onlara ne yapmıştı? Despot yönetime karşı koymak istediğimizde bizi ipe tehdit ediyorlar, Emeksiz Pehlivanların ise ceza almaksızın cinayet işlemleri serbest. Bu nasıl bir adalet? En merhametsizi bile bu acıya dayanabilir mi? (...)"²²²

Bulgar halkı 1875 yılında bir ayaklanma başlatır. Ancak Eski Zağra Ayaklanması olarak tarihe geçen bu ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanır. Yapıtta Osmanlı Devleti'nin başarısız Zağra Ayaklanması'nın ardından Bulgar halkından öfkelerini çıkardığına ve haksız yere onları öldürdüğüne yer verilir. Yazar Türkleri Bulgar halkını zalimce öldüren, Bulgar kızlarına tecavüz eden acımasız bir halk olarak yansıtır:

"(...) Ancak Eylül ayındaki üzücü Eski Zağra hareketinden sonra Türk halkı sarsıldı ve Türklerin öfkesi Bulgarlar üzerine kanlı kötülüklerle yağdı. Türkler, çıplak topraklara edilen ateşlere Bulgarların vücutlarına attığı kurşunlarla, Bulgar kızlarının ayaklanma şarkılarına, kız kardeşlerinin ırzına geçerek ya da erkek kardeşlerinin boğazlarını keserek

²²⁰ Vazov, İvan, 2000, s. 57.

²²¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 115.

²²² Vazov, İvan, a.g.e., s. 38.

cevap veriyorlardı. Türkler silahsız yolcuları öldürüyor, evleri yakıyor, insanları esir ediyor ve ganimetleri zaptiyelerle bölüşüyorlardı. Tüm Trakya yapılan saldırı ve gaddarlıktan feryat ediyordu.”²²³

Ognyanov, gerçek kimliğinin ortaya çıkması üzerine, gizlenmek için Ovçeri Köyü’ne kaçır. Ancak bu köy, yazarın “yarı haydut” olarak nitelendirdiği Türklerle doludur ve Bulgarların acımasızca öldürüldüğü bu köy tehlikelidir:

“(…) Dağın eteklerinde bulunan Ovçeri köyüne gitmek, Ognyanov için tehlikeyle doluydu çünkü burada ardı ardına dizili Türk köyleri bulunuyordu. İki pehlivanın cesetlerinin bulunması söylentisi daha bugün bu yarı haydut yuvasına şimşek gibi düşecekti. Eğer onu şüpheli diye yakalamazlarsa gavur diye sopadan öldüreceklerdi, her gün bu bölgede birkaç kişi öldürülüyordu.”²²⁴

Ognyanov, Akça Kilise’ye, Rada’ya hayatta olduğunu haber vermek üzere yola çıkarken tanınmamak için Türk kıyafetleri giyer. Dinlenmek için durduğu kahvehane Türklerle tıka basa doludur. Orada bulunanların kendisi hakkında konuştuğuna tanık olur. Bir han sahibi olan ve Türklere casusluk yapan Bulgar Raçko Pridle, Türk kılığındaki Ognyanov’u fark eder ve ona yakın olabilmek için vatansever bir Bulgar gibi Osmanlı Devleti’nin adaletsizliklerini ve zorbalıklarını şöyle eleştirir:

“Felaketler, ölümler, her gün soygun... Hana yolcu gelmiyor, Balkan dağı kapalı, ben ise para kaybediyorum. Hele Emeksiz Pehlivan’ın cesedini çıkardıklarından beri Osmanlılar çok fenalık yapıyor. Sözde komitaları arıyorlar, onun yerine masum insanları kesiyorlar. (...)”²²⁵

Yapıtın sonunda Sokolov, Rada ve Ognyanov savaşarak kahramanca ölür. Osmanlı askerleri Ognyanov’un kellesini bir sırığa geçirerek kasabanın ortasına diker:

“(…) Tüm ordu yarım saat sonra şeytani bir zevkle, zafer kazanmışçasına bir sırığa geçirilmiş Ognyanov’un kafasıyla vadiden ayrılıyorlardı.

²²³ Vazov, İvan, 2000, s. 116.

²²⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 157.

²²⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 172.

Bıçaklarla parçalara ayrılan Doktor'un kafatası ganimet için işe yaramazdı. (...)"²²⁶

Ognyanov'un kellesini alan bu ordu, vahşi sesler çıkaran bir kalabalık olarak betimlenir: "*Vahşi seslerle kalabalık kasabaya geldi. Kasaba daha boştu ve terkedilmiş bir mezarlıktan daha sessizdi. Ganimeti meydana çaktılar.*"²²⁷

Yazar, Osmanlı Devleti'nin zorbalığını vurgulayarak Bulgarların ayaklanmaya giden yolda adeta haklı nedenlerinin olduğunu altını çizmeye çalışmaktadır. Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin adaletsizliği ve yöneticilerin zorbalığı karşısında ezilmiş ve köşeye sıkışmış Bulgar halkının korkusu oldukça yoğundur. Vazov'un bu korkuyu hissettirebilmek için Klisura'da çıkan ayaklanmada halkın yaşadığı paniği detaylı bir biçimde betimlemesi bu düşünceye örnek oluşturur:

"(...) Panik korkusu bir saatte Klisura'yı boşaltmıştı ve bu dağ vadisini tıka basa doldurmuştu. Herkes koşuyordu, tıpkı peşlerinden birileri kovalarcasına nefessiz ve akıllarını kaçırmış bir halde kaçıyorlardı. Bazıları sırtında bir elbise ile çıkmış, diğerleri çeşitli yorgan, ev eşyası, eski elbise ile yüklü hatta aceleyle kapıldığı en gereksiz eşyalarla. Bu, bazen gülünç bir hâl alıyordu. Evini barkını bırakan varlıklı ev sahipleri bu saatte gerekmecek sadece bir duvar saatini koltuğunun altına almışlardı... Başka bir tarafta bir kadın, kalburunu taşıyor ve bu kalbur kaçarken ona oldukça engel oluyordu. (...) Bir uçurumun dönemecinde koşmaktan bitap düşmüş, korkudan ve akan kandan aklı gitmişti, nehre düşmüş olan bir kıza takılıp düştü, genç kız yardım için acı acı feryat ediyordu. Biraz ötede muhtemelen kaçışını kolaylaştırmak için bir annenin bıraktığı, ağlamaktan morarmış kundakta bir bebek vardı... Nineler, erkekler, kadınlar bu zavallı bebeği atlayıp geçiyorlardı; ancak kimse onu görmüyor, duymuyordu. (...)"²²⁸

Romandaki Türk korkusuna örnek oluşturacak önemli olaylardan bir diğeri de Stefçov'un karısı Lalka'nın cenaze töreni sırasında yaşanır. Casus Raçko törende öfkeye ve büyük bir kalabalığa neden olur. Bu kalabalığın yarattığı panikle Bulgarlar Türklerin kasabaya geldiğini ve kendilerine zarar vereceğini düşünürler:

²²⁶ Vazov, İvan, 2000, s. 420.

²²⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 420.

²²⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 364-365.

“Panik başladı, çılglık ve bağırlara karışmış sesler Tanrı’nın evini doldurdu. Halk nereye saklanacağını bilmeden korkmuş bir sürü olarak kaçıyordu. (...) Çılgınca korkmuş olan halkın büyük kısmı kiliseyi geziniyor, kaçıyor, dönüyor ve bağıryorlardı. Genç kadınlar çılglık atıyorlar, hiç kimse onlara yardım etmiyor, şuurlarını kaybediyorlardı, birkaç yaşlı nine mihrabın merdivenlerinde bitkin düşmüş ve ezilmişti. Delice bir korku yüzlerinden okunuyordu. (...)”²²⁹

Emeksiz Pehlivan ile Topal Hasan’ın cesetlerinin ortaya çıkması Akça Kilise’de büyük bir huzursuzluk başlamasına neden olmuştur. Türklerin intikam almasından korkan Bulgarların endişesi şöyle betimlenir:

“Tam Aziz Andreas²³⁰ gününe denk gelen serüven Akça Kilise’nin sakin ortamını temelden sarstı. (...) Boyço’nun kimliğinin ortaya çıkması büyük küçük herkesi hayrete düşürdü, iki Türk’ün cesedinin gömüldükleri yerden çıkarılması ise kasabada korkuya neden oldu. Bu, gerçekten de ürpertici bir olaydı. Türk hakimiyetinin şüphelerinin uyanmasını geçtim, Türk halkı arasında da intikam hareketleri ortaya çıkmaya başladı. Toplu şekilde Bulgarların boğazlama gününü beklerken şimdilik kanlı kötülüklerle azıyorlardı. Kırlara ve yollara daha fazla Bulgar cesedi düşüyordu, bir yerden başka bir yere haberleşme son derece tehlikeliydi. (...)”²³¹

Osmanlı Devleti’nin yarattığı baskılar sonucunda oluşan bu gergin korku ortamı, Bulgarlar arasında Osmanlı İmparatorluğundan kurtulmak için farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olur. Romandaki karakterlerin bir kısmı Rusya’nın yardımıyla kurtuluşa ulaşacaklarına inanır. Örneğin, mahalle mektebinde öğretmen olan Rada’nın öğrencileri, aralarında Stefçov’un da bulunduğu halkın önünde sınav olmaktadır. Orada bulunan Ognyanov, küçük kıza şu soruyu sorar: “*Sıbkacığım, şimdi söyle bana. Bulgarları Yunan esaretinden hangi çar kurtardı?*”²³²

Soruyu yanlış anlayan küçük kız, şöyle cevap verir: “*Yunan boyunduruğundan Bulgarları Çar Asen kurtardı, Türk boyunduruğundan ise Rus çarı Aleksandır kurtaracak.*”²³³

²²⁹ Vazov, İvan, 2000, s. 304.

²³⁰ Sveta Andreya (Андреевден): Hristiyan inancına göre Hz.İsa’nın on iki havarisinden biri olan Petrus’un kardeşidir. 30 Kasım, Aziz Andeas günü olarak bilinir.

²³¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 209.

²³² Vazov, İvan, a.g.e., s. 74.

²³³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 74.

Vazov, küçük kızın bu cevabıyla Osmanlı idaresindeki Bulgar halkının kurtuluş ümidinin Rusya'ya bağladığını açıkça ifade etmiştir. Benzer bir konuşma Ganko'nun kahvehanesinde geçer: “(...) *Eğer Tanrı Türkiye'nin*²³⁴ *düşeceğine karar vermişse böyle bir işi acemilere, bize yüklemeyecektir.*”²³⁵

Kahvehanede bulunanlar hep bir ağızdan şöyle der: “*İvan Dede*²³⁶, *İvan Dede.*”²³⁷

Komite üyeleri Bulgaristan'ın bağımsızlığı hakkında konuşur. Orada bulunan Kableşkov Rusya'nın her zaman yanlarında olacağını şu sözlerle dile getirir: “*Yeter ki ilk silah atılsın, çift başlı kartal üzerimize kanatlarını açacaktır.*”²³⁸

Romandaki karakterlerin bir diğer kısmı ise ayaklanarak Türklerden bir an önce intikam alınması ve bu yüzden de onların acımasızca öldürülmeleri gerektiğini düşünür:

“(...) O kadar güçlüyüz ki çürük Türklerle tek başımıza baş edebiliriz. Türkiye güçsüz, malî olarak çökmüş, Türk halkı ise yoksullaşmış halde bir kenarda kalacak. Zaten boyunduruk altında iniyor. Ordunun morali çökmüş ve dikkate alınacak durumda değil. (...) Bu harap olmuş ve korkmuş devlet, biz ayaklanırken ne yapacak?.. Biz bir günde yüz bin kişiyi ayaklandıracacağız! (...) Ayrıca sadece biz mi olacağız? Türkiye'nin batısında saldırmaya hazır Sırbistan ve Karadağ şahinleri; sırtında ise bu duruma ağzı açık seyirci kalmayacak olan Yunanistan duruyor... Hersek ve Bosna baştan sona alevlenecek, Girit ise o da aynı şekilde. Bunların yanına Sultan Aziz'i tahttan indirmek için buhranlı zamanı bekleyen İstanbul'daki isyanı da ekleyin. Her tarafta kaos havası... Bizim ayaklanmamız Türk İmparatorluğunun cenaze duası olacaktır!”²³⁹

Türkleri öldürme isteği, Ganko'nun kahvehanesinde geçen alaylı bir konuşmada açığa çıkar: “*Lyubobratich'in bıçağından çok mu lahana geçmiş görelim?*”²⁴⁰

Türklerden “dinsiz” olarak söz eden Miço Ağa ise kiraz gövdesinden hazırladıkları toplarla Türkleri nasıl öldüreceklerini büyük bir keyifle şöyle anlatır:

²³⁴ Yapıtın orijinalinde “Türkiye” olarak nitelendirilmektedir.

²³⁵ Vazov, İvan, 2000, s. 117.

²³⁶ İvan Dede: Rusya.

²³⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 117.

²³⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 243.

²³⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 241-242.

²⁴⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 118.

“İçeriye büyük bir kantarın topuzu girecek; ancak azar azar cephaneyle dolduracağız. Böylelikle top, daha fazla dinsizi devirecek. Senin kiraz ağacı harikalar yaratacak...”²⁴¹

Romanın ilk bölümlerinde varlıklı bir Bulgar olan Marko Ağa'nın evindeki bir sahne intikam düşüncesine örnek oluşturur. Marko İvanov'un aile bireyleri bir aradadır. Marko'nun annesi İvanitsa Nine torunlarından en küçüğünü uyutmaya çalışırken onu Türkler ile korkutur. Diğer torunu Petır ise çoktan nefret ve intikam duygularıyla kuşatılmıştır bile:

“İvanitsa Nine kucığında torununu sallarken: Uyu babaannesinin, Türkler gelip seni kapacak, uyu.
Marko surat astı ve: Anne, çocukları şu Türklerle korkuttuğun yeter! Kalplerine korku sokacaksın!
İvanitsa Nine: Eh, ben böyle biliyorum. Büyüklerimiz de bizleri Türklerle korkuturdu. Hem Tanrı onları kahretsin, korkulacak insan değil mi? Yetmiş yaşında kadımm, İyi günlerin gelmeyeceğini söyledikleri yerde gözlerim açık öleceğim.
Petır: Nineciğim, büyür büyüz Vasil Abim, Georgi abim ve ben kılıçlarımızı kuşanacağız ve tüm Türkleri kılıçtan geçireceğiz.”²⁴²

Doktor Sokolov'un, Ognyanov'un öldürüldüğünü düşündüğü an Türklerden intikamını almak için ant içmesi dikkat çekicidir:

“(...)Benim talihsiz Boyço'm! Neden ben ölmedim ki, o da halka örnek olarak ve sözleriyle onları alevlendirseydi... Biliyor musun Kandov? O gerçek bir kahramandı, asil bir ruh. Ah, onun kanının intikamını korkunç şekilde alacağız! Bir can için yüz can alacağız. Bu barbarların analarını ağlatacağız.”²⁴³

Türklerden alınacak olan intikam, ayaklanmayı destekleyen Bulgar halkı arasında büyük bir mutluluğa neden olacaktır. Örneğin, Ganko'nun kahvehanesinde Hersek Ayaklanması hakkında konuşulduğu sırada Hersek'te öldürülen her Türk için Bulgarların yaşadığı sevinç dikkat çekicidir. Rus sempatzamı olan Miço Ağa'nın

²⁴¹ Vazov, İvan, 2000, s. 275.

²⁴² Vazov, İvan, a.g.e., s. 17.

²⁴³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 217.

Lyubobratıç ve Bojo Petroviç'in binlerce Türk'ü öldürdüğünü söylemesi üzerine kahvehanedekiler sevinçle tepki verir: *"Bravo, çok yaşasınlar!"*²⁴⁴

Romanın sonunda Rada'nın Türkler tarafından öldürülmesi üzerine Sokolov, Tosun Bey'in ordusuna ateş ederken şu intikam cümlelerini dile getirir: *"Uyuz köpekler! Bulgar kanının her damlasını çok ağır ödeyeceksiniz!"*²⁴⁵

Yapıtta yer alan bu korku ve intikam duyguları Bulgar halkının Türklere karşı büyük bir nefret duymasına neden olmuştur. Yusuf Ağa ve Hasan Ağa'nın ölüsünün kurtlar tarafından yendiğini duyan köylü Kalço'nun sevincinde bu nefretin izlerine rastlanmaktadır:

"Türkleri yiyip bitirmişler, onlardan bir zerre bile kalmamış. Bir grup Türk onları aramak için gitmiş; ancak onları değil de Sardan tepesi yanında paçavralarını ve kemiklerini bulmuşlar. Anladığım kadarıyla Hacı Ömer Ağa, zaptiyelerin atlarla giderken kurtlar tarafından kovalandığını ve kaçmaya koyulduklarını, Türklerin bir tarafa atların diğer tarafa düştüğünü anlattı. Atın biri kaybolmuş. Kurtlar, atlardansa efendilerin etinin daha lezzetli olduğunun kokusunu almışlar. (...) Şerefe kahramanlar, umarım tüm Türkler böyle geberip gider. Onlar köpek soyundandı ve yine köpeklere yem oldular."²⁴⁶

Bu nefret duygusu en çok hazırlıkları yapılmakta olan ayaklanmaya destek verenler arasında görülür. Ognyanov'un Bulgaristan'ın bağımsızlığı için Akça Kilise kasabasına geldiğini öğrenen papaz yardımcısı Vikentiy ve Ognyanov arasında geçen bir sohbet buna örnektir:

"Hoş geldiniz Bay Kraliç, şimdi daha çok sevdiğim bir misafir ve kardeşsiniz. Bulgaristan'ın sizin gibi iyi oğullara ihtiyacı var. Şimdi çok ama çok işimiz var. Türklerin zorbalıkları tahammül edilemez, halkın öfkesi zirveye ulaşmak üzere. Ayaklanma için hazırlanmamız lazım. (...)"²⁴⁷

²⁴⁴ Vazov, İvan, 2000 s. 113.

²⁴⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 420.

²⁴⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 206.

²⁴⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 32.

Yapıtta Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan karakterlerin tümü yüceltilmiştir. Bu bağlamda Ognyanov'un gerçek kimliğini henüz bilmeyen Rada'ya geçmişte Türklere yaptıklarını açıkladığı bölüm çarpıcıdır. “Barbar” olarak nitelendirdiği Türkleri öldürmesi sonucu başkahramanla okur arasında duygusal bir bağ kurulmuştur: “*Evet, bir sineği dahi öldürmemiş olan ben, iki Türk'ü öldürdüm. Onları öldürmem gerekiyordu çünkü benim önümde ve elleri bağlı olan babasının gözleri önünde kızına tecavüz edeceklerdi...*”²⁴⁸

Türk yanlısı Yordan Ağa'nın kızı Ginka Abla ise isyancılar için peksimet hazırlarken babasını ve ayaklanmaya destek vermeyen Stefçov'u şöyle eleştirir: “*(...) Zaten siz Yahudi ya da Türk'sünüz, Bulgar değilsiniz. Bu insanlar ne için ve kim için ölüyorlar?(...)*”²⁴⁹

Kilisede görev yapan Papaz Stavri ayaklanma için tüm halkın maddi ve manevi olarak hazır olduğunu anlatırken Türklere karşı başlatılacak ayaklanma için hissettiği heyecanı şöyle dile getirir:

“*(...) Bak, büyük küçük herkes bunun hakkında konuşuyor. Kadınlar, kızlar, çocuklara kadar herkes bu muhabbetlerle oturup kalkıyorlar. Hem şarkılarına kulak ver 'ah' ve 'oh' yok hep herkes tüfek ve kılıç sesleri çıkartıyor, davullar çalarken yüreğim kalkın, Türklerle savaşın diye oynuyor. (...)*”²⁵⁰

Ayaklanma için hazırlanan genç Bulgarlar ayaklanma gününü düğüne benzetir ve silah temin ederler: “*Ben artık düğün için hazırım, yalnızca Filibe'den revolverimi bekliyorum. Revolverim için yüz yetmiş kuruş da gönderdim. (...)*”²⁵¹

Romanda Bulgar halkına özgürlük getirecek olan ayaklanmaya destek veren Ognyanov, Sokolov, Borimeçka gibi karakterlerin yanı sıra ayaklanmanın başarıya ulaşacağına inanmayan ve bu nedenle gelecekte endişeli aynı zamanda Vazov'un

²⁴⁸ Vazov, İvan, 2000, s. 80.

²⁴⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 393.

²⁵⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 115.

²⁵¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 182.

babasının bir prototipi olan Marko Ağa gibi karakterler de vardır.²⁵² Kendisi de bir Bulgar olmasına ve Osmanlı yönetiminden kurtulmayı yürekten istemesine karşın Marko Ağa'nın Bulgarların başlatacağı ayaklanmaya yönelik endişeleri vardır. Daha önce bastırılmış Eski Zağra Ayaklanması'nda yaşanan hayal kırıklığının tekrarlanmaması için ayaklanma hazırlığında bulunan isyancıları şöyle uyarır: “(...) *Zağra olayının tekrarlanmaması için bir şeyi yapmadan önce beş kez düşünün.*”²⁵³

Ona göre hazırlıkları yapılan ayaklanma, Hersek Ayaklanması'ndan da farklı olacaktır. Çünkü Bulgarlar üzerinde Osmanlı Devleti'nin güçlü bir hakimiyeti vardır. Öyle ki Marko Ağa, Bulgar halkının adeta bir “fare deliğinde” yaşadığına ve düşüncelerini dile getirdikleri anda sonlarının ölüm olacağına inanmaktadır: “*Böyle şeyler söyleme Doktor. Hersekliler başka, biz başkayız, biz fare deliğinde yaşıyoruz, bir kımıldadık mı bizi koyun gibi kesecekler. Sana hiçbir yerden yardım gelmeyecek.*”²⁵⁴

Bunun yanı sıra Marko Ağa, beş yüz yıllık büyük bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin kolay kolay devrileceğine de inanmaz:

“(...)Ateşle oynuyoruz! Tüm dünyayı korkutmuş olan beş yüz yıllık imparatorluk birkaç toy tarafından çakmaklı silahlarla nasıl devrilsin? Dün bizim Vasil'e rastladım, Türkiye'yi devirmek için manastıra benim şışhanemi²⁵⁵ götürüyor. Vasil'i tavuk kesmeye zorlarım, o yoldan birini çağırır, bir damla kan görmeye korkar. (...) Biz burada cehennemdeyiz. Ayaklanma! Tanrı vermesin, böyle bir şey bizim için yıkım olacaktır. Burada taş üstünde taş kalmayacak.”²⁵⁶

Vazov, Marko Ağa gibi Osmanlı Devleti'nin yıkılması konusunda endişeli karakterlere olumsuz bir tutumla yaklaşmazken Türklerle iyi ilişkiler kuran ve ayaklanma karşısında yer alan Bulgar karakterleri toplum içinde nefret edilen kişiler olarak yansıtır. Osmanlı Devleti yönetimini benimseyen ve Bulgarların başlatacağı

²⁵² İvan D.Şişmanov, 1976, s. 263.

²⁵³ Vazov, İvan, 2000 s. 278.

²⁵⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 38.

²⁵⁵ Şışhane: Namlusu altı yivli tüfeğe verilen ad.

²⁵⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 116.

özgürlük hareketine karşı olan varlıklı Bulgarlar ile Osmanlı Devleti'nin resmi olarak para karşılığı görevlendirdiği Bulgar casuslar bu olumsuz karakterler arasındadır. Varlıklı bir Bulgar olan Yordan Diamandiev yani Yordan Ağa, romanın olumsuz kişilerin başında gelir. Türklere sempatisi olan Yordan, Osmanlı'nın ayaklanma hazırlıklarından haberi olmamasını şöyle eleştirir: “(...) *Türkler ne yapıyorlar canım? Kör ve sağırlar mı ki imparatorluğun altına tünel kazıldığını hissetmiyorlar?*”²⁵⁷

Yordan'ın görüşleri Nisan Ayaklanması'na katılanlara karşı da oldukça serttir:

“Al işte, kasabamızı ateşe koymak için nasıl rezillikler yaptılar. Köpekler gibi bizi kılıçtan geçirmelerine, burada taş üstünde taş bırakmamalarına kıl payı kaldı! Diğer arsızlar nerede şimdi, onlara sorayım, ayaklanma için kime sordular? Şimdi onları bana, buraya getirin, ben onlar hakkında hüküm vereyim!.. Ayaklanıyorlar! Kime karşı? Sultanlığa karşı mı, babasına karşı mı yoksa iki gözü gibi bizi koruyan, saçımızdan bir kıl bile düşmesini istemeyenlere karşı mı... Onca yüz yıl sultanın tahtı altındaydık, dedelerimiz de babalarımız da iyi mesut yaşadılar, torunlarımız ise bundan daha iyi bir durum bulmayacaklar... Aklımızı başımıza almazsak günümüzü göreceğiz... Burası kimin hoşuna gitmiyorsa Moskova'ya gitsin... Biz halimizden memnunuz...”²⁵⁸

Yordan Ağa, ayaklanma sırasında bir kiliseye gizlenmiş olan Kandov ve arkadaşlarını ele vererek gönüllü Osmanlı birliklerine şöyle seslenir: “*Vurun! Ne oyalanıyorsunuz? Kasabada eşkıyaları istemiyoruz, sultan düşmanları istemiyoruz.*”²⁵⁹

Ancak Yordan'ın Türklere duyduğu bu sempati onu romanın en nefret edilen karakterlerinden biri haline getirir:

“(...) Onun zenginliği artıyordu, evlatları iyi yaşıyordu, ismine hürmet ediliyordu; ancak kimse Yordan'ı sevmiyordu. Yoksullar üzerindeki eski hırsızlıkları ve adaletsizlikleri, Türklere olan dostluğu şimdi onu nefret edilen biri yapmıştı. (...)”²⁶⁰

Olumsuz Bulgar karakterlerden bir diğeri ise kuşkusuz Stefçov'dur. Stefçov, bir Bulgar olmasına karşın her koşulda Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korur: “*Beyefendi*

²⁵⁷ Vazov, İvan, 2000, s. 222.

²⁵⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 389-390.

²⁵⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 409.

²⁶⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 53.

burada devlete ve onun büyük sultanına karşı isyan fikirleri öğretiliyor. Burada daha fazla duramayacağım, gidiyorum.”²⁶¹

Bezportev’in isyancıların yakalanması için elinden geleni yapan Stefçov’dan nefretle söz etmesi de şaşırtıcı değildir: “*Yordan Ağa... Çakmak taşıyla derisini yüzeceğiz... Ya Stefçov? Taş altında uyusun köpek!*”

Türlere yakınlığı ile bilinen bir diğer Bulgar, Türkçe öğretmeni Stefan Merdevenciev’dir. Genç öğretmen, Türk diline aşıktır; ancak Vazov, karakterinin bu sevgisinin çıkar ilişkisine bağlı olduğunu, Türklerin herhangi bir çıkar olmadığı takdirde sevilemeyeceğini dile getirir: “*(...) Bir Bulgar’ın Türkçeyi sevebilmesi için ya Türkleri sevmesi ya da Türklerden bir menfaatinin olması gerekir.*”²⁶²

Yazar, Türklerle casusluk yapan Bulgarlar için de oldukça acımasızdır ve bu kişilerin de tıpkı Türkler gibi öldürülmesini ister. Örneğin, Türklerin resmi casusu olan Hristo Zamanov komitacılara göre öldürülmesi gereken biridir. Miço Ağa onun hakkında şöyle der: “*Şeytan bu dinsiz oğlanı alsın, benim akrabam; ancak ondan bir leş gibi tiksiniyorum.*”²⁶³

Papaz Dimço ise şunları ekler: “*Ne çok anayı ağlattı bu canavar! Boynuna kadar günahlara batmış olsa dahi onu ortadan kaldıran kişi Tanrı önünde melek kadar temiz olacaktır. (...)*”²⁶⁴

Türklerin yanında olanlar kadar taraf değiştirenler de yazarın nefret odağı haline gelmiştir. Örneğin, Nisan Ayaklanması’nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine komitacıların tarafını tutan Fratyu taraf değiştirerek Osmanlı Devleti’ni şöyle övmüştür: “*Onun büyük sultanlığı çok yaşasın!*”²⁶⁵

²⁶¹ Vazov, İvan, 2000, s. 75.

²⁶² Vazov, İvan, a.g.e., s. 77.

²⁶³ Vazov, İvan, a.g.e., s. 118.

²⁶⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 252.

²⁶⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 390.

Vazov ise bu durumu sert bir biçimde eleştirir: “(...) Öyle bir zamana geldik ki Yordanlar haklı, Fratyular ise dürüsttü. Yere düşene tüm alçaklığın yapılmasına izin veriliyordu çünkü zafere ulaşana her türlü zorbalık serbestti. (...)”²⁶⁶

Romanda, taraf değiştirenler gibi Türklere yardım edenlere karşı da sert bir eleştiri vardır. Örneğin, siperlerde Türklere yardım gerekçesiyle yakalanan bir “çingene” için Ognyanov ölüm cezasını uygun bulur:

“Bulgaristan’ın düşmanlarına hizmet etmek gibi iğrenç bir amaçla hapis haneden üç kez kaçan Klisuralı Çingene Mehmet, savaş heyeti tarafından diğer vatan hainlerine örnek olsun diye ölüm cezası ile cezalandırılmıştı.(...)”²⁶⁷

Yukarıda da örneklendirildiği gibi İvan Vazov, yapıtında kendi milletinden olanları yüceltirken Türkleri hakarete varan söylemlerle aşağılayarak küçük düşürür. Örneğin, Akça Kilise’de gerçek kimliğinin öğrenilmesi üzerine kasabadan kaçan Ognyanov’un vurulduğunu öğrenen Marin Amca Türkler için şu yorumu yapar: “*Hay bu dinsiz alçakları Tanrı kahretsin! Hay köpekler yesin! Tanrı onları kahretsin!*”²⁶⁸

Yazar, Türk kılığına girmiş Ognyanov’un Osmanlı gönüllü birlikleri arasındaki durumunu anlatırken hakaret içeren şu ifadeleri kullanır: “(...) *Ognyanov’un bu akşam, tam da zamanıyken onu bu güç duruma sokan ayak takımı Türklerden yakasını kurtarması lazımdı çünkü yarın bunu yapması imkansızdı.*”²⁶⁹

Romanda Türklerin Hristiyan kızları için tehlikeli olduğu da sıklıkla vurgulanır. Genellikle kadın düşkünü olarak yansıtılan Türk tiplerine yönelik nefret, Rada’yı Türklerin olduğu bir yerde tek başına bırakmak istemeyen Ognyanov’un şu sözlerinde

²⁶⁶ Vazov, İvan, 2000, s. 390.

²⁶⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s. 333.

²⁶⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 161.

²⁶⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 340.

açığa çıkar: “Hayır, seni bu vakitte burada bırakamam. Ya o barbarlar senin arkandan gelirlerse. (...) Bu canavarlar?.. Hayır, seni korumak için burada ölürüm daha iyi...”²⁷⁰

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere sanatçı, Osmanlı Devleti’ne, Türklere ve İslamiyet’e karşı ön yargılı bir tutum sergilemiştir. Dinsel motifleri de romanında sıkça kullanan sanatçının Türklere karşı bu olumsuz yaklaşımı Bulgar halkının da Osmanlı Devleti’ne, İslamiyet’e ve Türklere ön yargıyla yaklaşmasına neden olur.

Yaklaşık beş yüz yıl Osmanlı İmparatorluğunun tebaası olarak yaşamış olan Bulgar halkının Türk kültüründen etkilenmemesi neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda aşağıdaki bölümde romandaki Türk etkileri detaylı bir biçimde incelenecektir.

3.5. “Boyunduruk Altında” Romanında Osmanlı-Türk Etkileri

Çok uluslu imparatorlukların hemen hemen hepsinde görülen kültürlerarası etkileşim, kuşkusuz “*Boyunduruk Altında*” romanında da göze çarpar. Uzun yıllar Osmanlı Devleti’nin bir parçası olan Bulgar halkının, toplumun örf ve adetlerinden, gelenek ve göreneklerinden, kültürlerini oluşturan yaşama biçimlerinden etkilendikleri ortadadır. Bu bağlamda yapıtta birçok Türk etkisine rastlamak mümkündür. Örneğin, Türklerin yaşayışında yer alan “sofra” kültürü yapıtın ilk bölümlerinde yer almaktadır. Bilindiği gibi dönemin Müslüman toplumları sofra olarak adlandırdıkları yer sofralarını tercih ederler. Müslüman toplumun bu alışkanlığından Bulgarlar da etkilenmişlerdir. Örneğin, Akça Kilise’nin varlıklı ailelerinden olan Marko Ağa’nın ailesi sofra başında yemek yer. Yemek sırasında ise sofra adabına dikkat eder: “*Sofraya oturunca fesini çıkart.*”²⁷¹

²⁷⁰ Vazov, İvan, 2000, s. 416.

²⁷¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 14.

Bulgar halkının giyim kuşamında da Osmanlı geleneksel giyim kuşamını örnek aldığı görülür. Ganko'nun kahvehanesine giren bir Rus sempatizanı Miço Beyzade şöyle betimlenir: *“Yaşlı, kısa boylu ve kara suratlı bir adam olan Miço Beyzade, çuhadan bir salta²⁷² ve şalvar giymişti.”*²⁷³

Vatansever bir Bulgar olan Ognyanov'un üzerinde Osmanlıların giydiği setre vardır. Sokolov, Ognyanov'u şöyle betimler: *“(…) Karanlıkta gördüğüm kadarıyla üzerinde ince yıpranmış bir setre vardı.”*²⁷⁴

Sokolov da diğer Bulgarlar gibi setre giymektedir: *“Doktor fesini ve setresini özensiz bir biçimde fırlattı. (…)”*²⁷⁵

Türklerin resmi casusu olan ancak vatansever bir Bulgar olan Zamanov'un giyim kuşamında Osmanlı etkilerini görmek mümkündür:

*“(…) Kısa kesilmiş bıyıkları tıpkı fesinin altından çıkan arkadaki kabarık duran yağlı taranmamış olan saçları gibi hızlı bir biçimde kırışmıştı; başının üst tarafı ise keldi. Üzerinde siyah çuhadan yakaları iğrenç bir şekilde yağdan parlayan, uzun zamandan beri giyilmiş olan mor kumaştan bir aba vardı. (…)”*²⁷⁶

Kör Kolço komitacı bir Bulgar olmasına karşın başında Osmanlı fesiyle²⁷⁷ dolaşan bir Bulgar'dır. Ognyanov'un hayatta olduğunu öğrenmesi üzerine fesinden söz edilir: *“Fesini havaya fırlatarak: “Viva! Yaşasın! Sevinç ve şan! Sevinin kardeşler! Delirin! Ben delireceğim!” diye kendinden geçmiş şekilde bağırıyordu. (…)”*²⁷⁸

Türk kılığına giren Ognyanov'un üzerindeki sayesinde okur, Türklerin o dönemin giyim kuşamı hakkında bilgi sahibi olur:

²⁷² Salta: Osmanlı Devleti'nde Müslüman halkın giydiği, genellikle deriden yapılan kısa üst giysisi, cepken.

²⁷³ Vazov, İvan, 2000, s. 112.

²⁷⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 38.

²⁷⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 39.

²⁷⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 229.

²⁷⁷ Fes, özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı ruhunu yansıtan bir sembol olarak yaygınlaşmıştır. Bkz. Turan, Namık Sinan, “16. yüzyıldan 19. yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, Cilt:60, Sayı: 4, 2005, s. 262.

²⁷⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 245.

“Neredeyse solmuş olan yırtık pırtık yeşil sarığı, alnını kaşlarına kadar kapatıyordu, ensesi traşlıydı, üzerinde yıpranmış düğme ilikleri olan kısa basma yelek; sırtında, boyun kısmı düğmelenmemiş, aşınmış kolları olan yırtık bir cepken; belinde çakmaklı²⁷⁹ bir piştovun,²⁸⁰ kısa harbinin,²⁸¹ Akça Kilise yatağanının²⁸² ve çubuğun²⁸³ sokuşturulduğu yağlı bir silahlık;²⁸⁴ ayak bileğine kadar düğmelenmemiş bacak kısmı dar bir potur²⁸⁵ ve kayışlı seğmen²⁸⁶ çarıkları vardı.(...)”²⁸⁷

Uzun süre Türklerin arasında yaşamış olan Ognyanov, Türklerin yaşayışlarına aşinadır, Türkçeyi bilir ve ağaların bulunduğu bir handa Türklerin sohbetlerini anlar.

Osmanlı kültüründe önemli bir mekân olan kahvehanede oturan Türklerin âdetleri şöyle betimlenir:

“(…) Uzun süre Türklerin arasında yaşamış olduğundan dillerine ve davranışlarına yabancı değildi. Yemenileriyle²⁸⁸ ve ellerinde çubuklarıyla hasıra oturmuşlardı. Tütünden çıkan yoğun duman kahvehaneyi dolduruyordu.”²⁸⁹

Yapıtta Türklerin kültürel bir parçası olan “hamam” geleneği de yer almaktadır. Kasaba büyüklerinin iki Bulgar gencinin nikahları kıyılmadan önce hamama gitmelerini istemesi buna örnek oluşturur: “*Hayır, ilk önce onları davullarla yıkanmaları için hamama götürelim.*”²⁹⁰

Yüzyıllardan beri Türk çocuklarının oyunu olan “çelik çomak oyunu”²⁹¹ yapıtta şöyle geçer: “(…) *Çocuklar, çelik çomak, top, sek sek ve topaç oyunlarını; ağaçtan kılıç, düdüklerden silah yaparak sokak aralarında talim oyunlarıyla değiştirdiler.*”²⁹²

²⁷⁹ Çakmaklı: Tabanca veya tüfeklerde bulunan tetik düzeni.

²⁸⁰ Piştov: Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan, paçavrayla sıkıştırılmış barutu horozunda bulunan çakmak taşı ile ateşleyip kurşun bilyeyi atan, kısa namlulu, tek atış yapılabilen bir tabanca türü.

²⁸¹ Harbi: Ateşli silahların içini temizlemek için kullanılan çubuk.

²⁸² Yatağan: Namlusu kavisli, iki yanı da kesici, bir tür uzun savaş bıçağı.

²⁸³ Çubuk: Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık.

²⁸⁴ Silahlık: Tabanca, bıçak vb. silahları yerleştirmek için kullanılmış olan, kat kat, enli, meşin kemer.

²⁸⁵ Potur: Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir pantolon türü.

²⁸⁶ Seğmen: Genellikle atlı olarak savaşa katılan, kendi içlerinde hiyerarşik bir düzen bulunan yarı askerî güvenlik gücü.

²⁸⁷ Vazov, İvan, 2000, s. 168.

²⁸⁸ Yemeni: Bir tür hafif ve kaba ayakkabı.

²⁸⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 169.

²⁹⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 140.

²⁹¹ Türktaş, Metin, Divani Lügatit-Türk'te Yer Alan XI. Yüzyılda Türkler Arasında Oynanan Oyunlar, PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:5, 1999, s.64.

²⁹² Vazov, İvan, a.g.e., s. 288.

Yukarıdaki örnekleri verilen Türk etkisi yazarın üslubunda da açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki bölümde İvan Vazov'un romanda kullandığı üslup detaylı bir biçimde incelenecektir.

3.6. “Boyunduruk Altında” Romanında Üslup

Yukarıda söz edilen Osmanlı-Türk etkisi Bulgarların yaşantısına, gelenek ve göreneklerine olduğu kadar dillerine de yansımıştır. İvan Vazov her ne kadar Osmanlı İmparatorluğuna başkaldırıcıyı yüceltse de olayları kaleme alırken Türk dilinin etkisinden kaçamamıştır. Osmanlı idaresinde yaşamış olan yazar, yapıtında Türkçe sözcüklere sıklıkla başvurmuştur. Öyle ki, Vazov 1895 yılında Nayden Gerov'un oluşturmuş olduğu “*Bulgar Dili Sözlüğü*”nde “*masal, pencere, şeker, bayrak, berber*” gibi sözcüklerin Bulgarcası olmasına rağmen sevmediği Türk dilinin etkisinden kurtulamaz. Kullanmış olduğu Türkçe sözcükler tezimizin sonunda sözlük şeklinde sunulmuştur.

Sanatçı yapıtında deyim ve atasözlerine de yer vermiştir. Türkçede “*külaha anlatmak*” deyimini romanda “*Onlar bu boş sözleri benim kirli fesime anlatsınlar!*”²⁹³ şeklinde kullanılmıştır. “*Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.*” deyimini, “*Çömlek yuvarlanmış, kapağını bulmuş*”²⁹⁴ olarak, “*Evli evine köylü köyüne*” deyimini “*Yolcu yolunda, kurbağa gölde*”²⁹⁵ biçiminde kullanılmıştır.

“*Gözden uzak olan gönülden de irak olur.*” atasözü “*Görünmeyen gözler unutulur.*”²⁹⁶ olarak, “*Aç ayı oynamaz*” atasözü “*Aç ayı hora oynamaz*”²⁹⁷ şeklinde, “*Serçeden korkan darı ekmez.*” atasözü ise “*Kuştan korkan darı ekmez.*”²⁹⁸ olarak, Türkçe “*Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter.*” atasözü “*İstemediğin ot*

²⁹³ Vazov, İvan, 2000, s. 118.

²⁹⁴ Vazov, İvan, a.g.e., s. 130.

²⁹⁵ Vazov, İvan, a.g.e., s. 170.

²⁹⁶ Vazov, İvan, a.g.e., s. 296.

²⁹⁷ Vazov, İvan, a.g.e., s.40.

²⁹⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 283.

burnunda biter.”²⁹⁹ olarak, “Her horoz kendi çöplüğünde öter.”³⁰⁰ atasözü ise dilimizdeki gibi kullanılmıştır.

Vazov, Türkçede biri anlamlı diğeri anlamsız iki sözcük ile oluşturulan ikilemeden de etkilenir.³⁰¹ Dilimizdeki “*kalem malem, kitap mitap, kahve mahve, ev mev*” örneklerinde olduğu gibi Vazov da romanında buna benzer ikilemeden yararlanır. Doktor Sokolov’un Stefçov için kullandığı ikileme buna örnek oluşturur: “(...)Şimdi Stefçov Mtefçov ve diğer onun gibi çirkinlikler bir kenarda kalsın...”³⁰²

“(...) Bir sözcük mü gerekti, önce onu kendi dilimizde arayalım, bulamadık mı o zaman bize en yakın Slav dili olan Rusçadan alalım.”³⁰³ diyerek Rusçaya hayranlığını dile getiren Vazov, romanda Türkçe sözcüklerin yanı sıra Rusça deyim ve sözcükleri de kullanır. Öyle ki yapıtta Rusça deyim ve sözcüklerinin sıklıkla kullanılması K. Krıstev tarafından eleştirilir. Krıstev, sanatçının Rusça sözcükleri kullanmasının dikkatsizlik sonucu yapıldığını dile getirir.³⁰⁴

Sanatçı, yabancı sözcüklerin yanı sıra arkaik tümcelere de yer vermiştir. Örneğin, Ognyanov’un gizlenmek için gittiği Verigovo köyünde eskiden öğretmen olan vatansever Marin Amca’nın kullandığı üslupta Eski Bulgarcanın izleri vardır. Arkaik cümlelere diğer yapıtlarında da yer veren Vazov bu konuya ilişkin şunları dile getirir: “Eski Bulgarca’yı kullanamaz mıyız ki? (...) Kullanmaya mecburuz da. Ruslar bu dilin

²⁹⁹ Vazov, İvan, 2000, s. 100.

³⁰⁰ Vazov, İvan, a.g.e., s. 99.

³⁰¹ Grannes, Alf, “Turkish influence on Bulgarian”, **Turco-Bulgaria. Articles in English and French concerning Turkish influence on Bulgarian**, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1996, s. 20.

³⁰² Vazov, İvan, a.g.e., s. 214.

³⁰³ Pernishka, Emiliya, Narodno i knjovno izrazno bogatstvo v leksikalnata sinonimika na İvan Vazov, **Ezik i stil na İvan Vazov**, İzdatelstvo “Narodna Prosveta”, Sofiya, 1975, s.47.

³⁰⁴ Krıstev, Krıstö, “Pod igoto. Roman ot İvan Vazov”, **Sıçineniya**, Tom 2, Akademično izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, Sofiya, 2001, s. 74.

hazinesinden kepçeyle alıyorlar. Biz de dilin zenginliğinden yararlanmakta özgürüz. Elbette bu, ölçülü ve tadında olmalı.”³⁰⁵

“*Boyunduruk Altında*” başlıklı yapıtta yazar, bugün Bulgar ölçünlü dilinde kullanılmayan birçok sözcük ve kalıplara yer vermiştir. Örneğin “*намеря*” (*bulmak*) yerine “*найда*”; “*започна*” (*başlamak*) yerine “*хвана*”; “*предишен*” (*önceki*) yerine “*напрежен*”; “*сложа*” (*koymak*) yerine “*туря*” gibi eylem ve sözcüklere yer vermiştir. Bunların yanında “*оставам*” “*останал*” “*избягах*” eylemlerinin diyalekti olan “*остаям*” “*остал*” “*бегях*” eylemlerini kullanmıştır.³⁰⁶

Yapıt, kırktan fazla karakter ve tip içermesi bakımından oldukça zengindir. Yazar her karakterde ayrı bir üslup yaratır. Örneğin, Marko Ağa, Miço Ağa, Kandov ve Ognyanov için kullanılan üsluplar birbirinden farklıdır. Sosyalist bir görüşe sahip Kandov, ölçünlü bir dil kullanır. Miço Ağa ise Rusça sözcükleri sıkça kullanır. Köy hayatının anlatıldığı bölümlerde köylülerin kullandığı dil yöresel bir dildir. Ancak Emeksiz Pehlivan, Topal Hasan, Yusuf Ağa, Hasan Ağa gibi Türk karakterler kaba ve küfürlü sokak ağzı kullanır.

Sanatçı ulusal bir bağ kurmak adına Bulgar karakterleri adeta aile fertleri gibi adlandırmıştır. Ginka Abla, İvanitsa Nine, Mina Dede, Stoyan Dede, Yerotey Dede, Stoyko Dede bu karaktere örnek oluşturacak kişilerdir. Ayaklanmayı destekleyen karakterlerine de kahramanlıklarını ve cesaretlerini yansıtan adlar vermiştir. İvan Kraliç’in tanınmamak için Akça Kilise’de kullandığı “*Boyço*” sözcüğü, “*muharebe, savaş, kavga*” anlamına gelen “*boy*” (*бой*) sözcüğünden, “*Ognyanov*” ismi ise “*ateş*” anlamına gelen “*ognen*” (*огнен*) sözcüğünden türemiştir. Kahramanın asıl adı olan “*Kraliç*” (*Кралчи*) ise “*Kral*” anlamına gelir. Ognyanov’un yoldaşı Sokolov’un adı ise “*şahin*” anlamına gelen “*sokol*” (*сокол*) sözcüğünden türemiştir. Fiziksel olarak güçlü

³⁰⁵ Andreyçin, Lyubomir, “İvan Vazov- Pevets, stroitel i maystor na rodniya ezik”, **Ezik i stil na İvan Vazov**, İzdatelstvo “Narodna Prosveta”, Sofiya, 1975, s.19.

³⁰⁶ Andreyçin, Lyubomir, a.g.e., s.11,12.

ve iri yapılı bir komitacı olan “*Borimeçka*” (*Боримечка*) adı ise “*Ayıboğan*” anlamına gelir.

Yazar, Türkleri betimlerken onların yaşadıkları yerleri de olumsuz çağrışım yapan yerlere benzetir. Örneğin, Türklerin yaşadığı bir köyü betimlerken şu ifadelere başvurur: “(...) *Türk köyleri, hava kararır kararmaz mezar sessizliğine dönüşüyor ve ıssızlaşıyordu.*”³⁰⁷

Türklerin mekânlarının aksine Bulgarların yaşadığı yerler huzurlu, sessiz, sakin yerlerdir. Vazov, burada bulunan Bulgar halkının Hersek Ayaklanması, Avrupa’nın bu ayaklanmaya karşı tutumu, Osmanlı Devleti’nin siyasi durumu gibi diyaloglarına yer vererek mekânı zenginleştirmiştir. Yazar, Ganko’nun kahvehanesini şöyle betimler: “(...) *Ganko’nun kahvehanesi genç yaşlı herkesin toplandığı bir yerdi, orada halk sorunları, Batı sorunları, Avrupa’nın iç ve dış meseleleri müzakere edilirdi... Kısacası Ganko’nun kahvehanesi küçük bir parlamentoydu.*”³⁰⁸

Romanda doğa betimlemeleri de önemli bir yer tutar. Yazar, kişilerin ruh halleri ile yaşanan olaylar arasında bağlantı kurar. Örneğin, hava fırtınalıyken kahramanın yaşadığı olaylar da hareketli ve fırtınalıdır. Hava karanlıksa kahraman da karamsar, mutsuz ve umutsuzdur. Hava güneşli ise kahraman, iyi bir ruh haline sahiptir. Örneğin, Ognyanov’un Akça Kilise’ye geldiği gün iki Türk’ü öldürmeden önce betimlenen doğa, adeta olacakların habercisidir:

“(...)Kara bulutlar gökyüzünü çoktan kapatmıştı, akşam serinliği boş sokaklarda kasvetli bir biçimde uğuldayan soğuk rüzgara dönüşmüştü. (...) Tüm kapılar, kepenkler, pencereler kapalı ve her yer ıssızdı. Panjurların arasından hiçbir ışık gelmiyordu, hiçbir yaşam belirtisi yoktu. Kasaba ölü gibiydi, gece yarısından önce şehre uzak olan meskenler hep böyle olurdu. (...)”³⁰⁹

³⁰⁷ Vazov, İvan, 2000, s. 159.

³⁰⁸ Vazov, İvan, a.g.e., s. 112.

³⁰⁹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 20-21.

Ayaklanma hazırlığının anlatıldığı bölümde betimlenen doğa ise Bulgar halkının içindeki ümidi yansıtmaktadır:

“Sabahleyin güneş yeniden doğmuştu, mavi gökyüzü sevinçle parlıyordu. Bahçeler mis gibi kokuyordu ve güller kırmızı tomurcuklarını gösteriyordu, yemişler kar beyazı çiçekleriyle zafer kazanmış bir şekilde süslenmiş, açmıştı ve Akça Kilise'nin her bahçesine bayram görüntüsü veriyordu. (...)³¹⁰”

Yazarın Osmanlı Devleti ifadesi yerine “Türkiye” ve yaptını konu edindiği 1876 yılında henüz kurulmamış olan “Bulgaristan” sözcüklerini kullanmayı tercih etmesi romanın dikkat çekici dilsel özelliklerinden biridir. Ayaklanmanın bastırılması üzerine Ognyanov'un Sokolov ile yaptığı son konuşmada bu dilsel oyun belirgin bir biçimde açığa çıkar:

“(…)Yanıldık mı yanıldık... Ancak ayaklanma olmalıydı ve kurbanların verilmesi gerekiyordu... Hatta ben daha büyük ve daha korkunç olmasını isterdim. Kendi gücümüzle Türkiye'yi parçalayamayız; ancak Bulgaristan'ın vücudundan akan kanlı nehirler, acılar ve çirkin talihsizlikler vasıtasıyla dünyanın sempatisini kazanabiliriz... (...) Eğer ellerimizi bağlayıp oturursak bugün Bulgaristan'daki yangınları ve kanı unutursak ideallerimize tükürürsek işte o zaman rezalet ve cinayet olacaktır. (...)³¹¹”

Benzer bir örnek Yusuf Ağa ve Hasan Ağa'nın komite üyeleri tarafından öldürülmesinin ardından kullanılan üslupta göze çarpmaktadır. Bu alınan intikamlar öylesine haklıdır ki doğa bile komitacılara destek olmuş, dağdaki kurtlar cesetleri yiyerek yok etmiştir: “*Gençler uzaklaştıklarında kurtlar yaklaştı, doğa ve hayvanlar masum intikamın işaretlerini yok etmek için birlik oldu.*”³¹²

Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Bulgar isyancıların hikâyelerinin anlatıldığı “*Boyunduruk Altında*” romanında İvan Vazov'un kullandığı üslupla okurlarını harekete geçirmek istediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yazar, Bulgarların yaşadıklarını bilinçli olarak çarpıtıp abartırken okurla karakterleri arasında duygusal bir bağ

³¹⁰ Vazov, İvan, 2000, s. 273.

³¹¹ Vazov, İvan, a.g.e., s. 411.

³¹² Vazov, İvan, a.g.e., s. 199.

oluşturmayı amaçlamaktadır. Türklerin yapmış olduğunu iddia ettiği öldürme sahnelerini katliam gibi yansıtırken Bulgarların öldürme sahnelerini her zaman onurlu bir nedene ya da özgürlük için alınması gereken bir intikam duygusuna bağlar. Bu nedenle de özellikle intikam sahnelerinde olayın vahşetini azaltan ve amaçla eylem arasında denge sağlayan bir üslup kullanır. Tsanko Dede'nin evinde Stoyko Dede için intikam yemininin edildiği bölüm, bu düşünceye örnek oluşturacak niteliktedir. Türkler tarafından acımasızca öldürülen Stoyko Dede için harekete geçecek olan isyancıları anlatırken yazar, okurda haklı bir intikam duygusu canlandırır:

“Vahşice bir intikam; ancak hem Tanrı hem vicdan tarafından mazur görülebilir. Kana susamışlık; ancak iyi bir özellik... Bulgar bu şekilde beş yüz yıl koyundu, koyun olmaksızın şimdi canavar olması daha iyi. İnsanlar, tekeden çok keçiye, keçiden çok köpeğe, kurt ve ayıdan çok kana susamış kaplana, ona mükemmel yemek veren tavuktan çok şahine değer verirler. Neden? Çünkü onlar özgürlüğün ve adaletin gücünü temsil ederler. (...) İsa, 'eğer bir tarafına tokat atılırsa diğer tarafını çevir' demiş. Ancak ben Musa'nın söylemiş olduğu 'dişe diş, göze göz' sözünü daha çok seviyorum. Olması gereken budur ve ben Musa'nın sözünü dikkate alıyorum. İşte zorbalarla mücadeleye girmemiz gereken aziz ve gaddarca prensip budur. Merhametsizlere merhamet etmek onlardan merhamet beklemek kadar alçakçadır.”³¹³

Sonuç olarak İvan Vazov'un vatansever Bulgar kahramanlar ve ayaklanma süreci ile ilgili bilgiler verirken kullandığı üslupla Osmanlı Devleti'ni, İslamiyet'i ve Türkleri anlatırken kullandığı üslubun farklı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yazar olayları ve karakterleri duygularının ön planda olduğu subjektif bir yaklaşımla ele alır. Bulgar halkı için kullandığı “masum” sözcüğüyle sanatçı, onların yaşanan olaylarda haklı olduklarının altını çizer ve bu betimleme sayesinde Bulgar halkını ezilen, haksızlığa uğrayan kişiler olarak okur karşısına çıkarır.

³¹³ Vazov, İvan, 2000, s. 198.

Romanda**Kullanılan****Türkçe****Sözcükler****A**

abacı - абаджия
 aferin - аферим
 afyon - афион
 ağa - ага
 ağalar - агалар
 ağızlık - азлък
 ahmak - ахмак
 ahretlik - аратлик
 alışveriş - альш-вериш
 alma kürk - алма³¹⁴
 aman - аман
 ambar - хамбар
 ancak - анджак
 armağan - армаган
 arşın - аршин³¹⁵
 asıl - хасъл
 aslan - аслан
 avcı - авджия -
 ayazma - аязма³¹⁶
 aza - аза

B

babayiğit - бабаит
 bahis - бас
 bakkal dükkânı - бакалница
 baklava - баклава
 bari - барем
 barut - барут
 basma - басмян
 baston - бастун
 başıbozuk - башибозук
 batak³¹⁷ - батак
 bayrak - байрак
 bayraktar - байрактар
 berbat - бербат(ин)
 berber - берберин
 bey- беѝ
 bezirgan - базирган
 biber - пипер

³¹⁴ Alma kürk elma kürk; tilkinin yanaklarından yapılan kürk.

³¹⁵ Arşın, 68 cm uzunluğundaki uzunluk ölçüsüdür.

³¹⁶ Ayazma, Hristiyanların kutsal saydıkları pınar ya da çeşme, bu gibi çeşmelerin şifalı suyu.

³¹⁷ Batak, karışık, içinden çıkılmaz durum; hayır gelmez, yarar sağlamaz, batmış iş.

bir götlü³¹⁸ - биргьотлия
 bostan - бостан
 boş laf - бошлаф
 boy - бой
 budala - будала
 but - бут

C

camadan³¹⁹ - джамадан
 camlı - джамлия
 canfes³²⁰ - джамфезче
 canım - джанъм
 cellat - джелат
 senabet - дженабет
 ser - джеб
 serhane - джепане
 cüppe³²¹ - джубе

Ç

çakmak - чакмак
 çakmaklı - чакмаклия
 çalma³²² - чалма
 çanta - чанта
 çarkın - чапкънин
 çardak - чардак
 çekmese - чекмедже
 çelebi³²³ - челеби
 çelik³²⁴ - челик
 çeşme - чешма
 çeyiz - чеиз
 çift³²⁵ - чифут
 çift sakallı - чифтесакалият
 çitak³²⁶ - читак

³¹⁸ Birgötlü, potur, arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir pantolon türü.

³¹⁹ Camadan, valiz, bavul.

³²⁰ Canfes, üzerinde şekil bulunmayan, ince dokunmuş, tok, ipek kumaş; tafta.

³²¹ Cüppe, küçük kürk, gocuk.

³²² Çalma, fese sarılan kısa sarık.

³²³ Çelebi, eskiden “bay”, “efendi”, yerine kullanılan bir san, Osmanlıların varlıklı bulgarlara verdikleri onursal bir ad.

³²⁴ Çelik, çocukların ucuna çomakla vurarak havaya kaldırdıkları, iki yanı sivri, kısa değnek.

³²⁵ Çift, hakaret anlamında Yahudiler için kullanılan sözcük.

³²⁶ Çitak, Rumeli Türk köylüsü (küçümseme anlamında kullanılır.)

çizmeler - чизми
çoban - чобан(ин)
çorba - чорба
çorbacı³²⁷ - чорбаджия
çöplük - боклук
çubuk³²⁸ - чибук
çünkü - чунким

D

damızlık - домазлък
davranma (hareket etme) - давранма
davul - даул
defter - тефтер
delibaş³²⁹ - делибашия
demek - демек
denk (balya) - денк
divit - дивит
dolar - долап
döşek - дюшек
dükkân - дюкян
düşman - душман
düşmanlık - душманлък

E

efendi - ефенди
efendim - ефендим
elmas(tan) - елмаз(ен)
entari³³⁰ - антерия
ergen³³¹ - ерген
evli müslüman kadın - ханъмка

F

fasulye - фасул
fayda - айда
fener - фенер
ferace - фередже
fes - фес

³²⁷ Çorbacı, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Rumeli'de mal mülk sahibi Hristiyan.

³²⁸ Çubuk, tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık.

³²⁹ Delibaş, düzensiz osmanlı askeri yağmacılar.

³³⁰ Kısa pamuklu erkek kıyafeti.

³³¹ Ergen, evlenecek çağa gelmiş, henüz evlenmemiş, bekâr, delikanlı.

fidan - фиданка
fistan - фустан
fişek - фишек
fitil - фитил

G

garderob - гардероб
gâvur - гявур
gâvurcuk - гявурджик
gaytan - гайтан
geçmiş olsun - гечмиш ола
gerdan - гердан
gübre - гюбре
gül bahçesi - гюл
gülle - гюлле
gürültü - шамата
gürültü (şamata) - гюрютлия
güveç - гивеч
güzel - гюзел

H

haber - хабер
hak - хак
halat - халат
halife - калиф
hamal - хамал
hamam - хамам
han - хан
hancı - ханджи
hap - хап
harbi³³² - харбия
haremlik - харемлик
hatır - хатър
haydut - хайдут
hayır - хаир
hayırlı - хаирлия
hekim - хекимин
hele - еле
hem - хем
hınzır - ханзър
hınzır herif - ханзър ериф
hırsız - харсъз(ин)
hoca - ходжа

³³² Harbi, eski silahların içini temizlemek için kullanılan çubuk.

İ

ilam³³³ - илям

İngiliz – инглиз(ин)

К

kabzımal - капзамал

kadı - кадия

kadın - кадън

kadife - кадиян

kâfir - кяфир

kahır - кахър

kahvehanesi - кафеджия

kâhya - кехая

kaldırım - калдъръм

kalıp - калъп

kalp³³⁴ - калп

kaına - кама

kandil - кандило

kantar - кантар

kapak - капак

kapın - капан

kapısız³³⁵ - капасъз

kara sevda - кара-севда

karabına³³⁶ - карабина

karanfil - карамфил

karavul, karakol - караул

karga - гарга

kasabalı - касабалия

kasap - касап(инът)

kat - кат

kaval - кавал

kavgalı - кавгалия

kaımakam - каймакамин

kaşmir- казмир

kehlıbar - кехлибар

kepenkler - кепенци

kerata³³⁷ - керата

kese - кесия

³³³ İlam, bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren belge.

³³⁴ Kalp; yalancı, kendine güvenilmeyen

³³⁵ Kapısız, boş gezen, serseri kimse.

³³⁶ Karabına; namlusu genellikle yivli, kısa ve hafif bir tüfek.

³³⁷ Kerata, hayırsız, alçak kimse.

keşiş - кешиш

keyif - кеф

kılıç - калъчка

kır - кър

kırbaç - гърбач

Kırcaalılı³³⁸ - кърджалия

kırmız³³⁹ - кърмъз

kısa - къса

kısmet - късмет

kışla - къшла

kıyafet - каяфет

kibrit - кибрит

kiler - килер

kilim - килим

kiracı³⁴⁰ - кираджия

kiremit - керемид

kirli - кирли

klarnet - кларнет

komitacı - комитаджия

komitacılık - комитаджилък

komşuluk - комшулук

konak³⁴¹ - конак

köse - къосе

köşe - къоше

kuma - кума

kumanda - команда

kumaş - кумаш

kunduracı - кундураджия

kurdele - кордела

kurşun - куршум

kuruş - грош

kuzum - кузум

L

lamba - ламба

leş - леш

levent³⁴² - левент

lira - лира

³³⁸ Kırcaali, haydut, eşkıya, şaki, yol kesici, harami, hırsız.

³³⁹ Kırmız, kırmız böceğinden çıkarılan parlak al boya, çiçek boyası.

³⁴⁰ Kiracı, başkasının malını taşıyan, nakleden kişi.

³⁴¹ Konak, hükümet konağı, yerel yönetim yeri.

³⁴² Levent, çok yakışıklı, boylu poslu delikanlı

lokman ruhu³⁴³ - локмаруху

M

mahalle - махала
makam³⁴⁴ - макам
mandıra - мандра
mangal - мангал
masa - маса
masal - масал
maskara - маскара
maskaralık - маскарлък
maşallah - машалла
maydanoz - магданоз
maymun - маймун
mecidiye³⁴⁵ - меджидие
melodi - мелодия
memleket - мемлекет
meşin - мешин
meydan - мегдан
meze - мезе
millet - миллет
minder - миндер
miras yiyici - мираз-седжия
mor - морав
muhtar - мухтар
müjde - мюжде
Müslüman - мюслюман

N

nafile - нафиле
nişan(işaret) - нишан
nokta- нокта

O

onbaşı - онбашия
ordu³⁴⁶ - орда
Osmanlı - османлия
Osmanlılık - османлък

³⁴³ Lokman ruhu, eter, hekimlikte kullanılan uçucu, renksiz, kendine özgü kokusu olan sıvı.

³⁴⁴ Makam, Türk müziğinde bir dizinin işleniş biçimi.

³⁴⁵ Mecidiye, Sultan Abdülmecid'in ardından kullanılmaya başlanan 20 kuruş değerinde olan gümüş sikke ve 100-120 kuruş değerinde olan altın sikke.

³⁴⁶ Ordu, silahlı çapulcu kitlesi.

P

palabıyıklı - палабуюклия
palaska - паласка
pamuk - памук
pabuç - папук
parmaklık - пармаклък
patlıcan - патладжан
payvant - пайвант
pazar - пазар
peksimet - пексимет
pencere - пенджера
peşkir - пешкир
pezevenk - пезевенк
pirinç³⁴⁷ - пиринчен
piştov - пищов
potur - потури
pusu - пусия
püskül - пискюл

R

rahat - рахат
rakı - ракия
rastgele - разгеле
raaya - рая
rezillik - резиллик

S

saat - сахат
salhane - салхана
salta³⁴⁸ - салтамарка
sarık - сарък
satır – сатър
sahip - сайбийка
sayvan³⁴⁹ - сайвант
seccade - седжеде
seğmen³⁵⁰ - сеймен

³⁴⁷ Pirinç, bakıra çinko katılarak elde edilen sarı renkte alaşım.

³⁴⁸ Salta, yakasız, iliksiz, kolları bolca bir tür kısa ceket

³⁴⁹ Sayvan, güneşten, yağmurdan korunmak için veya süs olarak bir şeyin üzerine çekilen dam saçağı gibi düz veya eğimli örtü

setre - сетре
seyir - сеир
silah - селях
silah - силях
silahlık - силяхлък
sofra - софра
softa - софта
somun - сомун
sultan - султан

Ş

şalvar - шалвар
şapka - шапка
şaşıрма - шашарма
şeker - шекер
şerit - ширит
Şeyhülislam - шейх юл ислам
şiş - шиш
şişane silahı - шишане

T

tabak³⁵¹ - табак
tabur- табор
tahsildar - таксилдар(ин)
talim - талим
tava - тава
tayfa³⁵² - тайфа
tebeşir - тебешир
temenna - темена
tencere - тенджера
tercüman - терджуманин
tezkere³⁵³ - тескере
top - топ
topal - топал
topuz³⁵⁴ - топуз
torba - торба

³⁵⁰ Seğmen, genellikle atlı olarak savaşa katılan, kendi içlerinde hiyerarşik bir düzen bulunan yarı askerî güvenlik gücü.

³⁵¹ Tabak, sepici.

³⁵² Tayfa, serseri, belacı, ipsiz sapsız kimseler topluluğu

³⁵³ Tezkere, Osmanlı Devleti'nde serbestçe dolaşmak içinizin verildiğini bildiren resmi kâğıt.

³⁵⁴ Topuz, ucunda küçük top bulunan değnek, eski bir silah.

tuğla - тухла
turşu - трушия
tütün - тютюн

U

ulan - холан
uydurmasyon - уйдурмасиони

V

varınca - варанджа
vekil – векил(и)
veresiye - вересия

Y

yağmurluk - ямурлук
yama³⁵⁵ - яма
yar³⁵⁶ - яр
yasadak - ясак
yatağan - ятаган
yazık - язък
yelek - елек
yol - йол
Yörük - юрук
yumruk - юмрук
yürüyüş³⁵⁷ - юрюш

Z

zabit - забит(ин)
zahir - зер
zanaat - занаят
zaptiye³⁵⁸ - заптие
zavallı - завалия
zincir - синджир
ziyafet - зияфет
ziyan - зян
zor - зор
zorbalık - зорбаджильк
zurna - зурна
zülûf - сколу

³⁵⁵ Yama, delik, oyuk, hendek

³⁵⁶ Yar, deniz, göl, ırmak gibi su kıyılarında ya da karada dik, yalçın yer.

³⁵⁷ Yürüyüş, baskın, hücum.

³⁵⁸ Zaptiye, Osmanlı döneminde polis ve jandarmanın görevini yapan örgüt.

SONUÇ

1396 yılında Osmanlı Devleti yönetimi altına giren Bulgar halkı 1878 yılına kadar yaklaşık beş yüz yıl imparatorluğun çatısı altında yaşamıştır. Siyasi yönden Osmanlı Devleti'ne ve dini yönden bağlı olduğu Fener Rum Patrikhanesi'nin Rumlaştırma çabalarına maruz kalan Bulgar halkı, XVIII. yüzyıl sonlarında ulusal benliklerini kaybetmek üzeredir. Ancak XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak isteyen tüm Avrupa ve Rusya, Balkanların en kalabalık milletlerinden biri olarak Bulgarları tanımaya ve Bulgar halkının siyasi haklarından bahsetmeye başlar. Nihayet 1878 yılında Berlin Kongresi'yle siyasi varlıklarını kabul ederler.³⁵⁹

Silinmek üzere olan varlıkları, ilk olarak 1762 yılında papaz Paisiy Hilendarski'nin "*Slav-Bulgar Tarihi*" başlıklı yapıtıyla kıvılcımlanır. Bulgar kaynaklarına göre bu kitap "Yeniden Doğuş Dönemi" olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır. Bu dönem din adamları ve edebiyatçıları yapıtlarında Türklere karşı nefret duygularını körüklerler.

Bu isimlerden biri olan İvan Vazov, ticareti öğrenmek üzere gittiği Romanya'da Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık besleyen bir çevreyle yakınlık kurar. Sanatının ilk dönemlerinde aşk ve doğa temalı yapıtlar veren yazar, karşılaştığı bu çevreden etkilenerek yapıtlarında "ulus, vatan" temalarını kaleme almaya başlar.

³⁵⁹ İnalçık, Halil, Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 17.

Rusya'nın ve Batılı Devletlerin desteğiyle Osmanlı Devleti yönetiminden kurtulmak isteyen Bulgar halkı, 1876 yılında sözde özgürlüklerini kazanmalarında etkili olan ve Nisan Ayaklanması adıyla bilinen bir ayaklanma çıkarırlar. Bu hareketli dönemde ülkesinde bulunmayan Vazov, “*Boyunduruk Altında*” başlıklı romanında Nisan Ayaklanmasını konu edinir.

Stambolov Hükümeti sırasında gerçek bir Rus aşığı olan sanatçı, Ruslara karşı beslediği fanatizme varan sevgisi nedeniyle tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalarak Odesa (Rusya)'ya kaçar. 1887-1888 yıllarında “*Boyunduruk Altında*” başlıklı romanını yazar.

Türkçe çevirisi bulunmayan bu yapıt, Bulgar Edebiyatı'nın ilk romanı sayılır. Yazarın Romantizmin etkisinde kalarak yazdığı romanında, Osmanlı Devleti ve Türklere karşı olumsuz bir bakış açısı yer almaktadır. Bu bağlamda da yazarın romanını görüşlerinin bir yansıması olarak biçimlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapıtta Türk tipleri gerçeklikten uzak bir üslupla betimlenir, Slav ırkı, özellikle Bulgar halkı, Hristiyanlık yüceltilirken İslamiyet, Osmanlı Devleti ve Türkler eleştirilir. Türkler fare, sinek gibi pis ve güçsüz hayvanlara benzetilerek aşağılanırken Bulgarlar şahin, aslan gibi hayvanlara benzetilerek yüceltmeye çalışılır. İyi kalpli, masum Bulgarların karşısında kötü, zalim, zorba, kadın düşkünü Türk karakterler çıkar. Bulgar halkı Türklerin hakaretleri, zorbalıkları karşısında sessiz kalan, boyun eğen, ezilen bir millet olarak betimlenir. Bu bağlamda da yapıtta öldürülen her Türk kazanılmış bir zafer olarak görülür. Türkleri öldürme fikrini ön plana yerleştiren yazar, dini ve ulusal kökenlerin gücünden yararlanarak bir “öteki” imgesi oluşturur.

1876 Nisan Ayaklanması'nı konu edindiği yapıtın sonunda yazar, başkahraman Ognyanov'u öldürmeyi tercih eder. Ognyanov yapıtın sonunda Türkler tarafından öldürülür; ancak yine de zafer Ognyanov'un ve Bulgar halkının olmuş olur. Bu bağlamda yazar, hüznle biten romanın sonunu düşünsel bir sonuca bağlamış olur.

Bu çalışmamızda “*Boyunduruk Altında*” başlıklı romanda İvan Vazov'un İslamiyet'e yaklaşımı ve ortaya koyduğu Osmanlı-Türk imgesi ayrıntılı bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde “Yeniden Doğuş Dönemi” olarak adlandırılan dönemin öne çıkan isimleri ve yapıtları ele alınmıştır. İkinci bölümde İvan Vazov'un hayatına, sanatına ve yapıtlarına değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise romandaki Osmanlı-Türk imgesi, yazarın İslamiyet'e bakış açısı, içeriğe yansıyan Türk etkileri ve romandaki üslup incelenmiştir.

Sonuç bölümünde yazarın Osmanlı Devleti'ne ve İslamiyet'e taraflı bir bakış açısıyla yaklaştığı tespit edilmiştir. Okurda Türk nefretini körüklemek amacıyla olumsuz bir Türk imgesi yarattığına dikkat çekilmiştir.

KAYNAKÇA

- 1- Acaroğlu, M. Türker, Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- 2- Acaroğlu, M. Türker, Türkçeden Bulgarcaya Geçen Kelimeler, Edirne, Trakya Üniversitesi Yayını, 2016.
- 3- Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2014.
- 4- Andreyçin, Lyubomir, "İvan Vazov- Pevets, stroitel i maystor na rodniya ezik", **Ezik i stil na İvan Vazov**, Sofiya, İzdatelstvo "Narodna Prosveta", 1975.
- 5- Angelov, Bonyo, Et al., Reçnik na bilgarskata literatura, Tom 2, Sofiya, İzdatelstvo na bilgarskata akademiya na naukite, 1977.
- 6- Angelov, Bonyo, Et al., Reçnik na bilgarskata literatura, Tom 3, Sofiya, İzdatelstvo na bilgarskata akademiya na naukite, 1982.
- 7- Antonova, İlonka, Et al., Bilgarski entsiklopediçen reçnik, Veliko Tırnovo, Gaberoff, 2001-2002.
- 8- Aretov, Nikolay, Çernokojev Nikolay, "Pod igoto", Bilgarska literatura XVIII-XIX vek, Sofiya, İzdatelska kışta "Anubis", 2008.
- 9- Atasoy, Ahmet Emin, 1860'lardan Günümüze Bulgar Şiiri Antolojisi, Sofya, "Aziz Kliment Ohridski" Üniversite Yayınevi, 2014.

- 10- Berov, Todor, Reçnik na literaturnite termini, Varna, Knigoizdatelstvo “Zograf”, 2000.
- 11- Beyatlı, Yahya Kemal, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2012.
- 12- Bojkov, Stoyko, Et al., İstoriya na bİlgarskata literatura, Tom 2, Sofiya, İzdatelstvo na Bİlgarska akademiya na naukite, 1966.
- 13- Bojkov, Stoyko, Et al., İstoriya na bİlgarskata literatura, Tom 3, Sofiya, İzdatelstvo na Bİlgarska akademiya na naukite, 1970.
- 14- Cambazov, İsmail, “Bulgaristan Müslümanlarının Manevi Durumu ve Sorunları”, Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut, TİKA 5. Cilt, 2016.
- 15- Dinekov, Petır, Et al., İvan Vazov, Sıbrani sıçineniya v dvadeset toma, Tom 19, Sofiya, İzdatelstvo “Bİlgarski pisatel”, 1957.
- 16- Dinekov, Petır, Vazov-Maystor na Bİlgarskiya razkaz, Sofiya, **Pisateli i Tvorbi**, İzdatelstvo “Narodna Kultura”, 1958.
- 17- Eren, Hasan, “Bulgarlar ve Türk Dili”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bildiriler 7 Haziran 1985**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- 18- Gançeva, Bistra, “Pod igoto”, Nova bİlgarska literatura do pırvata svetovna vojna, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, Sofiya, 1993.
- 19- Gerov, Nayden, Reçnik na Bİlgarskiya ezik, Chast 1-6, Drujestvena pechatnitsa, Plovdiv, 1895-1908.
- 20- Grannes, Alf, “Turkish influence on Bulgarian”, **Turco-Bulgaria. Articles in English and French concerning Turkish influence on Bulgarian**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1996.

- 21- Grannes, Alf, Hauge Ra Kjetil, Süleymanoğlu, Hayriye, A Dictionary of Turkisms in Bulgarian, Oslo, Novus Forlag, 2002.
- 22- Hadjikosev, Roman, “Romanit ‘Pod igoto”, **Leksii po Bılgarska literatura**, Universitetsko izdatelstvo v Bukureşt, 2003.
- 23- İgov, Svetlozar, “Pod igoto kato natsionalen epos”, **Almanah VI. Klas, Narodni pesni, Bılgarska Literatura, Çujda literatura**, Veliko Tırnovo, İzdatelstvo “Slovo”, 1994.
- 24- İgov, Svetlozar, İstoriya na bılgarskata literatura 1878-1944, Sofiya, İzdatelstvo na bılgarska akademiya na naukite, 1991.
- 25- İgov, Svetlozar, İstoriya na bılgarskata literatura 1878-1944, Sofiya, Akademiçno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 1995.
- 26- İgov, Svetlozar, Kratka istoriya na bılgarskata literatura, Sofiya, İzdatelstvo “Zahari Stoyanov”, 2005.
- 27- İlçev, Stefan, Et al., Reçnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX vek, Sofiya, İzdatelstvo na bılgarskata akademiya na naukite, 1974.
- 28- İnalçık, Halil, Tanzimat ve Bulgar Meselesi, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1992.
- 29- Kirovo, Milena, Bitıt i buntıt v romana “Pod igoto”, **Bılgarska literatura- svetove i svetuvaniya, Tom I**, Sofiya, İzdatelstvo “Dante”, 2006.
- 30- Kristev, Kristö, “İvan Vazov”, **Mladi i stari**, Sofiya, İzdatelstvo “Zahari Stoyanov”, 2003.

- 31- Kristev, Kristö, “Pod igoto. Roman ot İvan Vazov”, **Sıçineniya**, Tom 2, Sofiya, Akademiçno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 2001.
- 32- Mihaylov, Dimitir, İvan Vazov. İstoriya , Poetika, Dialozi, Veliko Tırnovo, İzdatelstvo “DAR-RH”, 2016.
- 33- Mihaylov, Dimitir, Pod igoto, **Literaturni Analizi**, Veliko Tırnovo, İzdatelstvo “Abagar”, 2002.
- 34- Minev, Dimo, Edin istoriçeski izvor na romana “Pod igoto”, **İvan Vazov, Prouçvaniya i izvori na tvorçestvoto mu**, Sofiya, İzdatelstvo “Harodna kultura”, 1967.
- 35- Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.
- 36- Pars, Melahat, “Serdar” Grigor Pırılıçev, Ankara, Kül Sanat Yayıncılık, 2008.
- 37- Radev, Radoslav, İvan Vazov i bılgarskoto predveçerie, Varna, İzdatelstvo “Slavena”, 1999.
- 38- Serafimov, Tsanko, Biografii na pisateli ili stilbove na bılgarskata duhovnost, İzdatelstvo “Slovo”, Veliko Tırnovo, 2006.
- 39- Stefanov, Valeri, Tvorbata-Myasto v sveta, Sofiya, İzdatelstvo İK “Diogen.bg”, 2004.
- 40- Şentürk, Hüdai, Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- 41- Şimşir, Bilal, Rumeli’den Türk Göçleri, Cilt II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

- 42- Şişmanov, İvan D., İvan Vazov, Spomeni i dokumenti, Sofiya, İzdatelstvo “Bılgarski pisatel”, 1976.
- 43- Tsanev, Georgi, Et al., İvan Vazov, Sıbrani sıçineniya v dvadeset toma, Tom I, Sofiya, İzdatelstvo “Bılgarski pisatel”, 1955.
- 44- Tsanev, Georgi, Et al., Reçnik na bılgarskata literatura, Tom 1, Sofiya, İzdatelstvo na bılgarskata akademiya na naukite, 1976.
- 45- Tsaneva, Milena, “İvan Vazov”, **Bılgarska literaturna klasika** , Yambol, İzdatelstvo “Stilb”, 1993.
- 46- Tsaneva, Milena, “Pod stranitsite na ‘Pod igoto’ ”, İz poetichniya svyat na İvan Vazov, Sofiya, İzdatelstvo “Bılgarski pisatel”,1965.
- 47- Tsaneva, Milena, “Za natsionalnata epopeya “Pod igoto”, V tirsene na geroya, , Sofiya, Dırjavno izdatelstvo “Narodna prosveta”, 1979.
- 48- Tsaneva, Milena, “Za natsionalnata epopeya na Vazov ‘Pod igoto’”, **İvan Vazov. Sbornik po sluçay 125-godişninata ot rojdenieto na pisatelya**, Plovdiv, İzdatelstvo “Hristo G. Danov”, 1976.
- 49- Tsaneva, Milena, İvan Vazov, Sofiya, Dırjavno izdatelstvo “Narodna prosveta”, 1973.
- 50- Turan, Namık Sinan, “**16. yüzyıldan 19. yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler**”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, Cilt:60, Sayı: 4, 2005.
- 51- Türктаş, Metin, “Divani Lügatit-Türk’te Yer Alan XI. Yüzyılda Türkler Arasında Oynanan Oyunlar”, PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:5, 1999.

- 52- Vılçev, Veliçko, İvan Vazov, Jiznen i tvorcheski pıt, Sofiya, İzdatelstvo na Bilgarskata akademiya na naukite, 1968.
- 53- Vraçalı Sofroniy, Çev. Aziz Nazmi Şakir-Taş, Osmanlı'da Bir Papaz, Günahkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.
- 54- Zafer, Zeynep, "Yahya Kemal, Balkanskoto Skopie, zapadniyat Parij i iztoçniyat İstanbul", Detstvo, yunoşestvo, politiçeski i literaturni spomeni, Sofiya, İzdatelski tsentr "Boyan Penev", 2013.
- 55- Zafer, Zeynep, Yeni Bir Bakış Açısıyla İvan Vazov, Ankara, Her Dilde Yayıncılık, 2009.

YARARLANILAN İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=277&WorkID=10588&Level=3>

(12.02.2016)

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/oa/article/viewFile/5000116250/5000108179>

(03.01.2017)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c36/c360086.pdf> (17.02.2017)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=440002>

(19.03.2017)

ÖZET

XIV. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar yaklaşık beş yüz yıl Osmanlı idaresinde yaşayan Bulgar halkı, Osmanlı İmparatorluğunun bütün hak ve hürriyetlerini sağlamasına rağmen başta Rusya ve Batılı ülkelerin kışkırtmalarıyla Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için birçok ayaklanma başlatmışlardır. Diğer ayaklanmalara kıyasla 1876 yılında gerçekleştirdikleri Nisan Ayaklanması Osmanlı İmparatorluğundan ayrılma noktasında önemli bir tarihtir.

Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmalarında silahlı mücadele kadar etkili olan bir diğer unsur, ulusal bilinci uyandıran ve Bulgar halkını harekete geçiren edebiyatları olmuştur. 1762 yılında Bulgar edebiyatçılara göre Papaz Paisiy Hilendarski, "Slav-Bulgar Tarihi" başlıklı yapıtıyla "Yeniden Doğuş Dönemi" olarak adlandırılan dönemi başlatır. Hilendarski'nin araladığı bu kapıdan daha sonra diğer Bulgar edebiyatçıları da geçerek Osmanlı ve Türk düşmanlığına dayanan ulusal bir bilinç canlandıran yapıtlar ortaya koyarlar.

"Ulus ve vatan" kavramlarının ön planda olduğu bu dönem yapıtlarında Osmanlı Devleti'ne, Türklere ve İslamiyet'e karşı olumsuz bir yaklaşım vardır. Osmanlı Devleti'nde varolan tüm haklarına rağmen sözde ulusal hakları için ayaklanmalar başlatmayı amaçlayan yapıtlarda eşkıyalara, haydutlara övgüler dizilirken düzeni sağlamaya çalışan Türklere karşı nefret söylemleri yer alır.

İki ulus arasında düşmanlığı körükleyen bu dönem edebiyatçılarından biri de İvan Vazov'dur. Birçok Bulgar edebiyatçı ve eleştirmenlerine göre sanatçının 1887-1888 yıllarında Odesa (Rusya)'da yazmış olduğu "*Boyunduruk Altında*" başlıklı

romanı Türk düşmanlığı ve nefretini içeren en önemli yapıtlardan biri olarak görülmektedir. 1876 Nisan Ayaklanması'nın anlatıldığı yapıtın kahramanlarını, isyancılar, varlıklı Bulgar çorbacılar, köylüler, rahip ve rahibeler, Osmanlı askerleri ve yöneticileri oluşturur. Osmanlı Devleti'nin ve İslamiyet'in acımasızca eleştirildiği, Türk karakterlerinin de ötekileştirildiği yapıtında yazar olayları taraflı bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve olumsuz bir Türk imgesi yaratmıştır.

ABSTRACT

Bulgarian nation who lived under the rule of Ottoman State from the end of 14th century to the end of 19th century, for approximately five centuries, has prompted several revolts in order to leave from the Ottoman Empire by the provocation of notably Russia and European countries, though Ottoman Empire has provided them with all rights and liberties; however their revolts have ended up unsuccessfully. The April Revolt they have prompted in 1876 has become an important step in their path to leave from the Ottoman Empire.

Another factor, as important as the armed struggle in gaining their independence, was their literature that excited national awareness and prompted Bulgarian nation. In 1762, Priest Paisiy Hilendarski starts a period named “Re-born Period” with his work on Slav-Bulgarian history. Later, also other Bulgarian littérateurs have passed from this door which was opened by Hilendarski, and have produced works that create a national awareness laid on Ottoman and Turk hostility.

In the works created in this period which is prominent with the terms of “nation and country”, a negative approach towards Ottoman State, Turks and Islam appears. While singing praises in the works to the brigands and bandits, which aim to prompt revolts for their so-called national rights notwithstanding all their rights available in the Ottoman State, the hatred speeches were taking place against Turks who try to maintain order.

One of the littérateurs who commove the enmity between two nations in this period was Ivan Vazov. The artist’s novel named “*Under the Yoke*” that he has

written between 1887-1888 Odessa (Russia) is one of the most important works containing enmity and hatred against Turks. The characters of the work in which 1876 April Revolt is emphasized are rebels, wealthy Bulgarian people, villagers, priests and priestesses, Ottoman soldiers and managers. The author, in his work where Ottoman State and Islam were criticized severely and Turkish characters were marginalized, has evaluated the events from a prejudiced perspective and launched a negative Turk image.

In this study, the approach of Ivan Vazov towards Islam and the Ottoman-Turk image that was set forth in his novel entitled "*Under the Yoke*" is examined in detail. In the first chapter of our study, which is comprised of three chapters, the prominent names and the works of the period that is named as "Re-born Period" have been handled. In the second chapter, the life, art and works of Ivan Vazov were touched upon. In the third chapter of the study, the Ottoman-Turk image in the novel, author's approach towards Islam, the Turkish influence reflected on the content, and the style in the novel were examined.

In the conclusion, it is determined that the author approaches to the Ottoman State and Islam with a prejudiced perspective. The attention has been drawn to the fact that the author has created a negative Turk image in order to incite readers for hatred against Turks.